

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

**“BİZ” VE “ONLARA” CEZA
DEĞERLENDİRMELERİNDE SOSYOPOLİTİK
TUTUMLARIN ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

SELEN GÖKSAL

İZMİR-2023

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

**“BİZ” VE “ONLARA” CEZA
DEĞERLENDİRMELERİNDE SOSYOPOLİTİK
TUTUMLARIN ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

SELEN GÖKSAL

DANIŞMAN: DOÇ. DR. FİLİZ KÜNÜROĞLU

İZMİR-2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "‘Biz’ ve ‘Onlara’ Ceza Değerlendirmelerinde Sosyopolitik Tutumların Etkisi" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11/01/2023

Selen GÖKSAL

İMZA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

“BİZ” VE “ONLARA” CEZA DEĞERLENDİRMELERİNDE SOSYOPOLİTİK TUTUMLARIN ETKİSİ

Selen GÖKSAL

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Bu çalışmanın amacı, ceza adaleti değerlendirmelerinde yasaları ihlal eden bireylerin sosyal grup üyeliğinin ve gözlemcilerin sosyopolitik tutumlarının (sosyal baskınlık yönelimi ve sağ kanat yetkecilik) rolünü incelemektir. Tez çalışması iki çalışmadan oluşmaktadır. İlk çalışmada Ceza Tutumları Ölçeği çeviri-tersine çeviri yöntemiyle Türkçeye uyarlanmıştır. Katılımcılar ($N=389$) çalışmaya gönüllü olarak katılmış ve sırasıyla Ceza Tutumları, Ahlaki Temeller ve Suçlulara Yönelik Algılar ölçeklerini tamamlamışlardır. Sonuçlar ölçeğin altı boyutlu (hak etme, caydırma, hapsetme, ahlaki denge, rehabilitasyon ve onarıcı adalet) yapısının geçerlik ve güvenilirliğinin Türkiye örnekleminde doğrulandığını göstermiştir.

İkinci çalışmada katılımcılara ($N=408$) suçlunun sosyal kimliğinin etnik kimlik bakımından değişimlendiği suç senaryosu vinyeti sunulmuş, ardından ceza değerlendirmeleri ve tutumları incelenmiştir. Onarıcı adalet dışında ceza amaçları üzerinde suçlunun sosyal kategorisinin ana etkisi gözlenmezken, ahlaki denge ve onarıcı adalet tutumları üzerinde yetkecilik ve suçlunun sosyal kategorisi etkileşim göstermiştir. Suçlu dış-grup ya da etnik grup kimliği belirsiz olduğunda, yetkeciliğin ahlaki denge tutumlarını pozitif yönde yordadığı gözlenmiştir. Ayrıca dış-grup koşulunda onarıcı adalet puanları yetkecilik tarafından pozitif yordanırken, iç-grup koşulunda negatif yordandığıdır. Ek olarak, demografik değişkenler kontrol edildiğinde, iç-grup koşulunda SBY algılanan niyetliliği negatif yönde yordamaktadır. Elde edilen bulgular kara-koyun etkisi, dış-gruplara hoşgörü ve iç-grup kayırmacılığı kuramsal çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ceza tutumları, sosyal kimlik, sosyopolitik tutumlar, sosyal baskınlık yönelimi, sağ kanat yetkecilik

ABSTRACT

Master's Thesis

**The Effects of Socio-political Attitudes on Punitive Judgments to “Us” and
“Them”**

Selen GÖKSAL

Izmir Katip Celebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Psychology

The aim of this study was to examine the role of socio-political attitudes (right-wing authoritarianism and social dominance orientation) of observers and social group memberships of law-violators in criminal justice judgments. The thesis is composed of two studies. In the first study, the Penal Attitudes Scale was adapted to Turkish with a translation/back translation method. Participants ($N=389$) voluntarily participated in this study and completed the Penal Attitudes Scale, Moral Foundations Questionnaire, and Perceptions Toward Criminals Scale, respectively. The results showed that the validity and reliability of the six-factor structure (just deserts, deterrence, incapacitation, moral balance, rehabilitation, and moral balance) of the scale were confirmed in the Turkish sample.

In the second study, participants ($N=408$) were presented with a vignette depicting a crime scenario in which the offender's social categorization was manipulated based on ethnic identity, and then punitive judgments and attitudes were assessed. Although there was no main effect of social categorization of offender, except restorative justice attitudes, there was an interaction between authoritarianism and social categorization on restorative justice and moral balance attitudes. It was shown that when crime was committed by an out-group member or a person whose ethnicity was unidentified, authoritarianism positively predicted moral balance attitudes. Moreover, restorative justice scores were predicted positively by authoritarianism in the out-group condition, while they were predicted negatively in the in-group condition. In addition, social dominance orientation negatively predicted

perceived intent in the ingroup condition when demographics were controlled. The findings were discussed in the theoretical framework of the black-sheep effect, out-group leniency, and in-group favouritism.

Keywords: penal attitudes, social identity, socio-political attitudes, social dominance orientation, right wing authoritarianism

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ceza Adaleti Değerlendirmeleri ve Tutumları.....	5
1.2. Farklı Sosyal Gruplardan Faillere Yönelik Ceza Değerlendirmelerini Açıklayan Yaklaşımlar	12
1.2.1. İç-grup Yanlılığı.....	12
1.2.2. Kara-koyun Etkisi	16
1.2.3. Dış-gruplara Hoşgörü.....	20
1.3. Sosyopolitik Tutumların İkili Motivasyonel Modeli	23
1.3.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi.....	26
1.3.2. Sağ Kanat Yetkecilik.....	28
1.3.3. Sosyopolitik Tutumların Ceza Tepkileriyle İlişkisi	30
1.4. Mevcut Çalışma	37

İKİNCİ BÖLÜM

GÖRGÜL ARAŞTIRMALAR: YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. Ceza Tutumları Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması	44
2.1.1. Yöntem.....	44
2.1.1.1. Örneklem.....	44
2.1.1.2. Veri Toplama Araçları	45
2.1.1.3. İşlem.....	46
2.1.1.4. Veri Analiz Planı.....	47
2.1.2. Bulgular.....	47
2.1.2.1. Maddenin Silinmesi	47
2.1.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları.....	50
2.1.2.3. Güvenirlik Bulguları	51
2.1.2.4. Madde Analizi Bulguları.....	52
2.1.2.5. Kriter-ilişkili Geçerlik Bulguları.....	52
2.1.3. Tartışma.....	55
2.2. Biz ve Onlara Ceza Değerlendirmelerinde Sosyopolitik Tutumların Etkisi.....	58
2.2.1. Yöntem.....	58
2.2.1.1. Örneklem.....	58
2.2.1.2. Veri Toplama Araçları	59
2.2.1.3. İşlem.....	62
2.2.1.4. Dışlama Kriterleri.....	63
2.2.2. Bulgular.....	63
2.2.2.1. Veri Setinin İstatistiksel Analizlere Uygunluğunun Sınanması ..	63
2.2.2.2. Betimsel İstatistikler.....	64
2.2.2.3. Değişkenler Arasındaki İlişkiler	65
2.2.2.4. Ceza Tutumlarına İlişkin Bulgular	68
2.2.2.5. Ceza Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

3.1. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalara Öneriler.....	87
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	93
EKLER.....	117

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 26-madde PENAS Faktör Yapısı	48
Tablo 2. 25-madde PENAS Faktör Yapısı	50
Tablo 3. Ceza Tutumları Ölçeği Madde Analizi Sonuçları	52
Tablo 4. Alt Ölçekler Arasında Korelasyon Matrisi.....	54
Tablo 5. Çalışmada Yer Alan Değişkenlerin arpıklık ve Basıklık Katsayıları	64
Tablo 6. Katılımcıların Demografik Özellikleri	66
Tablo 7. Değişkenler Arasındaki İlişkiler	67
Tablo 8. Kategorik Değişkenin Kodlama şeması	69
Tablo 9. Onarıcı Adalet Üzerinde Regresyon Katsayıları	70
Tablo 10. Ahlaki Denge Üzerinde Regresyon Katsayıları	72
Tablo 11. Ceza Tutumları Üzerinde Üç Basamaklı Düzenleyici Değişkenli Regresyon Analizi Bulguları.....	74
Tablo 12. Ceza Değerlendirmeleri Üzerinde Üç Basamaklı Düzenleyici Değişkenli Regresyon Analizi Bulguları.....	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** Onarıcı Adalet Tutumları Üzerinde Sosyal Kategori ve SKY Etkileşimi....71
- Şekil 2.** Ahlaki Denge Üzerinde Sosyal Kategori ve SKY Etkileşimi.....73
- Şekil 3.** Algılanan Niyetlilik Üzerinde Sosyal Kategori ve SBY Etkileşimi.....78

ÖNSÖZ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinde yüksek lisans eğitimime başladığım günden itibaren engin bilgi birikimi ve deneyimiyle bana yol gösteren, akademik hayatım boyunca akademik rehberliği, destekleyici ve ilgili tutumuyla beni cesaretlendiren, tez çalışması süresince araştırma konusunun belirlenmesinden son aşamasına dek bilgi, geribildirim ve önerileriyle bana ışık tutan değerli hocam Doç. Dr. Filiz Künüroğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim süresince ilgi ve desteğini esirgemeyen, tecrübe ve bilgi birikimleriyle kendilerinden çok şey öğrendiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Burcu Kümbül Güler ve Dr. Öğr. Üyesi Demet Vural Yüzbaşı'ya teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca aldığım burs sayesinde çalışmalarına etkili bir şekilde devam etmeme yardımcı olan TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığına (BİDEB) teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her evresinde benim yanımda olan ve manevi destek veren sevgili aileme teşekkür ederim. Son olarak, değerli zamanlarını ayırarak çalışmama katılan tüm katılımcılara katkıları için teşekkür ederim.

Selen GÖKSAL

İzmir - 2023

GİRİŞ

Suç eylemlerinin tarihi, neredeyse insanlık tarihi kadar geçmişe dayanmaktadır. Bu nedenle toplumsal düzenin bir bileşeni olarak yasalar ve kurallar en ilkel sosyal gruplardan günümüze dek evrilmiştir. Ceza uygulamaları mevcut yasa ve normları ihlal edenler ile uygun ve adil bir biçimde baş etmeyi sağlayan ve toplumda suç eylemlerini kontrol altına almaya yarayan araçlardır (Keijser ve ark., 2002; Toroslu, 2012; Vidmar, 2000). Avcı-toplayıcı toplumlarda bile cezalar toplumsal normları ihlal eden üyeleri sürgün etme yoluyla sosyal düzeni korumaya ve diğer üyelerin gelecekte suç işleme cesaretlerini kırmaya hizmet etmiştir (Wenzel ve Okimoto, 2016). Yasa ve kuralları ihlal eden organizmalara yaptırım uygulamanın hem birey hem daha geniş sosyal gruplar üzerindeki etkileri nedeniyle evrimsel açıdan işlevsel bir rolü olduğu kabul edilmektedir (Gollwitzer ve van Prooijen, 2016; Miller ve Vidmar, 1981).

Modern dünyada, ceza yargılamaları ceza mahkemeleri tarafından gerçekleştirilmekte, suç faillerine cezalar mevcut deliller ışığında ceza kanunlarına referansla hükmedilmektedir. Fakat mahkemeler tarafından verilen resmi cezalar “ceza” kavramının çok dar bir alanını yansıtmaktadır. Ceza, temel olarak, “bir yasayı, kuralı, normu veya beklentiyi ihlal ettiği düşünülen birine kasıtlı olarak uygulanan olumsuz yaptırım” olarak tanımlanmaktadır (Vidmar ve Miller, 1980, s. 568). Bu doğrultuda cezalar resmi olan (ceza mahkemeleri) ve olmayan (kamuoyu) şeklinde iki kategoride sınıflandırılabilirken, cezaların niteliğine bağlı olarak fiziksel (hapsetme, fiziksel şiddet vb.) ve sosyal/psikolojik (sosyal dışlama, alay etme vb.) olarak ele alınabilmektedir (Miller ve Vidmar, 1981; Vidmar ve Miller, 1980). Dolayısıyla, “ceza” terimi yalnızca resmi tanımlarla sınırlı kalmamaktadır.

Suç ve ceza adaleti çalışmaları multidisipliner bilimsel yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Bunlara kriminoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji, siyasal bilimler, tarih, antropoloji ve hayvan çalışmaları örnek gösterilebilir (Vidmar, 2000; Wenzel ve Okimoto, 2016). Suçun toplumsal bir olgu olarak ele alınması, suçu yalnızca ceza

hukukunun alanı olmaktan çıkarıp suç psikolojisi ve sosyolojisi çerçevesinde incelenmesinin anahtarı olmuştur. Bu doğrultuda, sıradan insanların suç ve suçlulara yönelik algıları, duyguları ve ceza adaleti değerlendirmeleri sosyal bilimlerdeki yazarların uzun yıllardır incelemeye değer gördüğü başlıklar arasında yerini almıştır.

Adalet psikolojisi, yasa ihlallerinin, haksızlıkların ve işlenen suçların etkilemiş olduğu tarafların/mağdurların ötesine yayıldığı varsayımından hareketle, elli yıldan uzun süredir sistematik ve ampirik çalışmaların odağı olmuştur. Hangi eylemlerin suç teşkil edip etmediği psikoloji bilim dalının araştırma konularının dışında olup insanların belirli yasa ihlalleri karşısındaki öznel tutumları, adalet algıları ya da duyguları ceza adaletinin sosyal-psikolojik temel taşı oluşturmaktadır (Gollwitzer ve van Prooijen, 2016; Wenzel ve Okimoto, 2016). Daha spesifik olarak, psikoloji literatüründe yanıt aranan sorulara şunlar örnek gösterilebilir.

- Yasa ve kural ihlali karşısında ne tür duygusal tepkiler veririz?
- Neden suçluların cezalandırılmasını arzuluyoruz?
- Cezalandırma isteğimizin altında yatan temel psikolojik ihtiyaç ve motivasyonlarımız nelerdir?
- Cezalar ile topluma hangi mesajları taşımayı hedefleriz?

Demokratik toplumlarda kamuoyunun suç ve suçlulara yönelik tepkileri ve adalete ilişkin tutumları büyük önem taşımaktadır. Bu konuda tartışmalar sürmekle birlikte, cezai süreçlerle ilgili halkın tutumunun politika yapıcılara ya da yargıç kararlarını etkileyebileceği düşünülmektedir (Barkan ve Cohn, 1994; Soss ve ark., 2003; Stack, 2000). Şüphesiz ki, bunun tam tersi de mümkündür: ağır ceza adaleti politikaları toplumun adalete ilişkin tutumlarını şekillendirebilir. Bu durum, toplumdan politikaya ve politikadan topluma çift-yönlü etki kısıncında yorumlanabilir.

Fritz Heider'in (1958) kişiler-arası ilişkiler bağlamında geliştirdiği sağduyu psikolojisine (naïve psychology) dayanan araştırma geleneğinin temel argümanı, sıradan insanların sosyal dünyayı anlamlandırmak için birtakım neden sonuç ilişkileri geliştirmeleri üzerinedir. Ceza adaleti kapsamında doğuştan ahlaki eğilimlere sahip sıradan insanların, naif ya da sokaktaki insan olarak da adlandırılmaktadır, kendilerinin bizzat etkilenmediği olgularda dahi sezgisel bir yargıç gibi hareket ettiği (Tetlock, 2002), kendilerinin olduğu kadar diğer insanlar için de adaleti önemseydiği

(Gollwitzer ve van Prooijen, 2016) ve yasa ihlallerini gözlemlediğinde suçla dispozyonel ya da dışsal nedensel çıkarımlar yapmaları (Graham ve ark., 1997; Hunter ve ark., 1991) üzerine temellenmektedir.

İnsanların yasa ihlali karşısında sergilediği bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkilerin hem bireysel hem durumsal koşullardan ne şekilde etkilendiği ilgili literatürde yaygın bir biçimde incelenmiştir. Ceza adaleti, iç-grup norm ve çıkarları tarafından kavramsallaştırılabilir, bu nedenle ceza motivasyonları seçici bir nitelik kazanabilir (van Prooijen, 2013). Küreselleşen dünyayla birlikte homojen toplum yapısının terk edilmesi, dolayısıyla dünyanın pek çok yerinde din, dil, ırk, etnik köken ve benzeri pek çok faktör bakımından farklı sosyal grupların bir arada yaşaması adalet sisteminin renk körü olup olmadığıyla ilgili endişeleri beraberinde getirmektedir.

Cezai yargılama kapsamında, farklı sosyal gruplardan bireylerin ceza değerlendirmelerinde eşit muameleye maruz kalıp kalmadığı sorusu pek çok farklı bilim dalı için kritik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle gerek ceza hukuku gerek suç psikolojisi ve sosyolojisi kapsamında uzun yıllar tartışmaların odağında olmuştur. Bu tartışmalar, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Afro-Amerikalıların, Beyaz Amerikalılara oranla daha ağır cezalara çarptırıldığı (Jones ve Kaplan, 2003) ve mağdurun Beyaz olduğu davalarda idam cezası verilme olasılığının, mağdurun bir azınlık grubu üyesi olduğu koşula kıyasla daha yüksek olması (Paternoster, 1984) gibi bulgularla hararetlenmiştir. Çünkü adalet sisteminin kendisinin baskın grupların azınlık gruplarını kontrol almasının ve sistematik ayrımcılık uygulamasının bir aracı olabileceği iddia edilmiştir (Sidanius ve ark., 2006). Nitekim, Türkiye'de Hapishaneler ve Mahpuslar Algısı kamuoyu araştırmasında (İnsan Hakları Derneği, 2021), bireylere adalet sisteminin bütün vatandaşlara eşit bir şekilde uygulanıp uygulanmadığına yönelik algıları sorulduğunda, toplumun %28'i Kürtlerin, %21'i Alevilerin ve %12'si yabancı ya da mültecilerin haksızlığa uğradığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Türkiye'nin dünyada en fazla göçmen ve mülteciye ev sahipliği yaptığı göz önünde bulundurulduğunda (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2022), Türkiye'de etnik ya da ırka dayalı sosyal grup üyeliklerinden kaynaklanan kimliklerin ceza değerlendirmelerini nasıl etkilediği sorusu büyük önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, sıradan insanların ceza adaleti değerlendirmelerinin öznel doğasına odaklanılmış ve ceza yargılarında suçlunun sosyal kategorisinin ve gözlemcilerin sosyopolitik tutumlarının nasıl bir rol oynadığı üzerinde durulmuştur. Literatürde sosyal kategorilerin ceza yargılamaları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların çokluğuna rağmen bu konuda henüz bir konsensüse ulaşılamamıştır. Geçmiş çalışmalardan elde edilen tutarsız bulguları açıklamada sosyopolitik tutumların etkisine odaklanmak yeni bir bakış açısı kazandıracaktır. Literatür taraması sonucunda, ceza değerlendirmelerinde politik yönelimlerin rolüne ilişkin çalışmalar bulunmakla birlikte, politik yönelimlerin suç failinin etnik grup üyeliği bakımından inşa edilen sosyal kategorisiyle etkileşimini inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada sosyopolitik tutumların Önyargının İkili Süreç Modelinin (Dual Process of Prejudice) (Duckitt, 2001; Duckitt ve ark., 2002) öne sürdüğü sağ kanat yetkecilik ve sosyal baskınlık yönelimi ile incelenmesiyle birlikte, suçlunun sosyal kategorisine bağlı olarak sıradan insanların suçlunun ne kadar ve neden cezalandırılmasına yönelik tutumların aydınlatılacağına ve mevcut literatüre katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ceza Adaleti Değerlendirmeleri ve Tutumları

İnsanlar hem kendileri hem başkaları için adaleti ciddi bir şekilde önemsemektedir (Gollwitzer ve van Prooijen, 2016; van Prooijen, 2013). Bir diğer ifadeyle, kendilerinin mağdur olduğu ya da dolaylı olarak etkilendiği olaylarda adalet aramanın yanı sıra başkalarının haksızlığa uğramasına karşı da duygusal ya da davranışsal tepki göstermekte ve onlar için adaletin yerine gelmesini arzulamaktadır. Bu nedenle, insanlar çoğu zaman toplumsal kural, norm ve yasaların ihlal edildiğini gözlemlediğinde, yasaları çiğneyen bireylerin alması gerektiğine inandığı cezalar hakkında değerlendirme yapma eğilimine sahiptir (Darley, 2009; Vidmar, 2002). Sıradan insanların yasal bağlam dışındaki ceza adaleti değerlendirmeleri temel olarak Heider'in (1958) sağduyu psikolojisi anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayışa göre, doğuştan ahlaki eğilimlere sahip sıradan insanlar yasa ihlallerine karşı "sezgisel bir yargıç" gibi hareket etmektedir (Carlsmith ve Darley, 2008; Darley, 2009; Tetlock, 2002; Vidmar, 2000). Bir gözlemci olarak suçun nedenlerine ilişkin pozitif veya durumsal atıflar yapmakta (Graham ve ark., 1997; Feather ve Souter, 2002), suç faillerine yönelik öfke, küçümseme ve tikslenme gibi olumsuz ya da sempati gibi olumlu duygular hissetmekte (Feather ve Souter, 2002; Graham ve ark., 1997; Hofmann ve ark. 2018; Johnson, 2009; Tetlock ve ark., 2007; van Prooijen, 2006; Vidmar, 2000), insanlıktan çıkarmadan (dehumanization) şeytanlaştırmaya (demonization) dek olumsuz tutumlar sergilemekte (Bastian ve ark., 2013; Fousiani ve van Prooijen, 2019; van Prooijen ve van de Veer, 2010) ve almaları gereken cezaya ilişkin adalet yargılamaları yapmaktadır (Carlsmith ve ark., 2002; Darley, 2009; van Prooijen, 2010).

Literatürde sıradan insanların ceza değerlendirmelerinin sistematik ve bilinçli bir şekilde yapılmadığı, aksine, çoğu zaman zihinsel kestirme yolları gibi çaba gerektirmeksizin sezgisel ve otomatik bir şekilde gerçekleştiği konusunda büyük oranda görüş birliği vardır (Darley ve Pittman, 2003). Bu nedenle gözlemcilerin yasa ihlali karşısında verdiği tepkiler, suç unsurlarından ziyade, suçlulara yönelik algılarından, adalet-ilişkili tutumlarından ve değerlerinden etkilenmektedir. Bu durum, sıradan insanların ceza adaleti değerlendirmelerinin, yasal adalet sisteminden farklı olarak, öznel doğasına işaret etmektedir (van Prooijen, 2013; Vidmar ve Miller, 1980).

Günümüze dek gözlemcilerin yasa ihlali karşısındaki tepkileri çeşitli ölçüm araçlarıyla incelenmiştir. Bunlara belirli bir yasa ihlalini betimleyen suç senaryolarında suçlu için önerilen para cezası ya da hapis süresi (Carlsmith ve ark. 2002; Kutateladze ve Crossman, 2009), ceza mahkemelerinin ne derece sert/yumuşak olduğu ya da olması gerektiğine dair tutumlar (Unnever ve ark., 2007), idam cezasının desteklenmesi (Barkan ve Cohn, 1994; Kutateladze ve Crossman, 2009; Soss ve ark., 2003; Stack, 2000), verilen ceza hükmünün ne derece adil bulunduğu (Abayhan, 2007; van Prooijen ve Lam, 2007), verilen ceza hükmüne (Feather ve Oberdan, 2000; Feather ve Souter, 2002) ve suçluya ya da mağdura yönelik duygular (Graham ve ark., 1997; Locke ve Richman, 1999) örnek gösterilebilir.

Yasa ihlali karşısında cezanın “ne kadar” ve “neden” uygulanması gerektiğine yönelik inançlar, ceza tepkileri ve ceza tutumları arasındaki ayrıma işaret etmektedir. Ceza tutumları cezanın işlevi, amacı, gerekçesi ya da adalete ilişkin tutumlar olarak da adlandırılmaktadır. Suçluları cezalandırma niyetinin düzeyi, suçlu için önerilen mahkûmiyet süresi ya da adli para cezası “suçlu ne kadar ceza almalı?” sorusunu yanıtlarken; ceza tutumları “suçlular neden cezalandırılmalı?” sorusunu yanıtlamaktadır. Suçluların niçin cezalandırılması gerektiği sorusu büyük önem taşımaktadır çünkü uygulanan cezalar ahlaki olarak gerekçelendirilmediği müddetçe meşru algılanmaz (Keijser ve ark., 2002).

Geçmişten günümüze dek ceza hukukunun ahlak felsefesi temelleriyle ilgili cezaları meşrulaştıran birçok farklı bakış açısı öne sürülmüştür. Cezanın işlevine yönelik bu bakış açıları pek çok farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu alanda öncü araştırmacılar, ilk olarak ödeticili ve faydacı ceza gerekçeleri ayrımına odaklanmıştır (Carlsmith ve ark., 2002; Carroll ve ark., 1987; Vidmar ve Miller, 1980). Bu ayrım

cezanın geçmişe ya da geleceğe yönelik olup olmamasını esas almaktadır (Tokgöz, 2020; Toroslu, 2012). İlerleyen yıllarda altı farklı ceza tutumu belirlenmiştir: ödetici adalet, caydırma, hapsedme, ahlaki denge, onarıcı adalet ve rehabilitasyon (Keijser ve ark., 2002). Bu bakış açıları aşağıdaki paragraflarda detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

Ödetici adalet (retributive justice) bakış açısı, failin verdiği zarar ölçüsünde cezalandırılması ve suçun yanına kar kalmaması anlayışına dayanır (Darley ve Pittman, 2003; Keijser ve ark., 2002). Bir diğer ifadeyle, “göze göz, dişe diş” (an eye for an eye) ya da “kısasa kısas” (tit-for-tat) bakış açısını yansıtır (Darley ve Pittman, 2003). Ödetici adalet bakış açısından, cezalar gelecekteki faydalarıyla gerekçelendirilmezler. Bunun yerine, adaletin sağlanması için cezaların kendisi hak edilen, ahlaki açıdan uygun ve adil olmalıdır (Keijser ve ark., 2002). Bir başka deyişle, cezalar işlenen suçun bedelidir (Işıқтаç, 2013; Tokgöz, 2020; Toroslu, 2012). Gelecekte mahkûmun davranışlarını değiştirmeyi amaçlamadığından, ödetici anlayış temel olarak geriye dönük bir ceza tutumu olarak nitelendirilmektedir (Keijser ve ark., 2002). Ödetici adalet tutumlarının altında ahlaki kınamanın yattığı (Darley ve Pittman, 2003; Keijser ve ark., 2002; Vidmar ve Miller, 1980; Vidmar, 2000) ve suç faillerini cezalandırma isteğinin büyük oranda ödetici motivasyonlara dayandığı kabul edilmektedir (Carlsmith ve ark., 2002; Carlsmith ve Sood, 2009; Carroll ve ark., 1987; Darley, 2009; Fousiani ve ark., 2019; Tetlock ve ark., 2007, çalışma 2; Wenzel ve Okimoto, 2016).

Ödetici ceza anlayışı genel olarak işlenen suçun bedelinin ödenmesine odaklansa da adalet, ahlak, toplumsal uyum ve dayanışma gibi endişeleri de kapsamaktadır (Gerber ve Jackson, 2013; Vidmar, 2000). Çünkü işlenen suçlar, toplumdaki ahlaki birliği bozan ve toplumun dürüstlük, güvenilirlik ve merhamet gibi paylaşımcı duygularına zarar veren eylemler olarak algılanmaktadır (Toroslu, 2012). Buradan hareketle, ödetici ceza tutumu cezalar aracılığıyla ahlaki değerleri topluma iletme motivasyonunu da içerir (Gerber ve Jackson, 2013). Bir diğer ifadeyle, işlediği suçla orantılı olan hak edilen cezalar suç eylemiyle toplumda bozulan ahlaki dengenin onarılması ve korunmasına yönelik motivasyonları kapsar (Gerber ve Jackson, 2013; Keijser ve ark., 2002; Wenzel ve Okimoto, 2016). Bu nedenle, ilerleyen yıllarda ödetici tutumlar iki boyutta ele alınmıştır: intikam (revenge/vengeance) / ödeşme (get even) ve hak edilen ceza (just desert) / ahlaki denge (moral balance) (Gerber ve

Jackson, 2013; Keijser ve ark., 2002; McKee ve Feather, 2008). İntikam yönelimi failin cezalandırılmasından ve acı çekmesinden duygusal haz sağlama, ödeşme ve eşitleme algısını yansıtmaktadır (Gerber ve Jackson, 2013; Vidmar, 2000). İntikam yönelimli bakış açısıyla cezaları meşrulaştıran bireyler suçluların daha ağır cezalandırılmasını, küçük düşürülmesini ve damgalanmasını desteklemektedir (Gerber ve Jackson, 2013; Okimoto ve ark., 2012). Ayrıca suçluların haklarına saygı göstermeme, kendilerini ifade etmelerine olanak tanımayı reddetme ve tek-tarafli karar-verme süreçlerini destekleme eğilimindedir (Okimoto ve ark., 2012). Hak edilen ceza anlayışı ise failin verdiği zarar oranında bedelini ödemesi suretiyle toplumda bozulan ahlaki dengenin onarılmasını kapsamaktadır (Gerber ve Jackson, 2013; Wenzel ve Okimoto, 2016).

Caydırma (deterrence) anlayışı cezaların, geçmişte suç işleyen bireylerin ya da toplumda suç işlemeye yatkın bireylerin bir suça karışmasından caydırılması suretiyle gelecekte suç işleme oranlarının azalmasına neden olacağı görüşüne dayanır (Carlsmith ve ark., 2002; 2008; Darley ve Pittman, 2003; Keijser ve ark., 2002; Vidmar ve Miller, 1980). Suç işleme oranlarının azalması dolaylı olarak bireylerin gelecekte bir suç eyleminde mağdur olma olasılığını azalttığından, ileriye dönük ve araçsal bir ceza tutumu olarak kabul edilmektedir (Keijser ve ark., 2002). Bu anlayış cezanın gelecekte toplum için potansiyel zarar/fayda ile değerlendirilmesiyle gerekçelendirilmesi sebebiyle faydacı (utilitarian) yaklaşımlar arasında sınıflandırılmaktadır (Carlsmith ve ark., 2002; Keijser ve ark., 2002; Tokgöz, 2020; Vidmar, 2000). Bu doğrultuda, eğer bireye verilen ceza toplum için fayda sağlıyorsa ahlaki açıdan uygundur. Dolayısıyla caydırıcılığa dayanan ceza tutumları, sonuç odaklı bir bakış açısı içermektedir (Darley ve Pittman, 2003).

Caydırıcılık anlayışı “genel” ve “özel” olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır (Carroll ve ark., 1987; Vidmar ve Miller, 1980). *Genel caydırıcılık* (general deterrence), bazı örnekleri cezalandırma suretiyle toplum içindeki bütün bireylerin suç işleme cesaretini kırma hedefi gütmektedir. Çünkü cezasız bir suça tanık olmanın bireyleri o suçu işlemeye eğilimli hale getirebileceği düşünülmektedir. *Özel caydırıcılık* (individual deterrence) ise spesifik bir suçlunun gelecekte tekrar suç işlemekten (residivizm) caydırılması amacını yansıtmaktadır (Keijser ve ark., 2002).

Suç eylemleri toplumun varlığına ilişkin bir tehdit olarak algılanabilir (Toroslu, 2012). Bu doğrultuda, ceza hukuku sisteminin görevi, toplumun varlığını güvence altına alma ve kamu düzenini korumaya yönelebilir. Hürriyeti bağlayıcı cezalar (kapalı veya açık cezaevlerine mahkûmiyet), suç faillerinin özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı ve toplum için bir tehdit oluşturmasının önüne geçildiği en yaygın ceza şeklidir. Buradan hareketle, *hapsetme* (incapacitation) anlayışıyla cezalar gerekçelendirilebilir.

Kuramsal açıdan ayrıştırılmalarına rağmen, hapsetme anlayışı özel caydırıcılık ile yapısal açıdan büyük oranda örtüşmektedir (Keijser ve ark., 2002). Hapsetme anlayışı, suçluların hapsedilmesiyle toplumdan uzaklaştırılmalarının toplumu daha güvenli bir yer haline getireceği ve tekrar suça karışmalarının önüne geçileceği inancını yansıtmaktadır (Carlsmith ve ark., 2002). Özel caydırıcılığın hapsetme anlayışından farkı, belirli bir suçlunun bireysel olarak korkutularak tekrar suç işlemekten caydırılmasıdır. Her iki bakış açısının temel odağı, faileri toplumdan uzaklaştırmak ya da suç işlemekten caydırmak suretiyle toplumu potansiyel suç eylemlerinden korumak ve daha güvenli hale gelmesini sağlamaktır. Gelecekte suç oranlarının azaltılması hedeflediğinden, genel ve özel caydırıcılık ile hapsetme anlayışı davranışsal kontrol amacı taşımaktadır (Carlsmith ve ark., 2002; Vidmar ve Miller, 1980; Vidmar, 2000).

Öte yandan geçmiş çalışmalar yalnızca ödetme ve caydırma esasına dayanan cezaların residivizmi önlemedeki yetersizliğini kanıtlamıştır (Karp ve Frank, 2016; Redondo ve ark., 2002). Cezaevinden çıkan mahkûmların büyük bir çoğunluğunun tekrar suça yöneldiği bilinmektedir. Bu nedenle, modern demokrasilerde ödetici ve caydırıcı yaklaşımlara alternatif olarak sosyal yapılandırma boyutu içerisinde yer alan rehabilitasyon ve onarıcı adalet anlayışları gündeme gelmiştir (Colémont, van Hiel ve Cornelis, 2011; Işıқтаç, 2013; Keijser ve ark., 2002; Wenzel ve ark., 2008).

Rehabilitasyon ya da *ıslah* mahkûmların tekrar topluma katkı sağlayan bir bireye dönüştürülmesini amaçlayan müdahale programlarından oluşmaktadır (Işıқтаç, 2013; Tokgöz, 2020). Rehabilitasyon programlarının temel amacı, yasaları ihlal eden bireylerin işlevsel olmayan tutumlarını değiştirmek, davranış repertuarlarını geliştirmek ve yeni beceriler kazanmalarına yardımcı olmaktır (Wenzel ve Okimoto,

2016). Bu nedenle rehabilitasyon uygulamalarına yönelik desteğin altında insanların değişebileceğine yönelik inançlar önemli bir yer kaplamaktadır (Moss ve ark., 2019).

Mahkumların ıslah edilmesi yoluyla gelecekte suç işleminin önlenmesi ve dolayısıyla toplumda suç oranlarının düşürülmesi amaçlandığından, bu bakış açısı kuramsal açıdan faydacı yaklaşımlar arasında sınıflandırılmaktadır. Öte yandan rehabilitasyon yöneliminin diğer faydacı ceza tutumlarından (caydırma) ziyade onarıcı adalet anlayışıyla (Colémont ve ark., 2011; Keijser ve ark., 2002) ve hafif yaptırımları desteklemeyle (Gerber, 2012; Payne ve ark., 2004; Tam ve ark., 2008) ilişkili olduğu gözlenmektedir. Ayrıca geçmiş araştırmalar rehabilitasyon tutumları arttıkça ödetme, hapsetme ve caydırma ceza tutumlarının azaldığını göstermektedir (Feather ve Souter, 2002; Tam ve ark., 2008). Bu nedenle kuramsal açıdan faydacı bakış açısını yansıtsa da sosyal yapılandırmacı ceza tutumları arasında sınıflandırılmaktadır.

Sosyal yapılandırmacı tutumlar arasında sınıflandırılan bir diğer bakış açısı olan *onarıcı adalet* (restorative justice) suçlunun cezalandırılmasından ziyade, suçun neden olduğu zararı ya da kaybı karşılama yoluyla çatışma çözümüne odaklanmaktadır (Darley ve Pittman, 2003; Keijser ve ark., 2002). Bu anlayış, geleneksel ceza adalet sistemine bir alternatif olarak 1970'lerde ortaya çıkmış ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren büyük ölçüde desteklenmeye başlanmıştır. Onarıcı adalet ve *tazmin edici adalet* (compensatory justice) kavramları zaman zaman birbirlerine yerine kullanılabilir. Her iki anlayışın da odak noktası suçlunun cezalandırılması ya da tekrar eğitilmesi değil, failin suç eylemiyle neden olduğu zararı onarması veya tazmin etmesi suretiyle taraflar-arası uzlaşdır (Işıқтаç, 2013; Keijser ve ark., 2002).

Bu anlayışa bir hırsızın çalmış olduğu şeyleri geri vermesi (Darley ve Pittman, 2003) örnek verilebileceği gibi uzlaşma komisyonları, tazminat gibi mağdura yönelik müdahaleler ve mağdur ve/veya yakınlarının fail ile diyalog kurmasına fırsat tanıyan toplantılar örnek gösterilebilir (Wenzel ve ark., 2008). Bu gibi toplantılarda suçlular, mağdurlar, mağdurun yakınları ve toplumun diğer üyeleri gibi yasa ihlalinin etkilenen taraflar bir araya getirilir ve suçluların eylemleri için sorumluluğunu kabul edip hesap vermesi beklenir. Bu süreç mağdurların iyi oluşunu artırmakla kalmaz (Karp ve Frank, 2016), aynı zamanda mahkûmların suç eylemiyle ilgili pişmanlığını mağdurlara ifade etmesine ve mağdur veya yakınlarının çektiği acıyla ilgili empati

kurmasına olanak tanıyarak mahkûmun ahlaki kimliğini tekrar inşa edebilmesine ve tedavi edilmesine de katkı sağlar (Okimoto ve ark., 2012; Wenzel ve ark., 2008).

Onarıcı adalet, aynı zamanda, suçun neden olduğu zararı onarma ve toplumun ortak değerlerini yeniden tasdik etme suretiyle mağdurlar ve genel olarak toplum içindeki sosyal ilişkileri de iyileştirmeyi amaçlar (Wenzel ve ark., 2008). Onarıcı adalet anlayışı çift-taraflı karar verme süreçleri ve azalan cezalandırmayla ilişkilidir (Okimoto ve ark., 2012). Bu nedenle onarıcı adalet anlayışına sahip bireyler şüphelilerin haklarına saygı göstermekte, onların kendini ifade etmesi, suçunu ya da kabahatini kabul etmesi ve özür dilemesi için fırsat tanımakta ve suçluyu affetme eğilimindedir.

Geçmiş çalışmalar sıradan insanların suçlulara yönelik adalet anlayışlarının onarıcı adaletten ziyade ağırlıklı olarak ödeticisi adalet bakış açısına dayandığını göstermektedir (van Prooijen, 2010). Örneğin katılımcılara suçlunun cezalandırılmasına karar verildiği söylendiğinde, mağdurun suçludan tazminat alması kararlaştırıldığı söylenildiği koşula kıyasla, katılımcıların suç için önerdiği maddi yaptırım miktarı daha fazladır (deney 1 a-b). Benzer şekilde, katılımcılara adaletin yerine gelip gelmediğine karar vermesi için hangi ek bilgiye ihtiyacı olduğu sorulduğunda, katılımcıların suçlunun aldığı cezaya ilişkin ek bilgi seçme olasılığı, mağdurun aldığı tazminata ilişkin ek bilgi seçme olasılığından daha yüksektir (deney 2). Darley ve Pittman (2003) ise ödeticisi ve tazmin edici adalet anlayışında failin niyetinin belirleyici olduğunu iddia etmiştir. İnsanlar kaza sonucu neden oluşan zararın onarılmasına odaklanırken, kasti girişilen zarar verici eylemlerde failin cezalandırılması odak noktaları olmaktadır.

Geçmiş çalışmalar adalet ilişkili tutumlarda hem bağlamsal hem de bireysel faktörlerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Örneğin adalet ilişkili tutumlar gruplar-arası ve grup-içi bağlamlarda farklılaşabilmektedir (de Castella ve ark., 2011; Wenzel ve Thielmann, 2006; Wenzel ve ark., 2008). Ayrıca sosyopolitik tutumlar gibi birçok bireysel farklılık adalet ilişkili tutumlarla yakından ilişkilidir (Okimoto ve ark., 2012). Aşağıdaki bölümde sosyal kimliğin ceza adaleti değerlendirmeleriyle ilişkisi ele alınmıştır.

1.2. Farklı Sosyal Gruplardan Faillere Yönelik Ceza Değerlendirmelerini Açıklayan Yaklaşımlar

Sosyal psikoloji literatüründe sosyal kategorilerin ceza yargılamaları üzerindeki etkilerinin görece uzun bir geçmişi vardır. Günümüze dek ceza değerlendirmelerinde sosyal kategorilerin etkileri kalıpyargı, önyargı ve ayrımcılık kapsamında yaygın bir biçimde incelenmiştir. Fakat literatürde sosyal kategorilerin ceza değerlendirmeleri üzerindeki etkilerine ilişkin henüz bir konsensüse varılamamıştır (Mazzella ve Feingold, 1994; Taylor ve Hosch, 2004). Bu konuda yapılan geçmiş çalışma bulguları üç farklı örüntü ortaya çıkarmıştır: iç-grup yanlılığı/kayırmacılığı (in-group bias/favouritism), kara-koyun etkisi (black sheep effect) ve dış-gruplara hoşgörü (out-group leniency). Aşağıdaki bölümde üç farklı ceza tepkisini destekleyen çalışmalar daha ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

1.2.1. İç-grup Yanlılığı

Temelini Sosyal Kimlik ve Kendini Kategorilendirme kuramlarından alan iç-grup yanlılığı ya da kayırmacılığı, bireyin kendini üyesi olarak tanımladığı sosyal grubu diğer gruplardan daha olumlu değerlendirme eğilimini ifade etmektedir (Brewer, 1979; Dovidio ve Gaertner, 2010; Hewstone ve ark., 2002; Tajfel, 1981). Bu kuramlara göre, iç-grup yanlılığı sosyal grup üyeliğinden elde edilen kimlik ihtiyacından ve benlik-yüceltme motivasyonundan kaynaklanır (Abrams ve Hogg, 1988). İlk olarak, kendini tanımlama sürecinde sosyal grupların (örn., cinsiyet, meslek, etnik ya da dini kimlik vb.) referans alınması suretiyle bireyler sosyal grup üyeliklerinden kimlik elde etmektedir (Tajfel ve Turner, 1979; Tajfel, 1974). Kendini sosyal grubun bir üyesi olarak algılama süreci, kaçınılmaz olarak, sosyal dünyanın “biz” (iç-grup) ve “diğerleri” (dış-grup) olarak inşa edilmesiyle sonuçlanır. Bireyler diğerleri tarafından olumlu değerlendirilmek ve olumlu özelliklerle karakterize grupların parçaları olmak isterler (Ellemers ve Van den Bos, 2012). Bir diğer ifadeyle, pozitif gruplar-arası farklılaşmaya ulaşmaya çalışırlar. Bu süreç, sosyal karşılaştırma süreçleriyle yakından ilişkili olup dış-gruba kıyasla iç-grup lehine değerlendirme sürecini yansıtmaktadır (Tajfel, 1974, 1981). Gruplar-arası karşılaştırma süreci iç-grup lehine sonuçlandığında (“biz onlardan daha iyiyiz”) olumlu sosyal kimliğe ulaşılırken;

karşılaştırma süreci dış-grup lehine sonuçlandığında (“onlar bizden daha iyi”) olumsuz sosyal kimlik meydana gelmektedir. Bireyler benlik-yüceltme motivasyonuna sahip olduğundan, iç-grup üyeleri dış-grup üyelerinden daha olumlu değerlendirilmektedir.

Gruplar-arası yanlılıklar biliş, tutum ve davranış boyutunda gerçekleşebilir (derleme için bkz. Dovidio ve Gaertner, 2010; Hewstone ve ark., 2002). Geçmiş çalışmalar sosyal grupların özelliklerinin değerlendirilmesinde, kaynak paylaşımında, duygularda (özellikle empati), atıflarda, güven duymada ve yardım etme davranışında iç-grup yanlılığını desteklemektedir (Hewstone ve ark., 2002).

Ceza değerlendirmelerinde iç-grup kayırmacılığı, iç-grup üyesi suçluların dış-grup üyesi suçlulara kıyasla daha hafif yargılanmasıyla karakterize edilir. Bu doğrultuda, sıradan insanların ceza değerlendirmelerindeki iç-grup kayırmacılığı, bireyin adalet algısının renk körü olmadığına, bir diğer ifadeyle ahlaki standartların farklı sosyal grup üyelerine eşit bir biçimde uygulanmadığının bir ifadesidir. İç-grup üyelerinin yasa ihlalleri, ahlaki geri çekilme (moral disengagement) mekanizmaları olarak da bilinen suçu hafifletici sebeplere odaklanma (örn., çevresel faktörler), suçun neden olduğu zararın boyutunu düşük algılama ve kurbanı insanlıktan çıkarma yoluyla daha az cezalandırıcı tepkilere yol açabilir (Brewer, 2004; Leidner ve ark., 2010; Otten ve Gordijn, 2014; van der Toorn ve ark., 2015). Literatürde farklı örneklerle farklı suç senaryolarında etnik kimlik (Abayhan, 2007; Graham ve ark., 1997; Sommers ve Ellsworth, 2000) ve dini inançlar (Hunter ve ark., 1991; Rozmann ve Levy, 2019) üzerinden inşa edilen sosyal grup üyeliklerinin iç-grup lehine ceza değerlendirmelerini gösteren pek çok çalışma mevcuttur.

İç-grup yanlılığı, temel atıf hatası kapsamında çalışmalara konu olmuştur. Örneğin gruplar-arası çatışma ortamında dini inançlar üzerinden inşa edilen sosyal kategorilerin (Katolik ve Protestan) etkilerinin incelendiği bir çalışmada, iç-grup üyelerinin şiddet içerikli eylemleri dışsal faktörlere (örn., misilleme ya da saldırı korkusu) atfedilirken; dış-grup üyelerinin şiddet içerikli eylemleri olumsuz kişilik özellikleri gibi içsel faktörlere atfedilmiştir (Hunter ve ark., 1991). Benzer şekilde, Graham ve arkadaşları (1997) 1994 yılındaki meşhur O. J. Simpson¹ davasına ilişkin

---

¹ 1994 yılında ünlü bir Siyahi futbol yıldızının eski eşi ve onun erkek arkadaşını bıçaklayarak öldürdüğü iddia edilen davadır. Bu dava, Amerika Birleşik Devletleri’nde ırk, cinsiyet ve toplumsal sınıf gibi pek çok ayrımcılığın gündeme gelmesine yol açmıştır.

kamuoyunun cezai değerlendirmelerini incelediği çalışmasında, Afro-Amerikalıların suçun nedenini Beyazlara kıyasla daha az içsel özelliklere atfettiği ve şüpheliyi eylemleri için daha az kontrol ve sorumluluk sahibi olarak algıladığı görölmüştür. Yine, Brewer'ın (2004) alışmasında Afrika kökenli Amerikalıların, failin Afro-Amerikalı ve mağdurun Beyaz olduğu davalarda hafifletici sebeplere daha fazla odaklandığı görölmüştür. Özetle, nedensel atıf çerçevesinde iç-grup kayırmacılığı, failin “salt kötü” olması gibi içsel faktörlerden ziyade suç işlemesine yol açabilecek çevresel faktörlere odaklanma biçiminde kendini göstermektedir.

Suçta nedensel atıflar dışında, şüphelinin suçlu bulunması, verilen kararın adil bulunması, önerilen mahkûmiyet süresi ya da adli para cezası gibi cezai değerlendirme süreçlerinde de iç-grup lehine tepkiler sergilendiğini gösteren çalışmalar mevcuttur. Örneğin Afro-Amerikalılar Beyazlara kıyasla O. J. Simpson'ın tekrar bir suçta karışma olasılığını daha düşük algılayıp daha düşük şiddette cezaları desteklemiştir (Graham ve ark., 1997). Benzer şekilde, sahte jüri çalışmasında Beyaz Amerikalıların Afro-Amerikalı sanıkları ve Afro-Amerikalıların ise Beyaz sanıkları daha yüksek oranda suçlu bulduğu ve daha fazla mahkûmiyet yılı önerdikleri gözlenmiştir (Sommers ve Ellsworth, 2000). Abayhan'ın (2007) Türkiye örnekleminde yürüttüğü çalışmasında da suçlu bir Türk olduğunda, yasaların öngördüğü en hafif cezanın verilmesi, suçlunun bir yabancı olduğu koşula göre daha adil algılanmıştır. Bir başka çalışmada da bir hırsızlık olayında suçlu akraba olduğunda en hafif cezaların verildiği, akrabaları iç-grubun (okul arkadaşı) izlediği ve en ağır yaptırımların ise dış-grup (yabancı) suçlulara verildiği gözlenmiştir (Lieberman ve Linke, 2007).

Rozmann ve Levy (2019) hem dini hem etnik kimlik üzerinden inşa edilen sosyal kimliklerin ceza yargılamaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Sanık Arap olduğunda, Müslüman Arapların, sanık Afrikalı ve Yahudi olduğu koşula kıyasla, sanığa daha az suçluluk atfettikleri, Hristiyan Arapların ve Yahudilerin ise en fazla Afrikalı sanıkları ve en az ise Yahudi sanıkları suçladıkları görölmüştür. Yine, İsrail'de öğrenci örnekleminde yürütölen bir çalışmada trafik kazasına yol açan sürücünün ismi yaygın bir Yahudi ismi olan Alon ve yaygın bir Arap ismi olan Saleem olarak sunulduğunda, sanığa eylemi için atfedilen sorumluluğun ve cezanın farklılaştığı görölmüştür (Halabi ve ark., 2015). Sonuçlar iç-grup yanlılığıyla tutarlı bir şekilde, iç-

grup sanığın (Alon) dış-grup sanığa (Saleem) kıyasla suç eyleminden daha az sorumlu değerlendirildiğini ve daha hafif cezalara hükmedildiğini göstermiştir.

Van Prooijen ve Coffeng (2013) suçların ırksal kalıpyargılarla örtüşmesi koşulunda, failin ve mağdurun perspektifini almanın, iç-grup (Alex) ve dış-grup (Ahmed) failere yönelik ödetici adalet tutumları üzerindeki etkisini Hollanda örneğinde incelemiştir. Sonuçlar failin perspektifini almanın yalnızca iç-grup faile karşı ödetici tutumları azalttığını (çalışma 2) ve mağdurun perspektifini almanın ise yalnızca dış-grup faile karşı ödetici tutumları artırdığını (çalışma 1) göstermiştir.

Suçluların sosyal kategorisine bağlı olarak verilen cezalar farklı gerekçelere dayandırılmaktadır. Petersen ve meslektaşları (2012) sıradan insanların suçlulara yönelik tutum ve tepkilerini hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem Danimarka örneğinde farklı suç senaryoları kullanarak incelemiştir. Her iki örnekte de yüksek ortaklık değerine sahip olmaları nedeniyle iç-grup yasa ihlalcilerine karşı ödetici adalet anlayışından ziyade rehabilitasyon anlayışının, dış-grup üyelerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Graham ve arkadaşlarının (1997) çalışmasında da O. J. Simpson'a karşı Afro-Amerikalıların rehabilitasyon yönelimli, Beyaz Amerikalıların ise ödetici ve caydırıcı ceza amaçlarına sahip oldukları görülmüştür. Evrimsel bir perspektifle, birbirine bağımlı ve diğer grup üyelerinden sağlanan sosyal desteğin hayatta kalmak için kritik bir öneme sahip olduğu küçük ölçekli avcı-toplayıcı çevrede, kural ihlali yapan fakat gruplarıyla ortaklık yaparak faydalı olabilecek organizmalara karşı doğal seçilimin, cezalandırıcı stratejilerden ziyade, rehabilitasyon lehine olduğu vurgulanmıştır (Petersen ve ark., 2012). Wenzel ve arkadaşları da (2008, 2010) onarıcı adaletin toplum içindeki sosyal ilişkileri düzeltmeyi amaçlaması nedeniyle grup-içi yasa ihlallerinde daha fazla tercih edildiğinin altını çizmiştir.

Yasa ihlalinde suçlunun yanı sıra mağdurun sosyal kategorisi de gözlemcilerin ceza değerlendirmelerini etkilemektedir. Örneğin hırsızlık eyleminde mağdur akraba olduğunda suçlulara en ağır yaptırımların desteklendiği, akrabayı iç-grubun izlediği ve mağdur dış-grup üyesi olduğunda ise en hafif yaptırımların önerildiği gözlenmiştir (Lieberman ve Linke, 2007). Benzer şekilde, gözlemcinin mağdura sosyal yakınlığı artıkça suçluyu cezalandırma isteği artmaktadır (Hofmann ve ark., 2018). Yine, Rozmann ve Levy'nin (2019) çalışmasında, Müslüman ve Hristiyan Arapların mağdur

Arap olduğunda, Yahudi olduğu koşula kıyasla, sanığı daha fazla suçladığı, Yahudilerin ise mağdur Yahudi olduğunda, Arap olduğu koşula oranla, sanığı daha fazla suçladığı görülmüştür. Aynı doğrultuda, Avustralya’da aile içi şiddet vakalarında mağdur iç-grup üyesi (İngiliz asıllı Avustralyalı) olduğunda, mağdurun dış-grup üyesi (Müslüman Avustralyalı) olduğu koşula kıyasla suçlar daha ciddi algılanıp suçluya yönelik ödetici adalet anlayışı artmaktadır (de Castella ve ark., 2011). Okimoto ve Wenzel’a (2011) göre, mağdurun grup içinde değerli olduğunun bir ifadesi olarak diğer grup üyeleri onu mağdur eden suçluya karşı cezalandırıcı tepkiler sergilemekte, böylelikle mağdurun grupla özdeşim ve bağlılık düzeyini artırmayı amaçlamaktadırlar.

Ek olarak, mağdura yönelik duygusal yakınlık tazmin edici ceza anlayışına yönlendirmektedir (van Prooijen, 2010, deney 3). Çünkü mağdura yönelik duygusal yakınlık artıkça suçlunun cezalandırılmasının yanı sıra mağdurun zararının karşılanması da önemli hale gelmektedir. Ayrıca iç-grup yanlılığı mağdurlara karşı duygular kapsamında da incelenmiştir. Örneğin Afro-Amerikalıların, aile içi şiddet vakalarında Afro-Amerikalı mağdurlara karşı, Beyaz mağdurlara karşı olduğundan daha fazla sempati hissettiği görülmüştür (Locke ve Richman, 1999). Yine, Afro-Amerikalılar, Beyazlara göre O. J. Simpson’a karşı daha fazla sempati ve daha az öfke hissettiklerini belirtmişlerdir (Graham ve ark., 1997). Bu doğrultuda, iç-grup yanlılığı, iç-grup üyesi suçlulara ya da mağdurlara yönelik olumlu duygular biçiminde kendini göstermektedir. Tüm bu geçmiş çalışma bulguları hem sanığın hem mağdurun sosyal kategorisinin ceza adaleti değerlendirmelerinde önemli bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir.

Ceza değerlendirmeleri üzerindeki iç-grup yanlılık eğilimini destekleyen çok sayıda çalışma olmasına rağmen bu örüntünün tam tersini ifade “kara-koyun etkisi” uzun yıllardır incelenmekte olup literatürde önemli bir yer kaplamaktadır. Aşağıdaki bölümde ceza değerlendirmeleri ve tutumları kapsamında kara-koyun etkisi açıklanmıştır.

1.2.2. Kara-koyun Etkisi

Sosyal Kimlik ve Kendini-kategorileendirme kuramlarının önermelerine dayanan ve “yüz karası” ya da “uyuz keçi” etkisi olarak da bilinen kara-koyun etkisi, normlara uyan iç-grup üyelerinin dış-grup üyelerinden daha olumlu, normlara uymayan iç-grup

üyelerinin ise dış-grup üyelerinden daha olumsuz değerlendirilmesini ifade etmektedir (Marques ve ark., 1998, 2001; Marques ve Paez, 1993; Marques ve Yzerbyt, 1988). Bu yaklaşıma göre, bireyler pozitif gruplar-arası farklılaşmaya ulaşma eğilimindedir (Tajfel, 1974). Üyesi olduğu sosyal grubu, diğer gruplardan, sosyallik ve yetkinlik boyutundan ziyade, özellikle ahlaklılık boyutunda daha olumlu algılamaktadırlar (Ellemers ve Van den Bos, 2012). Diğer gruplardan daha erdemli olduğuna inandığı iç-grubunda yasaları, normları ya da kuralları ihlal eden üyeler, bireyin ait olduğu sosyal grubun olumlu imajı ve kimliğine karşı bir tehdit teşkil eder (Marques ve Paez, 1993; van der Toorn ve ark., 2015). Ait olduğu grubun sosyal olarak arzulanır iç-grup prototipini korumak ve grubun itibarını onarmak adına iç-grup yasa ve normlarını ihlal eden üyeler sembolik olarak “sürü dışı” edilir (Marques ve Yzerbyt, 1988). Bu sayede iç-grup homojenliği ve gruplar-arası farklılaşma sağlanır (Marques ve ark., 2001). Ayrıca grup norm ve değerlerinin grup üyelerine davranışsal rehberlik işlevi göz önünde bulundurulduğunda (Ellemers ve Van den Bos, 2012), yasaları ihlal eden grup üyelerini dışlamak ya da yaptırım uygulamak, topluluğun geri kalan üyelerinin toplumsal kural ve normlara uyum ve bağlılığını pekiştirerek diğer üyelerin benzer norm ihlallerinden caydırılmasına hizmet eder (Marques ve ark., 2001).

Kara-koyun etkisinin en çarpıcı örneklerinden biri Kanada’da bir Katolik yetimhanesinde rahipler tarafından işlenen çocuk cinsel istismarı vakalarının (Mount Cashel davaları) ortaya çıkmasının ardından bu duruma en şiddetli tepkinin Protestanlar tarafından değil, Katolikler tarafından verilmesidir (Vidmar, 2002). Çünkü Katolik yetimhanesinde meydana gelen bu cinsel suç, Katolik Kilisesinin imajını ve Katoliklerin sosyal ve ahlaki kimliğini sorgulanmaya açık hale getirmiştir. Bu nedenle cinsel istismara adı karışan rahipleri kendi gruplarının “yüz karası” ilan edip kendi gruplarının imajını korumayı hedeflerler. Benzer şekilde, 1999 yılında Hollanda’da cinsel istismara uğradıktan sonra katledilen Marianne Vaatstra cinayeti davası kara-koyun etkisini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir (Ottens ve Gordijn, 2014). Medyada cinayet zanlıları, kadının öldürüldüğü köyün yakınındaki sığınmacı kampındaki Irak ve Afganistan uyruklu sığınmacılarla ilişkilendirildiğinde, toplumun büyük bir çoğunluğu suç faillerinin bir yabancı olduğuna inanmış fakat failin yerli bir çiftçi olduğu öğrenildiğinde, birçok insan kendi topluluklarının içinden böyle

biri çıktığına inanmakta zorluk çekmiş ve mahkeme kararından çıkan cezanın yetersiz olduğunu düşünmüştür.

Ceza adaleti değerlendirmelerinde kara-koyun etkisi çok sayıda görgül çalışmayla desteklenmiştir. Örneğin Hollanda’da yürütülen bir çalışmada, psikoloji öğrencilerinden bir psikolog ya da bir doktor tarafından işlenen bilimsel sahtecilik davasına ilişkin bir haber yazısı okumaları istenmiş ve söz konusu ahlaki ihlale karşı verdikleri tepkiler incelenmiştir (van der Toorn ve ark., 2015). Bir psikolog (iç-grup) tarafından işlenen ahlaki ihlal, bir doktorun (dış-grup) işlediği ihlale kıyasla, psikoloji öğrencilerinin daha fazla rahatsızlık duymasına sebep olmuştur. Benzer şekilde, Hollanda, Almanya ve İngiltere’de yürütülen bir çalışmada grup imajını tehdit ettiği için, iç-grup suçlulara karşı dışlamacı ceza motivasyonlarının (caydırma ve hapsetme), dış-grup suçlulara kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür (Fousiani ve ark., 2019). Yine, Avustralya’da, Beyaz Avustralyalılar tarafından işlenen hırsızlık olayına karşı, Avustralya Aborjinleri tarafından işlenen aynı suç için olduğundan daha fazla öfke hissedilmiş, suçlunun sorumluluğu daha yüksek algılanarak daha ağır cezaları hak ettikleri belirtilmiştir (Feather ve Souter, 2002). Bir başka çalışmada, Hollanda’da göçmen ve yerli halkın kamu malı ve güvenliği ile bireysel mülkiyet ve güvenlik ile ilgili suçlar işlemesi durumunda gözlemcilerin ceza önerileri incelenmiştir (Turper, 2016). Bireysel düzeyde işlenen suçlarda önerilen cezanın, suçlunun vatandaşlık statüsünden bağımsız olduğu fakat kamu malı ve güvenliği ile ilgili suçlarda, yerli suçlular için göçmen suçlular için olduğundan daha fazla yaptırım önerildiği görülmüştür. Benzer şekilde, Kanada’da yürütülen bir çalışmada da Müslüman şüphelilere kıyasla Beyazlara karşı daha fazla ahlaki öfke hissedilerek daha ağır cezalar önerilmiştir (Parker, 2019). Ayrıca saldırı gibi ırksal kalıpyargı bakımından Afro-Amerikalılarla özdeşleştirilmiş suç eylemlerinde Afro-Amerikalı şüpheliler daha fazla suçlu bulunup onlara karşı daha sert cezalar önerilmesine karşın, araçla adam öldürme gibi ırksal kalıpyargı bakımından nötr olan suç eylemlerinde Beyaz Amerikalı şüpheliler daha fazla suçlu bulunmuştur (Gordon, 1993).

Özetle, yasa ve normlara uymayan iç-grup üyeleri, grubun yüz karası ilan edilerek grubun temsilcisi olmaktan çıkarılır. Bu durumda, geçmişte iç-grubuna dahil olan bireyin kategorisi dış-grup olarak güncellenir. Artık “yeni dış-grup üyesi”

konumunda olduğundan ve dolayısıyla grubun bir prototipi olmadığından, grubun ahlaki ve sosyal kimliğine karşı bir tehdit teşkil etmesinin önüne geçilir.

İç-grup yanlılığı ve kara koyun etkisi görünürde karşıtlık barındırsa da esas olarak aynı amaca hizmet etmektedir (Otten ve Gordijn, 2014). Her ikisi de grubun olumlu imajını sürdürme ve tekrar inşa etme motivasyonunun bir yansımasıdır. Nitekim kara-koyun etkisi “iç-grup kayırmacılığının sofistike hali” olarak tanımlanmıştır (Marques ve ark., 1988, s. 5). Ceza değerlendirmelerinde pek çok faktöre bağlı olarak iç ve dış-grup yanlılığı oldukça dinamik ve değişken bir örüntü izler (de Castella ve ark., 2011; Otten ve Gordijn, 2014). Nitekim geçmiş çalışmaların büyük çoğunluğunda suçlunun etnik kimliğinin ana etkisi gözlenmemiştir (bkz., Atar, 2018; Feather ve Oberdan, 2000; Fousiani ve van Prooijen, 2022a, Kimmelmeier, 2005; Okimoto ve Wenzel, 2010; Ünal, 2021). Örneğin Türkiye’deki gözlemcilerin ceza değerlendirmelerinin, suçlunun Türk, Suriyeli veya Avrupalı olmasıyla ilişkili olmadığı görülmüştür (Atar, 2018). Bu durum, sosyal kategorilerin ceza tepkileri üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalardan elde edilen tutarsız bulguları açıklamada bu sürece etki eden diğer faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

İlk olarak, yasa ihlalinin özellikleri arasında delillerin yeterliliği önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin sanığın suçlu olduğuna dair güçlü deliller sunulduğunda, kara koyun etkisi doğrultusunda iç-grup suçlular daha ağır cezalandırılırken, deliller yetersiz olduğunda ceza örüntüsü iç-grup yanlılığı yönünde değişmektedir (Kerr ve ark., 1995; van Prooijen, 2006). İkincisi, jürinin ve sanığın ortak etnik kökene sahip olmasından bağımsız olarak, belirli suçlar için ırk temelli kalıpyargılar belirleyici bir rol oynamaktadır (Gordon ve ark., 1988; Gordon, 1990; Jones ve Kaplan, 2003; Mazzella ve Feingold, 1994). Örneğin ABD’de hırsızlık ve soygun gibi mavi yaka suçlar kalıpyargısal bir biçimde Afrika kökenli Amerikalılarla, dolandırıcılık ve zimmetine para geçirme gibi beyaz yaka suçlar ise Beyaz Amerikalılarla özdeşleştirilmektedir (Gordon ve ark., 1988; Gordon, 1990). Belirli bir suç eylemi için beklenen suçlu profili kalıpyargısal beklentilerle örtüştüğünde (Siyahi hırsız ve Beyaz dolandırıcı), örtüşmediği koşula kıyasla (Siyah dolandırıcı ve Beyaz hırsız) suçun nedenleri daha yüksek oranda içsel faktörlere atfedilip daha sert cezai yargılamalara sebep olmaktadır.

Ayrıca farklı sosyal gruplardan bireylere karşı ceza tepkilerinin suç eyleminin sembolik tehdit algısına göre farklılaşabileceği öne sürülmüştür (de Castella ve ark., 2011; Okimoto ve Wenzel, 2010). Örneğin Avustralya’da bir terör saldırısının grubun statü ve gücünü hedef aldığı belirtildiğinde dış-grup suçlulara (iç-grup yanlılığı), terör saldırısının toplumun değerlerini hedef aldığı (ahlaki yozlaşma) söylendiğinde ise iç-grup suçlulara (kara-koyun etkisi) daha fazla ödetici ceza tutumu sergilendiği gözlenmiştir (Okimoto ve Wenzel, 2010). Yine eşler aynı sosyal grubun üyeleri olduğunda (grup-içi), eşler farklı sosyal gruplardan olduğu koşula kıyasla (gruplar-arası) aile içi şiddet vakaları toplumun değerlerine karşı daha ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır (de Castella ve ark., 2011). Öte yandan mağdurun rızasına dair bir şüphe bulunduğu gruplar-arası cinsel saldırı davalarında, grup-içi olduğundan daha ağır cezalar desteklenmektedir (Hymes ve ark., 1993).

Son olarak, ceza değerlendirmeleri gruplar-arası göreceli statüden etkilenmektedir. İç-grubun statüsü yüksek olduğunda, kara-koyun etkisiyle tutarlı bir biçimde, iç-grup üyesi suçlunun cezalandırılması, dış-grup üyesi suçlunun cezalandırılmasından daha adil olarak algılanmaktadır fakat iç-grubun statüsü düşük olduğunda bu fark ortadan kalkmaktadır (van Prooijen ve Lam, 2007). Sonuç olarak, cezai yargı sürecinde pek çok faktöre bağlı olarak kara koyun etkisi ve iç-grup yanlılığı oldukça dinamik bir örüntü izler (Otten ve Gordijn, 2014).

1.2.3. Dış-gruplara Hoşgörü

Braun ve Gollwitzer (2012, 2016; Gollwitzer ve ark., 2012) dış-grup üyesi suçlulara yönelik hoşgörü hipotezini öne sürmüştür. Bu hipoteze göre, yasaları ihlal eden iç-grup üyelerinin daha ağır cezalandırılmasından ziyade (kara-koyun etkisi), dış-grup üyeleri daha hafif cezalandırılmaktadır (Braun ve Gollwitzer, 2012; Feather ve Oberdan, 2000; Feather ve Souter, 2002; Kimmelmeier, 2005; Nail ve ark., 2003). Dış-grup üyelerine yönelik bu müsamahanın bireylerin iç-grubunun önyargısız, eşitlikçi ve iyi niyetli olduğunu göstermeye yönelik çabalarını ve olumlu sosyal kimliğini sürdürmeye yönelik motivasyonlarını yansıttığı iddia edilmiştir (Braun ve Gollwitzer, 2016; Feather ve Souter, 2002; Fehr ve Sassenberg, 2009).

Çünkü modern dünyada eşitlik ve adalet değerlerinin yükselmesi ve ırkçılığın ifade edilmesinin artık kabul edilebilir görülmediği bir toplumsal iklimin egemen

olmasıyla, geleneksel ırkçı ve ayrımcı tutumlar ve davranışlar terk edilmeye ya da “yer altına inmeye” başlanmıştır (Gaertner ve Dovidio, 1986; Sears, 1988). Bu nedenle toplumdaki baskın ve avantajlı konumdaki grup üyeleri hem eşitlik değerlerini benimsemek gibi içsel motivasyonlar hem de önyargılı davrandığı takdirde başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmekten kaçınma arzusu ya da sosyal açıdan arzulanan bir izlenim yaratma gibi dışsal motivasyonlar nedeniyle azınlık gruplarına karşı ayrımcı tutum ve davranışlar sergilemekten çekinmektedirler (Abwender ve Hough, 2001; Dovidio ve ark., 1997; Gaertner ve Dovidio, 1986; Johnson ve ark., 1995; Plant ve Devine, 1998). Baskın grup üyeleri tarafından dış-grup üyesi suçlulara karşı sert yaptırım uygulamak grup temelli bir ayrımcılık olarak algılanabileceğinden hem baskın grubun olumlu sosyal kimliğine hem de bireyin önyargısız ve eşitlikçi benlik imajına karşı bir tehdit teşkil eder (Feather ve Souter, 2002; Gollwitzer ve ark., 2012). Bu durum, eşitlikçi ve erdemli görünmek için bireylerin dış-grup ve iç-grup suçlulara eşit muamelede bulunmalarına ve hatta dış-grup suçlulara yönelik daha hafif cezai değerlendirme yapmalarına zemin hazırlamaktadır (Braun ve Gollwitzer, 2012; Johnson ve ark., 1995).

Dış-gruplara hoşgörü hipotezi pek çok görgül araştırmayla desteklenmiştir. Örneğin Almanya’da hem Güneydoğu Asyalı ve Alman hem Batı ve Doğu Almanya üzerinden inşa edilen grup kimliklerinin ceza tercihleri üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, dış-grup üyesi zanlılara karşı daha hafif cezalar önerildiği görülmüştür (Braun ve Gollwitzer, 2012). Benzer şekilde, bir yasa ihlalinin Avustralya Aborjinleri tarafından gerçekleştirilmesi, beyaz bir Avustralyalı tarafından işlendiği koşula kıyasla gözlemcilerin daha az öfke duymasına, suçluyu daha az sorumlu algılamasına ve suçu daha fazla dışsal faktörlere atfetmelerine yol açmaktadır (Feather ve Souter, 2002). Bu durum baskın grup üyelerinin ırkçı olmadıklarını göstermek için dezavantajlı grup yanlısı tutum sergilemeleriyle açıklanmıştır.

Dış-gruplara hoşgörü, “korumacı ayrımcılığın” (benevolent discrimination) (Fehr ve Sassenberg, 2009) ya da “tersine ayrımcılığın” (reverse discrimination) (Dutton ve Lake, 1973) ceza adaleti değerlendirmelerindeki bir yansıması olarak nitelendirilmiştir (Braun ve Gollwitzer, 2016; Feather ve Oberdan, 2000; Gollwitzer ve ark., 2012). Tersine ayrımcılık, “Beyaz Amerikalıların azınlık grubu üyelerine karşı, aynı kişiler arası durumda başka bir Beyaz Amerikalıya davranacağından daha

olumlu davrandığı etkileşim” olarak tanımlanmaktadır (Dutton ve Lake, 1973, s. 94). Dutton ve Lake (1973) para bağıışı yapmak gibi özgeci davranışlar üzerinde tersine ayrımcılığı incelemek üzere katılımcılara bir dizi fotoğraf sunarken galvanik deri tepkilerinin ve nabız değerlerinin ölçüleceğini ve bu fizyolojik tepkilerin sosyal olaylarla ilgili sunulan fotoğrafların bireyde meydana getirdiği düşmanlık ya da önyargı gibi tepkilerinin ölçülmesinde en geçerli ölçüm aracı olduğunu söylemiştir. Ardından tamamen rastlantısal olarak bir gruba önyargılı olabileceklerine dair şüphe duymalarını sağlamak için ırklar-arası sahnelerde yüksek uyarılma sergilediklerine dair sahte geribildirim verilirken, diğerlerine bu geribildirim verilmemiştir. Kendilerinin önyargılı olabileceğiyle ilgili geribildirim alan katılımcıların çalışmada işbirlikçi olan bir Afrika kökenli Amerikalı dilenciye daha fazla para verdiği görülmüştür. Bu durum, ırksal önyargı ve ayrımcılığı onaylamayan baskın grup üyelerinin, azınlık gruplarına özgeci bir biçimde davranarak aslında kendilerinin önyargılı olmadığını kanıtlama çabası olarak nitelendirilmektedir (Dutton ve Lake, 1973; Nail ve ark., 2003).

Korumacı ayrımcılık kavramı, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Ambivalent Sexism) kuramının korumacı cinsiyetçilik (benevolent sexism) kavramından esinlenip literatüre kazandırılmıştır (Fehr ve Sassenberg, 2009). Korumacı cinsiyetçiliğin ifade ettiği kadınlara karşı görünürde olumlu ve korumacı tutumlara (örn., kadınların el bagajlarını taşımak ya da restoranda hesaplarını ödemek vb.) (Glick ve Fiske, 1996) benzer şekilde, “aktörün bakış açısından görünürde olumlu olmasına karşın toplumdaki yaygın kalıpyargılara dayanan davranış” olarak tanımlanmıştır ve toplumdaki damgalanmış grup üyelerine karşı olumlu davranışları içermektedir (Fehr ve Sassenberg, 2009, s. 1094). Örneğin, yabancı biriyle basit kelimeler kullanarak yavaş konuşmak görünürde yardım etme davranışını yansıtsa da bu davranış yabancıya söz konusu dilde yeterli olmadığı önyargısından hareketle sergilenmesi nedeniyle yabancı dilde akıcı konuşan bir yabancı için bu iyi niyetli davranış bir ayrımcılık deneyimidir. Dolayısıyla azınlık gruplarına karşı gösterilen bu korumacı hoşgörü gizil olarak onların pasif ve daha aşağı konumda olduklarını ima ederek toplum içindeki baskın grubun güç ve statü bakımından üstünlüğünü pekiştirmektedir (Braun ve Gollwitzer, 2016). Dolayısıyla korumacı ayrımcılık her ne kadar düşmanca

ayrımcılığın azalmasına yol açsa da eşitlikçi olmayan gruplar-arası ilişkilerin sürdürülmesine katkı sağlar.

Önyargılı olmama ile ilgili içsel motivasyona sahip bireylerin korumacı ayrımcılık eğilimleri yüksek, düşmanca ayrımcılık eğilimleri ise düşük düzeydedir (Fehr ve Sassenberg, 2009). Fakat tersine ve korumacı ayrımcılığın, yalnızca iç-grubu tarafından ciddi bir şekilde ayrımcılığa uğradığı algılanan ve toplumda damgalanan azınlık grubu üyelerine karşı sergilendiği görülmüştür (Dutton ve Lake, 1973; Fehr ve Sassenberg, 2009). Ayrıca dış-gruplara hoşgörü yalnızca baskın grubun üstün konumu güvende olduğu ve gruplar-arası farklılıkların istikrarlı olduğu zamanda gerçekleşmekte (Braun ve Gollwitzer, 2016) ve gözlemciler kendi ahlaki yeterliliklerini gösterebilecekleri farklı bir fırsat sunulduğunda (Braun ve Gollwitzer, 2012) ya da korumacı ayrımcılığın olumsuz sonuçlarıyla ilgili farkındalıkları artırıldığında (Fehr ve Sassenberg, 2009) dış-grup yanlısı ceza değerlendirmeleri ortadan kalkmaktadır (Braun ve Gollwitzer, 2012).

Eşitlikçi bir benlik imajının ağırlıklı olarak liberal sosyopolitik görüşlere sahip bireylerde yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Nail ve ark., 2003), dış-gruplara hoşgörü bireylerin politik yönelimlerinden bağımsız ele alınamaz. Örneğin Nail ve arkadaşlarının (2003) çalışmasında, ABD’de çifte yargılama kararlarında, liberal siyasi görüşlere sahip bireylerin Afro-Amerikalı lehine, muhafazakâr siyasi görüşlere sahip bireylerin ise Beyaz Amerikalı lehine tutum sergilediği gözlenmiştir. Aşağıdaki bölümde, sosyopolitik tutumların ceza tepkileri ve tutumlarıyla ilişkisi daha detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

1.3. Sosyopolitik Tutumların İkili Motivasyonel Modeli

Gruplar arası önyargı ve ayrımcılığa getirilen açıklamaların başında sosyopolitik tutum ve inançlarla ilgili kuramlar gelmektedir. Günümüze dek sosyopolitik tutumların operasyonel tanımı birçok farklı şekilde gerçekleştirilmiş ve çeşitli ölçüm araçlarıyla incelenmiştir. Politik ideolojiler uzun yıllardır genel olarak sağ ve sol, ABD’de muhafazakarlık ve liberalizm ya da Cumhuriyetçi ve Demokrat olmak üzere iki uçlu eksenle ele alınmaktaydı. İlerleyen yıllarda ideolojilerin sosyal/kültürel (eski gelenek ve değerlerin korunması) ve ekonomik (devletin özel sermayeye müdahalesi)

alandaki ayrıştırılması gerektiğinin altı çizilmiştir (Adorno ve ark., 1950; Altemeyer, 1998; Everett, 2013).

Ancak sosyal, ekonomik ve politik konularda (örn., kürtaj, idam cezası, LGBT hakları, kadın hakları, sosyal yardım ya da çevre politikaları, madde kötüye kullanımı, askeri politikalar vb.) tutumlar ayrı ayrı incelendiğinde, sosyal arzulanırlık yönünde tepki verme eğilimi ya da politik bilgi eksikliği gibi nedenlerle sıradan insanların sosyopolitik tutumlarının öz beyana dayalı görüşleriyle büyük oranda tutarsız olduğu göze çarpmaktadır (Adorno ve ark., 1950). Bu nedenle, günümüzde sokaktaki insanların politik ideolojilerinin ve dünya görüşlerinin soyut kavramsallaştırılmalarından uzak olduğu ancak günlük yaşamdaki davranışlarında tezahür ettiği görüşü hakimdir (Jost, 2006).

Sosyopolitik tutumların, insanların içerisinde buldukları çevresel koşullarda yaşam boyunca öğrenildiği ve içselleştirildiği bir dizi toplumsal ve siyasal görüşlerin, kültürel ve ahlaki değerlerin, soyut düşünce ve inanç sistemlerinin bir bütünü, bir başka deyişle bilişsel, duygusal ve motivasyonel organizasyonu olduğu kabul edilmektedir (Adorno ve ark., 1950; Altemeyer, 1981; Jost, 2006). Böylelikle sosyopolitik tutumları ve ideolojileri açıklamak üzere bilişsel ve motivasyonel değişkenlerin önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Bu durum, belirsizlik ya da tehlikeden kaçınma gibi belirli inanç sistemlerinin gelişmesine neden olan durumsal ve dispozisyonel faktörlerin öneminin vurgulanmasına zemin hazırlamıştır (Jost ve ark., 2003, Jost, 2006). İdeolojilerin altında yatan temel psikolojik mekanizmalar belirsizliğe karşı tahammülsüzlük (Hasta ve Dönmez, 2009; Jost ve ark., 2003), gerçekçi ya da sembolik tehditlere karşı duyarlılık (Altemeyer, 2006; Duckitt ve ark., 2002; Feldman ve Stenner, 1997), ulusalcılık (Duckitt ve ark., 2002; Ho ve ark., 2015; Pratto ve ark., 1994), sistemi meşrulaştırma (Levin ve ark., 2002), Makyavelizm (Ho ve ark., 2015), dogmatizm (Altemeyer, 2004), bilişsel karmaşıklık düzeyi (Hasta ve Dönmez, 2009), bilişsel kapalılık ihtiyacı (Cornelis ve ark., 2009), kişilik özellikleri (özellikle deneyime açıklık) (Cornelis ve ark., 2009; Sibley ve Duckitt, 2008) ve gruplar-arası eşitliğe yönelik tutumlar (Sidanius ve Pratto, 1999; Pratto ve ark., 1994) ile açıklanmaya başlanmıştır.

Nispeten tutarlı ve istikrarlı yapıdaki sosyopolitik tutumlar insanların birçok düşünce, inanç ve davranış eğilimlerine nüfuz eder (Jost, 2006). Ceza

değerlendirmeleri kapsamında sosyopolitik tutumların bireylerin suça, suçluya, cezaya ve adalete ilişkin tutumlarını şekillendirdiği geniş ölçüde kabul edilmektedir. Geçmişten günümüze dek, politik yönelimlerin ceza tepkileriyle ilişkisi yaygın bir şekilde incelenmiştir. Geçmiş çalışmalar sosyopolitik tutumların idam cezasını destekleme (Barkan ve Cohn, 1994; McKee ve Feather, 2008; Mitchell ve Sidanius, 1995; Stack, 2000; Tyler ve Boeckmann, 1997; Tyler ve Weber, 1982; Unnever ve ark., 2007; Unnever ve Cullen, 2010), suçluları cezalandırma isteği (Hofmann ve ark., 2018), polislerin şüphelilere karşı orantısız güç kullanmasına destek verme (Barkan ve Cohn, 1998; Gerber ve Jackson, 2016b; Perkins ve Bourgeois, 2006), suçlara nedensel atıflar (Carroll ve ark., 1987; Korkmaz, 2013), cezanın işlevleri (Colémont ve ark., 2011; McKee ve Feather, 2008) ve önerilen mahkûmiyet süresi/para cezası (Clark ve Wink, 2012) gibi birçok ceza tepkisi üzerindeki etkisine odaklanmıştır.

Ancak geçmiş çalışmaların büyük çoğunluğunda, politik yönelimlerin ceza tepkileri üzerindeki rolünü incelemek üzere son derece muhafazakâr ya da Cumhuriyetçiden son derece liberal ya da Demokrata uzanan iki-uçlu kendini tanımlama ölçekleri kullanılmıştır (bkz. Carlsmith ve Sood, 2009; Clark ve Wink, 2012; Johnson, 2009; King ve Maruna, 2009; Nail ve ark., 2003; Payne ve ark., 2004; Tetlock ve ark., 2007; Unnever ve ark., 2007). Fakat son yıllarda yürütülen araştırmalarda öz beyana dayalı kendini tanımlama veya tek-boyutlu ölçeklerin (örn., F Ölçeği) kullanımı, sınırlılıkları nedeniyle terk edilmiştir (Jost, 2006).

Çağdaş araştırmalarda sosyopolitik tutumlar Sosyopolitik Tutumların İkili Motivasyonel Modelinin (STİMM) önerdiği üzere sağ kanat yetkecilik (SKY, right wing authoritarianism) (Altemeyer, 1981) ve sosyal baskınlık yönelimi (SBY, social dominance orientation) (Sidanius ve Pratto, 1999) ile ele alınmaya başlanmıştır (Duckitt ve ark. 2002; Duckitt ve Sibley, 2009; Duckitt, 2001). SKY ve SBY kuramsal açıdan kişilik özelliği olarak kavramsallaştırılmış olmasına rağmen bu iki yönelim büyük ölçüde bireylerin ideolojik inançları ya da sosyal ve politik tutumlarını yansıtmaktadır (Duckitt, 2001; Hasta ve Dönmez, 2009; Hasta ve Karaçanta, 2017). Sosyopolitik tutumların bu iki yönü her ne kadar birbirleriyle ilişkili olsalar da (Altemeyer, 1998; Asbrock ve ark., 2010; Duckitt ve ark., 2002; Duckitt, 2006; Güldü, 2011; Hasta ve Karaçanta, 2017; Kteily ve ark., 2012), sosyal değerler ve dünya görüşleri bakımından farklılaşmaktadır (Duckitt ve Sibley, 2009; Duckitt, 2001).

Duckitt (2001) sosyopolitik tutumların SBY ve SKY olmak üzere iki muhafazakâr ideoloji üzerinden motivasyonel amaçlar bakımından ayrıştırılabileceğini iddia etmiştir. SBY ve SKY'yi sosyal dünya inançları ve kişilik özellikleri gibi çeşitli psikolojik ve motivasyonel amaçların ideolojik dışavurumu olarak ele almıştır. Yaşam boyu sosyalleşme deneyimleri ve belirli sosyal bağlamlara maruz kalma süresince bireylerin sosyal dünya algılarının şekillendiği ve geliştirdikleri bu sosyal dünya inançlarının SBY ve SKY düzeylerinde başlıca rolü oynadığı savunulmuştur (Duckitt, 2001; Sibley ve Duckitt, 2008).

Bu modele göre, SBY'nin motivasyonel amaçları grup-temelli baskınlık ve üstünlüğe dayanırken, SKY'nin motivasyonel amaçları sosyal uyumu ve kolektif güvenliği temel almaktadır (Sibley ve Duckitt, 2008). Sosyal uyum ve kolektif güvenlik değerleri sosyal dünyanın tehlikeli ve tehdit edici olduğu inancıyla belirgin hale gelirken (Duckitt ve Fisher, 2003; Sibley ve Duckitt, 2008), güç, baskınlık ve üstünlük sosyal dünyanın zayıf olanın kaybettiği, acımasız bir şekilde rekabetçi orman (ruthlessly competitive jungle) olduğu inancıyla belirginleşmektedir (Ho ve ark., 2015; Sibley ve Duckitt, 2008). Aşağıdaki bölümdeki SBY ve SKY daha ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

1.3.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi

Sosyal Başatlık ya da Hâkimiyet olarak da adlandırılan Sosyal Baskınlık Yönelimi kuramı, Sidanius ve arkadaşları (1994, 1999) tarafından gruplar-arası çatışma, etnik-merkezcilik ve ırkçılığı açıklamak üzere geliştirilmiş ve sosyal psikoloji literatüründe geniş oranda kabul görmüştür. Köken olarak evrimsel psikoloji geleneği argümanlarından yararlanılarak oluşturulan bu kuram, temel olarak gruplar-arası ilişkilere yönelik tutumları kapsamaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi, bireyin belirli bir toplumda gruplar-arası ilişkilerin eşitlikçiden ziyade hiyerarşik olması ve kendi grubunun toplumdaki diğer gruplardan statü ve güç bakımından üstün ve ayrıcalıklı olması arzusuna karşılık gelmektedir (Jost ve Thompson, 2000; Pratto ve ark., 1994; Sidanius ve Pratto, 1999).

Bu kuramın savunucularına göre, evrimsel süreç boyunca bütün toplumlar belirli düzeyde hiyerarşik olarak yapılanma özelliğine sahiptir. Hiyerarşik olarak yapılandırılmış her sistem kaçınılmaz olarak toplum içinde en az bir baskın ve en az

bir itaatkâr grubun varlığını gerektirir. Toplumlar bu iki grup arasında çıkabilecek gruplar-arası çatışmaları en aza indirmek için bir grubun diğer gruplar üzerinde üstünlüğünü, ayrıcalıklı konumunu ya da egemenliğini meşrulaştırmaya hizmet eden ideolojiler üzerinde uzlaşma sağlamaya yönelmektedir (Pratto ve ark., 1994). Gruplar-arası eşitsizliği savunan bu ideolojiler toplum tarafından yaygın bir biçimde benimsenen sosyal tutum ve inançları içermektedir ve “*hiyerarşi artıran meşrulaştırıcı mitler*” olarak adlandırılmaktadır. Bunlara adil dünya inancı, cinsiyetçilik, kadercilik, vatanseverlik, milliyetçilik ve ırkçılık örnek gösterilebilir (Pratto ve ark., 1994). Tüm bu hiyerarşi artıran mitler belirli bir toplumsal grubun diğerleri üzerinde ayrıcalıklı ve egemen konumunu sürdürmelerinin ve diğer grupların boyun eğmesinin meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir.

Çok sayıda çalışma hiyerarşi yanlısı bireylerin toplum içinde yüksek statüdeki gruplar lehine hiyerarşi meşrulaştırıcı mitlere inanma eğiliminde olduğunu doğrulamaktadır (Ho ve ark., 2015; Jost ve Thompson, 2000; Pratto ve ark., 1994). Örneğin SBY ırkçılık, etnik merkezlik, milliyetçilik, vatanseverlik, yabancı düşmanlığı (zenofobi), adil dünya inancı, cinsiyetçilik, iç-grup yanlılığı ve sosyal sınıf ayrımcılığıyla yakından ilişkilidir (Ho ve ark., 2015; Jost ve Thompson, 2000; Kteily ve ark., 2011, 2012; Levin ve ark., 2002; Levin, 1992; Pratto ve ark., 1994; Sidanius ve ark., 1994; Sidanius ve Liu, 1992; Sidanius ve Pratto, 1993, 1999; van Hiel ve Mervielde, 2005; Whitley, 1999).

Hiyerarşi yanlısı bireylerin “kurtlar sofrası” (dog-eat-dog) olarak da adlandırılan “rekabetçi orman” dünya inancına sahip olduğu iddia edilmektedir (Duckitt ve ark., 2002; Duckitt ve Sibley, 2009; Duckitt, 2001). Bu doğrultuda, hiyerarşi yanlısı bireyler Sosyal-Darwinizm bakış açısıyla “güçlü olan hayatta kalır” görüşünü benimsemiş, dolayısıyla yalnızca başkalarının sırtına çıkarak yükselbileceği inancına sahip olma eğilimindedirler. Bu nedenle motivasyonel amaçları benlik yüceltmeye yönelik olup güç, baskınlık, ayrıcalıklı olma, başarı, hedonizm ve diğerleri üzerinde üstünlüğe dayanmaktadır (Duckitt ve Sibley, 2009). Ayrıca rekabetçi dünya inançları nedeniyle, birisinin kazancının diğerinin kaybı olduğu algısını yansıtan “sıfır toplamlı inançlara” (zero-sum beliefs) sahiplerdir. Düşük SBY ise toplumsal eşitliği destekleyici nitelikteki ideolojilerle karakterize “*hiyerarşi azaltan meşrulaştırıcı mitler*” ile

yakından ilişkilidir. Bunlara hümanizm, feminizm, “asillerin soylu davranması gereği”² (noblesse oblige) ve sosyalizm örnek gösterilebilir (Pratto ve ark., 1994).

1.3.2. Sağ Kanat Yetkecilik

Altemeyer’in (1981, 1998) Sağ Kanat Yetkecilik kuramının temelleri Adorno ve meslektaşlarının öncü çalışmalarına dayanır. Adorno ve arkadaşları (1950), yetkecilik kuramını Almanya’da faşizmin yükselişinin, Nazi katliamının ve antisemitizmin psikolojik bileşenlerini açıklamak üzere geliştirmişlerdir. Yetkeci kişiliğe sahip bireyleri genel olarak sabit fikirli, geleneksel, otoritelere karşı itaatkâr, dış-gruplara karşı saldırgan ve güç yönelimli olarak tanımlamışlardır. Ayrıca yetkeci kişiliği psikodinamik bakış açısıyla ele alarak yetkeci kişiliğin baskıcı ebeveyn figürleri nedeniyle ego savunma mekanizmaları sonucunda geliştiğini ileri sürmüşlerdir.

Altemeyer (1981, 1998, 2006) yetkeci kişiliği üç tutumsal ögeyle kavramsallaştırmıştır: 1) yetkeye boyun eğme (authoritarian submission), 2) yetkeci saldırganlık (authoritarian aggression) ve 3) geleneksellik (conventionalism). Bu kurama göre, yetkeci bireyler, toplumun gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlıdırlar (geleneksellik), toplum üyelerinin her zaman otoritelerin emirlerine ve toplum kurallarına uyması gerektiğine inanırlar (yetkeye boyun eğme) ve bu otoritelerin emirlerine karşı çıkmamanın ve geleneksel kural ve normlardan sapmanın sert bir şekilde cezalandırılması gerektiğini düşünürler (yetkeci saldırganlık) (Adorno ve ark., 1950; Altemeyer, 1981, 1996). Ayrıca Altemeyer (1981) psikodinamik geleneğinden uzaklaşarak yetkeci kişiliğin insanların içerisinde buldukları çevresel koşullarda yaşam boyunca içselleştirildiğini vurgulamış ve sosyopolitik tutumları sosyal öğrenmeye dayandırmıştır. Bu kuram, literatürde geniş çapta tanınmış ve yıllar içinde pek çok destekçi kazanmıştır.

İnsanların tehdit ve endişenin bir sonucu olarak değişime kapalı ve yetkeci inanç sistemleri geliştirdikleri öne sürülmüştür (Duckitt ve ark., 2002; Duckitt ve Sibley, 2009; Duckitt, 2001; Feldman ve Stenner, 1997). Ekonomik kriz, salgın hastalıklar,

---

² Asillerin soylu davranması gereği inancı, toplum içindeki yüksek statüde bulunan bireylerin diğerlerine karşı sorumlu olduğu görüşünü yansıtmaktadır ve “sofradaki fazla yemek aç olanlara aittir” ya da “bir ülkenin zenginliği arttıkça, kaynaklarının daha çok yoksullara kanalize edilmesi gerekir” gibi ifadelerle ölçülmektedir (Pratto ve ark., 1994).

düzen istikrarsızlığı ya da terör tehdidi gibi olumsuz toplumsal olgular bireylerin geleceğin öngörülebilirliği inancını zedelemekte ve ölüm belirginliğini artırmakta (Jost ve ark., 2003), bunun sonucunda toplumsal güvenlik, kontrol, grup normlarına uyum, mevcut toplumsal düzeni muhafaza etme ve istikrarı sağlama motivasyonlarının artmasına yol açmaktadır (Altemeyer, 1998; Duckitt, 2001; Feather, 1998; Thomsen ve ark., 2008).

Geçmiş çalışmalar SKY'nin çeşitli dış-gruplara (örn., etnik azınlıklar, eşcinseller, göçmenler vb.) karşı gizil ve açık önyargı, etnik merkezilik, sembolik ve kaçınmacı ırkçılık ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Adorno ve ark., 1950; Altemeyer, 1998; Thomsen ve ark., 2008; van Hielde ve Mervielde, 2005). Türkiye'de yürütülen çalışmalarda da SKY'nin Türklerin Kürtlere karşı önyargılarıyla ilişkili olduğu görülmüştür (Yılmaz ve ark., 2018).

Ancak son yıllarda toplumsal normların değişmesiyle SKY'nin ırksal önyargı ve etnik ayrımcılıkla ilişkisinin zayıfladığı iddia edilmektedir (Childs, 2011). SKY toplumsal uyum ve yetkeye boyun eğmeyle karakterize olduğundan, SKY'nin önyargı ve ayrımcılık ilişkisinin toplumsal normlardan etkilendiği savunulmaktadır (Górska ve ark., 2021; Peterson ve Dietz, 2000). Önyargının toplum içinde kabul edilebilir algılanmadığı bağlamlarda, toplumsal uyuma değer vermenin dış-gruplara karşı daha az olumsuz duygu ve tutum sergilemelerine yol açabileceğine dikkat çekilmiştir (Whitley, 1999). Bir diğer ifadeyle, yetkeci bireylerin önyargılı toplumlarda önyargılı; önyargısız toplumlarda ise önyargısız olabileceği, bir başka deyişle “sürünün peşinden gideceği” iddia edilmiştir (Górska ve ark., 2021).

Örneğin, Górska ve arkadaşları (2021) yetkeci bireylerin dış-gruplara karşı olumsuz tutumlarının, söz konusu gruplara ilişkin toplumsal normlara göre değişip değişmediğini hem Polonya (çalışma 1 ve 3) hem Britanya'da (çalışma 2) incelemiştir. Farklı dış-gruplara (Polonya'da Yahudiler ve cinsel azınlıklar ve Britanya'da göçmenler) yönelik tutumların incelendiği çalışmada, mahallesinde yaşayan insanların dış-gruplara karşı tutumları olumlu algılandığında, SKY'nin dış-gruplara karşı önyargı ve göçmen karşıtı politikalara destekle olan ilişkisinin zayıfladığı görülmüştür. Hatta olumlu toplumsal normlar SKY'nin dış-gruplara karşı olumsuz duygularla ilişkisini tersine çevirmektedir. Ancak toplumsal normlar dış-gruplara karşı hoşgörüsüzlüğü

destekleyici algılandığında, SKY'nin artan önyargı aracılığıyla dış-grup karşıtı kolektif eyleme katılım niyetiyle olan ilişkisi güçlenmektedir.

Benzer şekilde, Almanya'da bir restoran zincirinde eski Batı ve Doğu Almanyalı başvuru sahiplerinin bulunduğu bir işe alım rol çalışması yürütülmüştür (Peterson ve Dietz, 2000). Bir grup katılımcıya, şirket sahibinin departmanın demografik açıdan homojen olması, bu nedenle eski Batı Almanyalı başvuruların seçilmesi gerektiğini düşündüğü bilgisi verilirken, bir grup katılımcıya şirket sahibinin yalnızca başvuruların yetkinlik ve profesyonellik düzeyine göre işe alım yapılması gerektiği yönergesi verdiği söylenir. Sonuçlar başvuruların yetkinliğe göre değerlendirildiğinde SKY'nin eski Doğu ve Batı Almanyalı başvuru sahiplerinin tercih edilme düzeyinden bağımsız olduğunu göstermiştir. Ancak şirket sahibi departmanın homojenliğini vurguladığında yalnızca yüksek SKY'e düzeyine sahip bireyler Batı Almanyalıları, Doğu Almanyalılara göre daha fazla tercih etmiştir. Sonuç olarak, SKY'nin dış-gruplara karşı önyargı ve ayrımcılık eğilimleri toplumsal normlar ve yetkeye boyun eğme ile yakından ilişkilidir.

1.3.3. Sosyopolitik Tutumların Ceza Tepkileriyle İlişkisi

SBY ve SKY'nin motivasyonel farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu yönelimlerin ceza değerlendirmeleri üzerindeki diferansiyel etkileri bu çalışmanın temel odak noktasını yansıtmaktadır. Çalışmanın amacının ve hipotezlerinin anlaşılması için, bu bölümde SBY ve SKY'nin çeşitli ceza tepkileriyle ilişkisinin incelendiği çalışmalar özetlenmiştir.

İlk olarak, tehlikeli ve tehdit edici dünya inancına sahip olan yetkeci bireyler toplumsal uyum, bağlılık, güvenlik ve istikrara duyarlı olduğundan (Duckitt, 2001; Duckitt ve ark., 2002; Duckitt ve Fisher, 2003), suç eylemlerini ortak değerler sistemine karşı bir tehdit olarak algılamaktadır (Gerber ve Jackson, 2013, 2016a; Gerber, 2012; Okimoto ve ark., 2012). Bir diğer ifadeyle, yasa, norm ya da kurallara bağlılık toplumsal uyumun bir göstergesi olarak kabul edildiğinden (Vidmar, 2000), yasaların ihlal edilmesi, bir suç eyleminde mağduriyet yaşama korkusu gibi somut endişelerin ötesinde, kanun ve kuralların altında yatan ve ortaklaşa kabul edilen toplumsal değerler dizisine karşı bir tehdit olarak algılanır (Okimoto ve ark., 2012;

Okimoto ve Wenzel, 2008; 2010; Tyler ve Boeckmann, 1997; Vidmar, 2000; Wenzel ve ark., 2008; Wenzel ve Okimoto, 2016).

Toplumun ahlaki çöküşüyle ilgili endişeleri nedeniyle (Carroll ve ark., 1987; Gerber ve Jackson, 2016a) toplumsal düzeni, uyumu ve bağlılığı korumak için ceza adalet sisteminde ağır ceza politikalarını desteklemektedirler (Altemeyer, 1988; Colémont ve ark., 2011; Duckitt, 2009; Feather, 1996; Gerber ve Jackson, 2013, 2016a; McKee ve Feather, 2008; Soss ve ark., 2003). Bir diğer ifadeyle, ağır ceza politikalarına verilen desteğin altında, aile gibi toplumda önemli algılanan kurumların, ahlaki yapının ya da toplumsal bağlılığın çöküşü ve ahlaki yozlaşma gibi sosyal/ilişkisel endişelerin yattığı savunulmaktadır (Carroll ve ark., 1987; King ve Maruna, 2009; Tyler ve Boeckmann, 1997). Ağır ceza politikaları yoluyla toplumsal kurallar ve normlarla ilgili görüş birliğinin korunması, ortak değerlere olan inancın geri kazandırılması, toplumu bir arada tutan değerlerin yitirilmesinin önüne geçilmesi ve toplumsal bağlılığın sürdürülmesi ya da tekrar inşa edilmesi hedeflenir (Gerber ve Jackson, 2013; Okimoto ve ark., 2011; Tyler ve Boeckmann, 1997; Vidmar, 2000; Vidmar ve Miller, 1980; Wenzel ve ark., 2012b).

Literatürde SKY'nin idam cezasının desteklenmesiyle ilişkisi tutarlı bir biçimde desteklenmektedir (McKee ve Feather, 2008; Soss ve ark., 2003; Tyler ve Weber, 1982; Unnever ve Cullen, 2010). Ayrıca suçlulara karşı sert yaptırımlar uygulanması yoluyla toplumda suç işlemeye meyilli diğer bireylerin caydırılmasını ve suçluların hapsedilmesiyle toplumun daha güvenli hale gelmesini hedeflerler (Buen ve ark., 2020; Colémont ve ark., 2011; Feather ve Souter, 2002; Gerber ve Jackson, 2013; McKee ve Feather, 2008; Tyler ve Weber, 1982).

Geçmiş çalışmalar yetkeci bireylerin araçsal tutumlarının yanı sıra geriye dönük ceza tutumlarının da yüksek olduğunu göstermektedir (Carroll ve ark., 1987; Gerber ve Jackson, 2013; McKee ve Feather, 2008; Okimoto ve ark., 2012; Tyler ve Weber, 1982). Adaletin yerine gelmesi için suçlunun geçmiş suç davranışının bedelini ödemesi suretiyle toplum içinde ahlaki dengenin tekrar tesis edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar (Colémont ve ark., 2011; Gerber ve Jackson, 2013). SKY'nin ahlaki denge anlayışının yanı sıra intikam yönelimli ceza tutumlarıyla (Gerber ve Jackson, 2013; Kteily ve ark., 2014; Tyler ve Weber, 1982) ve şüphelinin yasal haklarının reddedilmesiyle (Gerber ve Jackson, 2013) de ilişkili olduğu gözlenmiştir. Ancak

SKY'nin cezanın ıslah ve onarıcı adalete yönelik tutumlarıyla ilişkisine dair görüş birliğine varılmamıştır (bkz. Colémont ve ark., 2011; McKee ve Feather, 2008; Okimoto ve ark., 2012).

Hiyerarşi yanlısı bireyler ise yasa ihlallerini güç ve statü bakımından hiyerarşik ilişkilere yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır (Gerber, 2012; Gerber ve Jackson, 2013). Çünkü suçlular yasaları çiğneyerek adil olmayan bir biçimde mağdur ve/veya toplum üzerinde güç ve statü açısından avantajlı bir konum elde eder (Vidmar, 2000). Suçun aktif süjesi olan failin sert bir şekilde cezalandırılması ve etiketlenmesi yoluyla failin suçun pasif süjesi olan mağdurlar ve toplum üzerinde elde ettiği kontrol, güç ve statünün alçaltılması ya da elinden alınması suretiyle toplumdaki güç ve statü dengesinin onarılacağı varsayılmaktadır (Okimoto ve ark., 2012; Wenzel ve Thielmann, 2006). Bu sayede mağdurun ve/veya toplumun fail üzerindeki ahlaki üstünlüğünün de onanacağı ve güç ve statüsünün artacağı kabul edilmektedir (Wenzel ve Thielmann, 2006).

Tarih boyunca ceza adalet sistemi kamu düzenini korumanın yanı sıra toplumdaki baskın ve itaatkâr gruplar arasındaki hiyerarşik ilişkilerin sürdürülmesine de hizmet etmiştir (Green ve ark., 2009; Sidanius ve ark., 2006; Sidanius ve Pratto, 1999). Hatta ağır yaptırımların toplumsal hiyerarşiyi meşrulaştıran ve ayrıcalıkları koruma işlevi gören sosyal politikalar olarak ele alınabileceği ileri sürülmüştür (Sidanius ve ark., 2006; Toroslu, 2012). Bir diğer ifadeyle, ağır cezalar toplumdaki hiyerarşik ilişkilerin sürdürmenin, baskın grupların ayrıcalıklarını korumanın, azınlık grupları üzerinde baskınlık kurmanın ve onları toplumun önemli alanlarından dışlamanın kendini gösterdiği alanlardan biridir (Sidanius ve ark., 2006).

Hiyerarşi yanlısı bireyler yasa ihlallerinin toplumdaki güç ve statü ilişkilerini zedelediğine inanmakta (Gerber ve Jackson, 2013), suçluların idam cezası da dahil olmak üzere (Ho ve ark., 2015; Kteily ve ark., 2012; Pratto ve ark., 1994; Sidanius ve ark., 2006) sert bir şekilde yargılanmasını desteklemekte (Crawley ve Suarez, 2016; Kteily ve ark., 2014; Moss ve ark., 2019; Redford ve Ratliff, 2017; Tam ve ark., 2008), sert cezalandırma yoluyla suçluların statü ve gücünü alçaltmayı ve yargıda süreç adaletini (örn., şüphelinin yasal hakları) reddetmeyi savunmaktadır (Gerber ve Jackson, 2013). Geçmiş çalışmalar hem makro düzeyde kurumsal hiyerarşik yapılanma (Mitchell ve Sidanius, 1995) hem bireysel düzeyde SBY (Kteily ve ark.,

2012; McKee ve Feather, 2008; Pratto ve ark., 1994) artıkça idam cezasına yönelik desteğin arttığını doğrulamaktadır.

SBY genellikle düşük empati düzeyi ve zayıf özgecilik eğilimiyle ilişkilidir (Duckitt, 2009; Ho ve ark., 2015; Pratto ve ark., 1994). Bu durum suçluların iyi oluşunu önemsememe ve yargıda süreç adaletini desteklememelerine zemin hazırlamaktadır (Gerber ve Jackson, 2013). Hatta askeri hapishanelerde iç-grubunu tehdit eden grup üyelerine karşı işkenceyi meşrulaştırma eğilimlerinin yüksek olduğu gözlenmiştir (Larsson ve ark., 2012). Amerikalıların Irak'taki Amerikan askerlerinin insan hakları ihlallerine karşı tepkilerinin incelendiği bir çalışmada SBY'nin kurban ailelerinin yaşamış olduğu acıyı azımsama ve kurbanların insanlıktan çıkarılmasıyla pozitif ilişkili olduğu gözlenmiştir (Leidner ve ark., 2010). Benzer şekilde, hiyerarşi yanlısı bireyler polislerin orantısız güç kullanımını daha fazla desteklemekte (Gerber ve Jackson, 2016b) ve polisin orantısız güç kullanmasında kurbanları sorumlu tutmaktadırlar (Perkins ve Bourgeois, 2006). Onların polisin orantısız güç kullanmasına yönelik desteğinin, uygulanan bu gücün toplumdaki statü bakımından alt gruplara uygulanması yoluyla toplumdaki hiyerarşik ilişkilerin korunması motivasyonuna dayanabileceği öne sürülmüştür (Gerber ve Jackson, 2016b).

Hiyerarşi yanlısı bireyler cezaları ağırlıklı olarak ödetme bakış açısıyla meşrulaştırmaktadır (Gerber ve Jackson, 2013; Okimoto ve ark., 2012; Sidanius ve ark., 2006; Pratto ve ark., 1994). Ancak bazı çalışmalar SKY kontrol edildiğinde, SBY'nin sert cezalandırmaya yönelik ceza tutumlarıyla ilişkisinin ortadan kalktığını savunmaktadır (Colémont ve ark., 2011; McKee ve Feather, 2008). Yasa ihlallerini olumsuz kişilik özellikleri gibi içsel faktörlere atfederek (Tam ve ark., 2008) ve insanların değişebilme kapasitesini azımsayarak (Moss ve ark., 2019) rehabilitasyona ve onarıcı adalet sürecine daha az değer vermektedirler (McKee ve Feather, 2008; Moss ve ark., 2019; Okimoto ve ark., 2012; Tam ve ark., 2008; Toper ve Cengiz, 2019). Ancak Colémont ve arkadaşlarının çalışmasında SBY'nin sosyal yapılandırmacı ceza tutumlarıyla ilişkili olmadığı görülmüştür. Ayrıca literatürde SBY'nin caydırma ve hapsedme ceza anlayışlarıyla ilişkisine dair tutarsız bulgular elde edilmiştir (bkz. McKee ve Feather, 2008; Redford ve Ratliff, 2018).

Sosyal baskınlık yöneliminin ceza değerlendirmeleri suçlunun sosyoekonomik statüsünden etkilenmektedir. Hiyerarşi karşıtı bireyler sanığın statüsü düşük

olduğunda (örn., kasiyer) yüksek olduğu koşula kıyasla (örn., finans yöneticisi) daha az ödetici ceza tutumu sergilemektedir (Redford ve Ratliff, 2017). Bazı araştırmacılar ise hiyerarşi yanlısı/karşıtı bireylerin ceza değerlendirmelerinde suçlunun eğitim ve meslek statüsünden ziyade etnik grup kimliğinin daha önemli bir rol oynayacağına dikkat çekmiştir. Green ve arkadaşları (2009) İsviçre’de gözlemcilerin SBY düzeyine bağlı olarak suçlunun etnik grup üyeliğinin ve sosyoekonomik düzeyinin ceza değerlendirmeleri üzerinde etkilerini incelemiştir. Hiyerarşi yanlısı bireylerin dış-grup (Arap Abdul) suçlulara ve hiyerarşi karşıtı bireylerin ise iç-grup (İsviçreli David) suçlulara karşı daha olumsuz değerlendirmeler yaptıkları gözlenmiştir. Daha da önemlisi, suçlunun sosyoekonomik düzeyinin mevcut değerlendirmeleri etkilemediği gözlenmiştir. Bir başka çalışmada, hiyerarşi yanlısı Beyaz Amerikalılar, Afro-Amerikalı sanıkların Beyaz sanıklara göre daha yüksek oranda suçlu olduğuna karar vermiş, onların daha az dürüst olduğuna ve gelecekte tekrar suç işleme olasılıklarının daha yüksek olduğuna inandıklarını belirtmiş ve onlara daha ağır cezalar önermişlerdir (Kimmelmeier, 2005). Hiyerarşi karşıtı bireyler ise adalet sistemi içindeki ırksal yanlılıklara karşı şüpheli yaklaşım Beyaz Amerikalılara kıyasla Afro-Amerikalı suçlulara karşı daha olumlu değerlendirmeler yapmışlardır (Kimmelmeier, 2005). Kanada’da yürütülen bir çalışmada da SKY ve SBY düzeyi düşük katılımcıların, saldırı ve yağma yasa ihlallerinde sanık bir Müslüman olduğunda, suçlunun Beyaz ve grup kimliği belirsiz olduğu koşula göre daha az ahlaki öfke hissettiği görülmüştür (Parker, 2019).

Parker (2019) toplumdaki avantajlı grup üyesi suçlulara karşı daha cezalandırıcı olunmasını, Beyazların tarih boyunca halihazırdaki baskın ve ayrıcalıklı konumu nedeniyle uygunsuz davranışlarının özrü olmayacağına, bir diğer ifadeyle tarih boyunca toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılığın kurbanı olmadığı için suç davranışını açıklayabilecek herhangi bir hafifletici bir sebep olamayacağına inanılmasıyla açıklamıştır. Bu nedenle, gözlenen dış-grup yanlısı tepkilerin, ceza adalet sistemindeki Beyaz yanlılığının etkilerini telafi etme ve Beyaz suçluluğunu hafifletme motivasyonuna dayanabileceği savunulmuştur (Kimmelmeier, 2005; Parker, 2019). Benzer şekilde, Adorno ve arkadaşları (1950) toplumda dezavantajlı gruplarla aşırı özdeşleşen ve bu gruplara karşı aşırı sempati besleyen bireylerin, bu grupları önsel bir şekilde kurban olarak algıladıklarını ve bu gruplara karşı yapılan haksızlıkları ve

ayrımcılığı telafi etme yöneliminde olduklarını vurgulamıştır. Özetle, ceza değerlendirmelerinin mevcut toplumsal hiyerarşiyi, hiyerarşi yanlıları için artırma ya da meşrulaştırma ve hiyerarşi karşıtları için azaltma ya da karşı çıkma stratejisinin bir yansıması olduğu ileri sürülmüştür (Green ve ark., 2009).

Feather ve Oberdan (2000) Avustralya’da yetkeciliğin ceza değerlendirmeleriyle ilişkisinde uyuşturucu kaçakçılığı şüphelinin etnik kimliğinin ve sorumluluğunun etkisini incelemiştir. Bir grup katılımcıya suçlunun İngiliz asıllı bir Avustralyalı olduğu söylenirken, bir grup katılımcıya Avustralya’ya göç etmiş bir Asyalı olduğu söylenmiştir. Suçlunun sorumluluğu ise eylemin kasıtlı yapıp yapılmamasıyla manipüle edilmiştir. Yüksek sorumluluk koşulunda, bir uyuşturucu tacirinin satmak için yüksek miktarda kokaini taşımaya çalıştığı ve yakalandığı bilgisi verilmiştir. Düşük sorumluluk koşulunda ise birisinin içinde viski bulunduğunu iddia ettiği bir valizi taşıması için 100 dolar teklif ettiği fakat valizin içinde kokain bulunduğu, bu nedenle içinde ne olduğundan habersiz kişinin yakalanıp göz altına alındığı bilgisi verilmiştir. Düşük sorumluluk koşulunda hafifletici sebepler nedeniyle şüphelinin cezayı daha az hak ettiği ve suçun ciddiyetinin daha düşük ve suçun bağışlanabilirliğinin daha yüksek algılandığı görülmüştür. Fakat yetkeci bireylerin hafifletici sebeplere daha az duyarlı olduğu görülmüştür. Bir diğer ifadeyle, yetkeci bireyler şüphelinin cezayı ne derece hak ettiğini belirlerken, şüphelinin niyetinden ve ne taşıdığına ilişkin bilgisinin olup olmamasından daha az etkilenmektedirler. Bu durumun, yetkecilik ile karakterize siyah-beyaz düşünce sisteminin bir yansıması olduğu savunulmuştur.

Suçlunun etnik kimliğinin suçun ciddiyeti, suçlunun cezayı hak etme düzeyi, verilen cezanın ne derece sert algılandığı, suçun bağışlanabilir algılanması ve şüphelinin suçlanması ile ilişkisinde SKY’nin düzenleyici etkisi gözlenmemiştir (Feather ve Oberdan, 2000). Yetkeci bireylerin, yalnızca şüphelilerin 10 yıl hapsi istendiğinde, İngiliz asıllı Avustralyalı şüpheliden ziyade, Asyalı şüpheliye verilen cezaya karşı daha olumlu duygular hissettiği ve suçun daha az savunulabilir olduğunu düşündüğü görülmüştür. Tam tersi bir şekilde, düşük yetkecilik düzeyine sahip bireyler, suç İngiliz asıllı Avustralyalılar tarafından işlendiğinde, verilen cezaya karşı daha olumlu duygular hissetmekte ve suçun daha az savunulabilir olduğunu düşünmektedir. Suçlunun sosyal kategorisine göre ceza değerlendirmelerinin SKY

düzyeyine bağlı olduğunu gösteren bu bulgulara rağmen, dokuz farklı ceza tepkisinin incelendiği çalışmada yalnızca ceza kararına karşı duygu ve haklı çıkarma algısı olmak üzere iki tepkinin SKY'e göre farklılaşması, SKY'nin suçlunun etnik kimliğiyle etkileşiminin yeterince açık olmadığına işaret etmektedir.

Sanığın suçlu bulunması gibi karar verme süreçlerinde, yetkeci bireylerin sanığın sosyal konulardaki (rn., niversite ğrencilerinin iki içmesi, Tanrıya inanç vb.) tutumlarının kendisiyle benzer olmasından daha fazla etkilendiği grlmştr (Mitchell ve Byrne, 1973). Sanık benzer tutumlara sahip olduğunda daha az suçlu olduğuna inanırken, farklı tutumlara sahip olduğunda daha ağır cezaları önermektedirler. Benzer şekilde, ağaçların kesilmesine karşı bir gösteride göz altına alınmaya direnen bir protestocuyu tutuklamak için bir polis memurunun aşırı g kullanmasına karşı daha hafif cezai yargılamalar yaparken, yasal otoritelere karşı çıkan protestoculara karşı daha cezalandırıcı eğilimler göstermektedirler (Feather, 1998). Düşük SKY düzeyine sahip bireylerde ise bu örüntü tersine dönmektedir.

Ortak etnik kimlikten ziyade, tutum bakımından benzerlik yetkeci bireylerin ceza değerlendirmelerinde daha önemli rol oynayabilir ve bu durum SKY'nin iç-grup ve dış-grup ayırım inşasından kaynaklanıyor olabilir. Çünkü Duckitt ve arkadaşlarına (2002, s. 88) göre, gruplar arası ilişkilerde “biz ve onlar” ayırımı SBY ve SKY açısından farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Yetkeci bireyler için sosyal kategoriler normal, iyi ahlaklı ve edepli olma (“biz”) ile kötü, tehlikeli, ahlaksız ve sapkın olma (“diğerleri”) bakımından inşa edilir (Duckitt ve ark., 2002; Kteily ve ark., 2014, çalışma 4). Öte yandan, hiyerarşi yanlısı bireyler için bu ayırım üstün ve baskın olma (“biz”) ile aşağı ve yetersiz olma (“diğerleri”) bakımından gerçekleştirilir (Duckitt ve ark., 2002; Kteily ve ark., 2014).

SBY ve SKY'nin dış-grup inşasının, sırasıyla rekabet ve tehdit algısı üzerinden gerçekleştiğinden hareketle, sosyopolitik tutumların bu iki yönünün farklı sosyal gruplara karşı önyargı ve ayrımcılıkla ilişkili olduğunu gösteren çok sayıda çalışma vardır (Asbrock ve ark., 2010; Duckitt ve ark., 2002; Duckitt ve Sibley, 2007). SBY ve SKY'nin sosyal değerler ve statüyü tehdit etme bakımından farklılaşan üç farklı sosyal gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkilerinin incelendiği alışmalar SKY'nin tehlikeli algılanan gruplara (rn., uyurşturucu tacirleri, Rock yıldızları, şiddet suçluları, alkollü sürücüler, çete yeleri vb.) ve rekabetçi dünya görüşüyle karakterize SBY'nin

ise toplumsal statü ve güç bakımından dezavantajlı algılanan gruplara (örn., ev kadınları, fiziksel engelliler, obez ve zihinsel engelli bireyler, psikiyatri hastaları vb.) karşı önyargılarla ilişkili olduğunu göstermiştir (Asbrock ve ark., 2010; Duckitt, 2006; Duckitt ve Sibley, 2007). Ayrıca hem SBY hem SKY muhalif gruplara (örn., eylemciler, ateistler, feministler vb.) karşı önyargıyla yakından ilişkilidir.

Özetle, literatürde SKY ve SBY'nin ceza değerlendirmeleriyle ilişkisini gösteren çalışmaların çokluğuna rağmen suçlunun etnik kimliği açısından inşa edilen sosyal kategorisiyle etkileşimini inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Daha da önemlisi, SKY ve SBY'e bağlı olarak farklı sosyal grup üyesi suçlulara yönelik ceza değerlendirmelerinde ağırlıklı olarak "ne kadar" sorusuna odaklanılmış fakat "neden" sorusu ihmal edilmiştir. Geçmiş çalışmaların sınırlılıkları ve Türkçe literatürde oldukça az sayıda çalışma olması göz önünde bulundurulduğunda, SKY ve SBY'e bağlı olarak farklı sosyal gruplardan suçlulara yönelik cezai tepki ve tutumların farklılaşp farklılaşmadığı hala yanıtlanmayı bekleyen bir soru olarak kalmaktadır. Bu çalışmanın, ceza değerlendirmelerinde SBY ve SKY'nin kara-koyun etkisi, iç-grup kayırmacılığı ve dış-gruplara hoşgörü kapsamında incelenmesiyle literatüre katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

1.4. Mevcut Çalışma

Bu çalışma, bireylerin sosyopolitik tutumlarına bağlı olarak farklı sosyal gruplardan suçlulara yönelik ceza değerlendirmelerine odaklanmaktadır. Daha spesifik olarak, bu çalışmada Türkiye örneğinde gözlemcilerin sosyopolitik tutumlarının (SBY ve SKY) ceza değerlendirmeleri (önerilen ceza, cezanın adil bulunması, algılanan öngörülebilirlik, sorumluluk, niyet, öfke) ve tutumlarıyla (caydırıcılık, hak etme, hapsedme, ahlaki denge, rehabilitasyon ve onarıcı adalet) ilişkisinin suçlunun etnik kimlik bakımından inşa edilen grup kimliği (iç-grup, dış-grup ve kontrol) tarafından düzenlenip düzenlenmediğinin yarı-deneysel olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

Uluslararası literatür taraması sonucunda, şüphelinin sosyal kimliğinin ceza değerlendirmeleri üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmalardan tutarsız bulgular elde edildiği gözlenmiştir. Bu konudaki çalışmalar iç-grup yanlılığı, kara-koyun etkisi ve dış-gruplara hoşgörü olmak üzere üç farklı örüntüyle özetlenmiştir. Ceza tepkilerinin

birçok farklı faktöre bağılı olarak dinamik bir örüntü izlediğı varsayımından hareketle (Otten ve Gordijn, 2014), ceza değerlendirmelerinde iç-grup ve dış-grup yanlılığının ortaya çıkmasında hangi faktörlerin belirleyici olduğu konusu önem kazanmaktadır.

Gözlemcilerin sosyopolitik tutumları, ceza değerlendirmelerinin suçlunun sosyal grup üyeliğinden nasıl etkilendiğini aydınlatmada yeni bir bakış açısı kazandıracaktır. Her ne kadar sosyopolitik tutumların ceza tepki ve tutumlarıyla ilişkisi literatürde geniş bir yer kaplasa da geçmiş çalışmaların büyük bölümünde, politik yönelimler son derece muhafazakâr veya Cumhuriyetiden son derece liberal veya Demokrata uzanan iki-uçlu kendini tanımlama ölçekleriyle ölçülmüştür. STİMM'in önerdiğı doğrultuda, sosyopolitik tutumların SBY ve SKY düzeyleriyle ele alınması, mevcut tutarsız bulguları açıklamada yardımcı olacaktır. SBY ve SKY'nin birbiriyle zayıf ama pozitif yönde ilişkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu iki değişkenin farklı sosyal grup üyeliğine sahip suçlulara karşı ceza değerlendirmelerini farklı şekillerde etkilemeleri beklenmektedir.

Bu alışma birkaç sebeple mevcut literatüre etkili katkı yapmaktadır. İlk olarak, Batı toplumlarında ceza, suç, mahkeme, suçlular ve mağdurlarla ilgili tutumlar yaygın bir biçimde incelenmesine rağmen (bkz. Rade ve ark., 2016), Türkçe literatürde sıradan insanların ceza adaleti değerlendirmelerinin incelendiğı çalışmaların yeterli olmadığı görülmüştür. Türkiye örnekleminde yapılan çalışmalar suç korkusu (Karakuş ve ark., 2010), özgeci cezalandırma (Ünal, 2021), suçlulara yönelik algılar ve nedensel atıflar (Korkmaz, 2013) gibi konulara odaklanmıştır. Bu araştırmadan elde edilecek bulguların, Türkiye'de yaşayan bireylerin yasa ihlali karşısındaki duyguları ve cezaların işlevine yönelik tutumları hakkında genel bir çerçeve sunması bakımından literatüre katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Türkiye örnekleminde, sosyal kimliklerin ve politik yönelimlerin ceza adaleti değerlendirmeleri üzerindeki etkilerine odaklanan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Örneğin Atar (2018) suçlunun etnik grup üyeliğinin ve pişmanlık ifade etmesinin mahkeme kararının adil bulunması ve suç zanlısına karşı öfke hissi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuçlar cezanın adil bulunmasının suçlunun etnik kimliğinden bağımsız olduğunu göstermiştir. Fakat çalışmada sosyopolitik tutumlar dahil edilmemiş, yalnızca etnik ve dini özdeşim düzeylerine yer verilmiştir. Benzer şekilde, Türkiye örnekleminde ahlaki ihlal senaryolarında ihlalin öznesinin Türk ya da

Amerikalı olduğu koşulda ahlaki ihlallerin (örn., istihbarat servisinin bilgi almak için işkence uygulaması, işçilere tazminatlarının ödenmemesi, askerlerin ölümlerinin yanında poz vermesi vb.) görmezden gelinmesine yarayan ahlaki geri çekilme mekanizmalarının SBY ve SKY'e göre farklılaşmadığı gözlenmiştir (Yalçın, 2014). Fakat bu çalışmada ahlaki ihlalleri gerçekleştiren ve onlardan etkilenen öznel grup- içi (Türk-Türk ya da Amerikalı-Amerikalı) sunulmuştur. Korkmaz'ın (2013) çalışmasında ise suçlulara yönelik tutumların ve atıfların politik yönelimlere bağlı olarak farklılaşp farklılaşmadığını incelemek üzere siyasal muhafazakarlık-liberalizm ölçeği kullanılmış ve muhafazakâr siyasal ideolojilere sahip bireylerin daha katı ceza politikalarını desteklediği görülmüştür. Fakat suçluların sosyal kategorisi manipüle edilmemiş, dolayısıyla politik yönelimlere bağlı olarak farklı sosyal gruplardan suçlulara yönelik ceza tepkilerinin farklılaşp farklılaşmadığı belirlenmemiştir. Abayhan'ın (2007) çalışmasında da suçlunun sosyal kategorisinin, mağdurun fiziksel durumunun ve suçun tamamlanma düzeyinin cezanın adil bulunması üzerindeki etkisi incelenmiş ve iç-grup yanlılığını destekler nitelikte bulgular elde edilmiştir. Ancak, bu çalışmada ceza değerlendirmelerinin sosyopolitik tutumlara göre değişip değişmediği araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Özetle, Türkçe literatürde suçlunun sosyal kategorisiyle değerlendiricilerin sosyopolitik tutumlarının cezai tepki ve tutumları üzerindeki etkileşimini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Geçmiş çalışmaların büyük bir çoğunluğu Batılı, eğitilmiş, endüstriyel gelişimini tamamlamış, zengin ve demokratik ülkelerde yürütülmüştür (bkz. Braun ve Gollwitzer, 2012; Green ve ark., 2009; Johnson ve ark., 1995; Kimmelmeier, 2005). Ancak gelişmekte olan ülke statüsündeki Türkiye, gruplar-arası tutumlar ve onların SBY ve SKY ile ilişkisi bakımından söz konusu bağlamlardan görece farklılaşmaktadır (bkz. Birdir ve ark., 2022; Çetiner ve van Assche, 2021). Daha da önemlisi, Türkiye dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke olarak kabul edilmektedir (UNHCR, 2022). Mülteci ve göçmenlerin büyük çoğunluğunun Orta Doğu'dan gelmiş ve Arap etnik kimliğine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, popülasyonunun büyük oranda Müslüman olduğu Türkiye'deki göçmen statüsünün Avrupa ve Amerika'da olduğundan daha farklı olduğu kabul edilebilir. Çünkü Batılı toplumlarda göçmenlerin büyük çoğunluğunun hem etnik hem de dini grup üyeliği bakımından farklılaşması sebebiyle, göçmenlerin ev sahibi

ülkedeki bireylerle kültürel mesafeleri daha uzak algılanmaktadır (Cohrs ve Asbrock, 2009). Bu nedenle, bu çalışmada dış-grup olarak Türkiye’de en görünür ve prototipik etnik kimlik olarak Arap sosyal kimliği kullanılmıştır.

Bu çalışmada, politik yönelimlere bağlı olarak farklı etnik gruplardan suçluların “ne kadar” ve “neden” cezalandırılması gerektiğine yönelik tutumların incelenmesi amaçlanmıştır. Çünkü aynı şiddette cezalar farklı gerekçelerle uygulanabilir. Bu doğrultuda, suçluların cezalandırılmasında ödetme, caydırma, ıslah etme gibi farklı ceza işlevlerine odaklanılmıştır. Ek olarak, ceza tutumlarının incelenmesi amacıyla Ceza Tutumları Ölçeğinin (Keijser ve ark., 2002) Türkçe uyarlaması literatüre kazandırılmıştır.

Bu çalışmada üzerinde durulan bir diğer önemli konu, iç-grup yanlılığının dış-grup yericiliğinden ayırt edilmesi üzerinedir. Geçmiş çalışmaların büyük bir çoğunluğunda, ceza değerlendirmelerindeki gruplar-arası yanlılıklar suçlu ve mağdur arasında karşıt sosyal grup üyelikleriyle (iç-gruba karşı dış-grup ya da dış-gruba karşı iç-grup) incelenmiş ve kontrol koşulu dahil edilmemiştir (bkz., Nail ve ark., 2003; Sommers ve Ellsworth, 2000). Bu durum, iç-grup kayırmacılığı ile dış-grup yericiliği arasında ayırım yapılmasının önüne geçmektedir. Bir diğer ifadeyle, iç-grup suçlulara karşı dış-grup suçlara olduğundan daha düşük şiddette cezalar önerilmesi iç-grup yanlılığını mı yoksa dış-grup yericiliğini mi yansıtır sorusunun yanıtı kalmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde, dış-grup suçlulara karşı iç-grup suçlulara olduğundan daha düşük şiddette cezalar önerilmesinin dış-gruplara hoşgörüyü mü yoksa kara-koyun etkisini mi ifade ettiği belirsizdir. Unutulmamalıdır ki, iç-grup yanlılığı dış-grup yericiliğiyle her zaman koşut nitelikte değildir (Levin ve Sidanius, 1999). Nitekim iç ve dış-grup ayrımının, dış-grup yericiliğinden ziyade, öncelikli olarak iç-grup kayırmacılığına yönlendirdiği savunulmaktadır (Brewer, 1979). Hatta Levin ve Sidanius (1999) sosyal kimlik ihtiyaçlarının iç-grup yanlılığıyla karşılanabileceğini fakat grup baskınlığı ihtiyacının dış-grup yericilik ile karşılanabileceğini iddia etmiştir. Çünkü iç-grup yanlılığı ve dış-grup yericiliği bir yönüyle toplumdaki grup-temelli eşitsizlik ve hiyerarşik sosyal düzenin sürdürülmesi amacını da içermektedir (Levin ve ark., 2002). Bu nedenle, suçlunun sosyal kategorisine ilişkin bilgi içermeyen bir kontrol koşulunun bulunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Son olarak, suçlu ve mağdurun karşıt sosyal kimliklerle sunulması “dış-grup suçlunun iç-grup suçluya göre daha fazla cezalandırıldığı” ile “iç-grubu mağdur edenlerin, dış-grubu mağdur edenlerden daha fazla cezalandırıldığına” ilişkin net bir sonuca varılmasına engel olmaktadır. Nitekim geçmiş çalışmalar suçlunun ırkının ceza değerlendirmelerindeki etkisinin suç türlerine bağlı olduğu (Mazzella ve Feingold, 1994) fakat ABD’de Afrikalı kökenli Amerikalı ve Avustralya’da Müslüm Avustralyalılardan ziyade, Beyaz Amerikalıların ve İngiliz kökenli Avustralyalıların mağduriyet yaşadığı davalarda suçluların daha fazla ceza aldıklarını göstermektedir (de Castella ve ark., 2011; Mazzella ve Feingold, 1994). Buradan hareketle, ceza değerlendirmeleri üzerinde suçlunun etnik kimliğinin etkisinin, mağdurun etnik kimliğinden kaynaklanıp kaynaklanmadığından emin olmak için mağdurun grup kimliğine dair bilgi sunulmaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Önceki bölümde açıklanan bütün kuramsal çerçeve göz önünde bulundurularak geliştirilen hipotezler aşağıda açıklanmıştır.

Geçmiş çalışmalar çeşitli ceza tepkileri üzerinde sanığın sosyal kategorisinin ana etkisinin olmadığını göstermiştir (Atar, 2018; Feather ve Oberdan, 2000; Kimmelmeier, 2005; Okimoto ve Wenzel, 2010; Ünal, 202). Buradan hareketle, ceza tutumları ve değerlendirmeleri üzerinde suçlunun sosyal kategorisinin ana etkisi beklenmemektedir.

Geçmiş çalışmalar yetkeci bireylerin cezaları geriye dönük (Colémont ve ark., 2011; Gerber ve Jackson, 2013) ve faydacı (McKee ve Feather, 2008) ceza tutumlarıyla açıkladıklarını göstermektedir. Buradan hareketle, SKY’nin hak etme, ahlaki denge, caydırma ve hapsedme ceza tutumlarını pozitif olarak yordaması beklenmektedir (Hipotez 1). Ancak literatürde tutarsız bulgular elde edildiği için (bkz. Buen ve ark., 2020; Feather ve Souter, 2002; McKee ve Feather, 2008) SKY’nin sosyal yapılandırmacı ceza tutumlarına ilişkin bir hipotez geliştirilememiştir.

Geçmiş çalışmalar hiyerarşi yanlısı bireylerin ceza motivasyonunu daha düşük oranda rehabilitasyona dayandırdıklarını (McKee ve Feather, 2008; Okimoto ve ark., 2012; Tam ve ark., 2008) göstermiştir. Buradan hareketle, SBY’nin rehabilitasyon tutumlarını negatif yordaması (Hipotez 2) beklenmektedir. Ancak literatürde SBY’nin ödetme, hapsedme, caydırma, ahlaki denge ve onarıcı adalet ceza tutumlarıyla ilişkine

dair tutarsız bulgular edildiği için (McKee ve Feather, 2008; Redford ve Ratliff, 2018) spesifik bir hipotez geliştirilmemiştir.

Geçmiş çalışmalarda ceza değerlendirmeleri (örn., önerilen ceza) ve algıları (algılanan öngörülebilirlik, sorumluluk vb.) üzerinde politik ideolojilerin rolüne ilişkin tutarlı bulgular elde edilmemiştir (bkz. Clark ve Wink, 2012). Bu nedenle SBY ve SKY'nin ceza değerlendirme ve algılarıyla ilişkisine dair hipotez geliştirilmemiştir.

Literatürde suçlunun sosyal kategorisinin SKY ile etkileşimine ilişkin geçmiş çalışma bulguları tutarlı değildir. Örneğin Feather ve Oberdan'ın (2000) çalışmasında dokuz farklı ceza değerlendirmesinin sadece iki tanesinde iç-grup yanlılığına dair destekleyici bulgu elde edilmiştir. Daha da önemlisi, son yıllarda toplumsal iklimin değişmesiyle SKY'nin ırksal önyargı ve ayrımcılıkla ilişkisinin zayıfladığı öne sürülmektedir (Childs, 2011). Örneğin Türkiye'de SBY kontrol edildiğinde ırkçılık ve Kürtlere karşı önyargının SKY ile ilişkili olmaması bu önermeyi destekler niteliktedir (Balaban, 2013; Çetiner ve van Assche, 2021). Ayrıca SKY toplumsal uyum ve kolektif güvenlik ile karakterize olduğundan, yetkeci bireyler iç-grup ve dış-grup ayrımını statü ve güç ilişkilerinden ziyade ahlaklılık (iyi-kötü, edepli-edepsiz, itaatkâr ve kurallara uyan- asi ve kurallara uymayan vb.) boyutunda gerçekleşmektedir (Duckitt ve ark., 2002; Kteily ve ark., 2014). STİMM SBY'nin alt gruplara karşı önyargıyı açıklarken, SKY'nin tehlikeli gruplara karşı (örn., suçlular, uyuşturucu tacirleri vb.) önyargıyı açıkladığını öne sürer (Asbrock ve ark., 2010; Duckitt ve ark., 2002; Duckitt ve Sibley, 2007). Dolayısıyla yetkeci bireyler suçluları yalnızca etnik grup kimliği bakımından iç-grup sınırlarına dahil etmek yerine, onları yasalara uymayan bireyler olarak kategorize edebilir. Bu doğrultuda yetkeçilerin ceza tutum ve değerlendirmelerinin suçlunun sosyal kategorisinden etkilenmemesi beklenmektedir.

Tarihsel süreç boyunca ceza adalet sisteminin baskın grup üyelerinin ayrıcalıklarını korumanın, toplumda hiyerarşik ilişkileri sürdürmenin ve azınlık grupları üzerinde kontrol sağlamlarının bir aracı olarak kullanıldığı ve verilen cezaları ahlaki prensiplerle gerekçelendirdikleri göz önünde bulundurulduğunda (Green ve ark., 2009; Sidanius ve ark., 2006; Sidanius ve Pratto, 1999), ceza tepki ve tutumları üzerinde suçlunun sosyal kategorisinin SBY ile etkileşim göstermesi beklenmektedir (Hipotez 3). Çünkü iç-grup üyelerine karşı olumlu ve dış-grup üyelerine karşı olumsuz değerlendirme eğilimi bir yönüyle toplumdaki grup-temelli eşitsizliğin sürdürülmesine

hizmet eder (Levin ve ark., 2002). Nitekim geçmiş çalışmalar hiyerarşi yanlısı bireylerin dış-grup sanıklara karşı daha ağır cezaları desteklediklerini göstermiştir (Kemmelmeyer, 2005). Bu doğrultuda hiyerarşi yanlısı bireylerin ceza tutum ve değerlendirmelerinde iç grup kayırmacılığı ve dış-grup yericilik yönünde tepkiler sergilemeleri beklenmektedir.

Hiyerarşi karşıtı bireyler ise azınlık gruplarından suçluları toplumsal eşitsizliğin bir kurbanı olarak algılamakta, ceza adalet sistemi içindeki ırksal yanlılıklara karşı şüpheyle yaklaşmakta ve ceza adalet sistemine daha az güven duymaktadır (Kemmelmeyer, 2005). Bu nedenle ceza adalet sistemindeki eşitsizlikleri telafi etme motivasyona sahip olup dezavantajlı grup üyeleri lehine ceza değerlendirmeleri yapma eğilimindedirler (Green, 2009; Kemmelmeier, 2005; Parker, 2019). Ayrıca çoğunluk grubu üyelerinin avantajlı konumları itibariyle hafifletici sebeplerini azımsayıp onlara karşı daha ağır cezai yargılamalarını desteklemektedirler (Kemmelmeyer, 2005; Parker, 2019). Buradan hareketle, hiyerarşi karşıtı bireylerin dış-gruplara hoşgörü ve kara-koyun etkisi yönünde tepki vermesi beklenmektedir.

Bu çalışmadan elde edilecek bulguların, cezai yargılama sürecinde gözlemcilerin kararlarının suçlunun etnik kimliğinden ve gözlemcilerin sosyopolitik tutumlarından nasıl etkilendiğine ışık tutarak literatüre katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Daha spesifik olarak, bireylerin SBY ve SKY düzeyinin, ceza değerlendirmelerindeki kara-koyun etkisi, iç-grup kayırmacılığı ve dış-gruplara hoşgörü hipotezleriyle ilgili tutarsız bulguları açıklamada yeni bir bakış açısı kazandıracağı öngörülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖRGÜL ARAŞTIRMALAR: YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. Ceza Tutumları Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması

Bu çalışma Ceza Tutumları Ölçeğinin (Keijser ve ark., 2002) Türkiye’de güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olup olmadığını test etmek üzere yürütülmüştür. Ölçeğin 6 boyutlu yapısının Türkiye örnekleminde geçerliği ve güvenilirliğini incelemek üzere madde analizi ve açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

2.1.1. Yöntem

Aşağıda Ceza Tutumları Ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışmasının örneklem, veri toplama araçları, işlem ve veri analiz planı açıklanmıştır.

2.1.1.1. Örneklem

Örneklem kolayda örneklem (convenience sampling) yöntemiyle oluşturulmuştur. Araştırmaya toplam 424 katılımcı (%70,5’i kadın) gönüllülük esasına dayalı olarak Google Forms sitesi üzerinden çevrimiçi ya da kâğıt-kalem olarak katılmıştır. Anket sorularının %5 ve daha fazlasını boş bırakan ve kontrol sorusunu doğru yanıtlamayan katılımcıların verileri analizlere dahil edilmemiştir. Bu nedenle son örneklem büyüklüğü 389 katılımcıdan (%71.7’si kadın) oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ila 66 aralığındadır ($X=24.22$, $SS=7.52$). 18-25 yaş (%81.7) aralığındaki katılımcılar örneklemin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu yaş grubunu 26-39 yaş arası yetişkin (%10.8) ve 40 yaş ve üstü yetişkin (%7.5) yaş grupları izlemektedir. Katılımcıların %81.7’si lisans, %8.7’si lise, %6.2’si lisansüstü, %2.3’ü ortaokul ve %0.08’i ilkokul eğitim düzeyine sahiptir ve bir katılımcı (%0.03) yanıtlamamıştır.

2.1.1.2. Veri Toplama Araçları

2.1.1.2.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcılar yaş ve cinsiyet sorularını açık uçlu ve eğitim düzeyi sorusunu çoktan seçmeli soru formatında yanıtlamıştır.

2.1.1.2.2. Ceza Tutumları Ölçeği

Ceza Tutumları Ölçeği (Penal Attitudes Scale [PENAS]) Keijser ve arkadaşları (2002) tarafından geliştirilmiştir. 6 boyuttan ve toplam 26 maddeden oluşmaktadır. Boyutlar caydırıcılık (4 madde, örn., “Geçmişte daha ağır cezalar verilmiş olsaydı, günümüzdekinden daha fazla suç işlemeye meyilli kişi caydırılmış olacaktı.”), hak etme (5 madde, örn., “Acı çektirme, her yaptırımda belirgin bir unsur olmalıdır.”), ahlaki denge (3 madde, örn., “Ceza, suç eylemiyle bozulan toplumdaki yasal düzeni yeniden sağlar.”), hapsedme (6 madde, örn., “Pek çok suçlu için, serbestçe dolaşmaları yerine hapsedilmeleri toplum için daha güvenlidir.”), rehabilitasyon (4 madde, örn., “Ceza adalet sistemindeki yetkililerin, suçluların doğru yola dönmelerine yardımcı olma gibi bir ahlaki görevi vardır.”) ve onarıcı adaleti (4 madde, örn., “En iyi ceza şekli, suçun neden olduğu zarar göz önüne alındığında, zararın karşılandığı ve tazminat olanaklarının en üst düzeye çıkarıldığı cezadır.”) kapsamaktadır. Ölçek maddeleri 5 basamaklı (1= Hiç katılmıyorum, 5= Tamamen katılıyorum) derecelendirme ölçeğinde puanlanmaktadır. Orijinal ölçeğin iç-tutarlılık güvenilirlik katsayıları caydırıcılık, hak etme, onarıcı adalet, ahlaki denge, rehabilitasyon ve hapsedme için sırasıyla .81, .82, .68, .70, .68 ve .79 olarak bulunmuştur.

2.1.1.2.3. Ahlaki Temeller Ölçeği

Graham ve arkadaşları (2011) tarafından beş ahlaki boyutu ölçmek üzere geliştirilmiştir. Bu boyutlar 1) bakım/zarar, 2) adillik, 3) sadakat, 4) otorite ve 5) saflık/kutsallıktan oluşmaktadır. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır: ilgi ve değerlendirme. İlgi bölümünde, katılımcılardan bir şeyin doğru veya yanlış olup olmadığına karar vermelerinde verilen maddelerin ne derecede etkili olduğunu düşündüklerini belirtmeleri istenir (örn., “Birisinin adaletsiz davranıp davranmadığı”).

6 basamaklı Likert-tipi (0= *Hiçbir şekilde alakalı değildir*, 5= *Kesinlikle alakalıdır*) derecelendirme ölçeğinde puanlanmaktadır. Değerlendirme bölümünde, verilen ifadelere (örn., Bir insanı öldürmek hiçbir zaman haklı bir hareket olamaz.) ne derece katılıp katılmadıklarını 6 basamaklı Likert-tipi (0=*Kesinlikle katılmıyorum*, 5=*Kesinlikle katılıyorum*) derecelendirme ölçeğinde belirtmeleri istenir. Her bir ahlaki boyut için ilgi ve değerlendirme bölümlerinde yer alan üçer madde olmak üzere toplam 6 madde üzerinden toplam puan hesaplanır. Türkçe uyarlama çalışması Yılmaz ve arkadaşları (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, ölçüt bağıntılı geçerlik incelemek üzere çalışmaya dahil edilmiştir. Bu çalışmada iç-tutarlılık güvenilirlik katsayıları saflık için .74, otorite için .70, iç-grup için .63, adillik için .63 ve bakım/zarar için .60 olarak hesaplanmıştır.

2.1.1.2.4. Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği

Gönültaş ve arkadaşları (2019) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Ahlaki/kişilik özelliklerine yönelik algılar (8 madde, örn., “Suçlular ahlaksız kişilerdir.”) ve suçluların sosyal ağlarına yönelik algılar (4 madde, örn., “Suçlular sorunlu ailelerden gelirler.”) olmak üzere iki-boyutlu bir ölçektir. Ölçek, 5 basamaklı (1=*Hiç katılmıyorum*, 5=*Oldukça katılıyorum*) Likert-tipi derecelendirme ölçeğinde yanıtlanmaktadır. Bu çalışmada, ölçüt bağıntılı geçerlik incelemek üzere çalışmaya dahil edilmiştir. Bu çalışmada iç-tutarlılık güvenilirlik katsayısı algılanan sosyal ağlar için .88 ve algılanan ahlaklılık için .87 olarak hesaplanmıştır.

2.1.1.3. İşlem

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul’undan etik izin (Belge Doğrulama Kodu: 9EA47HC, Karar No: 2021/23-10, Tarih: 28.12.2021) alınmıştır. Çeviri-Tersine Çeviri metodu kullanılmıştır. Orijinal ölçek maddeleri araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiş, ardından bir uzman tarafından incelenmiş ve geri çeviri gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar araştırmacı tarafından sosyal platformlarda (WhatsApp, Facebook, LinkedIn vb.) paylaşılan bir link aracılığıyla Google Forms sitesi üzerinden çevrimiçi ya da kâğıt-kalem olarak çalışmaya katılmışlardır. Çalışmanın başında katılımcılar araştırmanın amacıyla ilgili

bilgilendirilmiştir. Bilgilendirilmiş onam formunu (Bkz. Ek 1) onayladıktan sonra, sırasıyla, Ceza Tutumları, Suçlulara Yönelik Algılar ve Ahlaki Temeller Ölçeğini tamamlamışlardır. Katılımcıların ölçek sorularını dikkatli bir biçimde okuyup okumadığını belirlemek üzere çalışmanın içinde dışlama kriteri olarak bir kontrol sorusu eklenmiştir. Çalışmanın sonunda katılımcılara teşekkür edilmiştir.

2.1.1.4. Veri Analiz Planı

Türkiye örnekleminde PENAS'ın güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olup olmadığını incelemek üzere açımlayıcı faktör analizi ve madde analizi gerçekleştirilmiştir. Kriter-ilişkili geçerliği incelemek üzere Ahlaki Temeller ve Suçlulara Yönelik Algılar ölçeklerinin alt boyutlarıyla ilişkisi incelenmiştir.

2.1.2. Bulgular

Açımlayıcı faktör analizi ve madde analizi ilk olarak 26 madde üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda bir maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu bölümde hem 26 madde üzerinden gerçekleştirilen analiz bulguları hem de bir madde çıkarıldıktan sonra elde edilen bulgular sunulmuştur.

2.1.2.1. Maddenin Silinmesi

Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek üzere, açımlayıcı faktör analizi (AFA) ölçeğin 26 maddesi üzerinden Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) yöntemine göre yapılmış ve faktörleştirme (extraction) yöntemiyle birlikte Oblik döndürme işlemi uygulanmıştır. Örneklem büyüklüğünün analiz için yeterli olup olmadığını gösteren The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testinin .887 olduğu ve Bartlett'in küresellik testinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür, $\chi^2(325) = 4753.888, p < .001$. Ölçek maddelerinin ortak varyansa katkısını gösteren ortak yükler (communalities) değerleri .28 ile .83 arasında değişmektedir. Ortak yükler değerinin .50'den düşük olduğu maddeler .28 ile Madde 24, .46 ile Madde 14, .47 ile Madde 6 ve .48 ile Madde 13'ü içermektedir.

Ölçeğin 26 maddesi üzerinden gerçekleştirilen AFA sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur. Alt ölçeklerin toplam varyansı açıklama yüzdesi ise %63.64 olarak

bulunmuştur. Faktör 1'in özdeğeri 7.69 ve toplam varyansı açıklama oranı %29.58 olarak bulunmuştur. Faktör 2'nin özdeğeri 2.81 olarak bulunmuş ve toplam varyansın %10.81'ini açıklamaktadır. Faktör 3 için özdeğer 2,52 olarak hesaplanmıştır ve toplam varyansı açıklama oranı %9.69 olarak bulunmuştur. Faktör 4'ün özdeğeri 1.28 ve toplam varyansı açıklama oranı %4.92 olarak bulunmuştur. Faktör 5'in özdeğeri 1.21 ve toplam varyansı açıklama oranı %4.64'tür. Faktör 6'nın özdeğeri 1.04 ve toplam varyansı açıklama oranı %3.99 olarak hesaplanmıştır. Faktör 1 (Madde 1-5) hapsedme, faktör 2 (Madde 6-11) hak etme, faktör 3 (Madde 12-15) onarıcı adalet, faktör 4 (Madde 17-19) ahlaki denge, faktör 5 (Madde 20-22) caydırma ve faktör 6 (Madde 23-26) rehabilitasyon olarak Türkçe adlandırılmıştır. Faktör yüklerinin .32 ile .93 aralığında olduğu ve bir maddenin (.32 ile madde 24) .40'den daha düşük bir faktör yüküne sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 1. 26-madde PENAS Faktör Yapısı

Madde	Ort.	SS	Bileşenler						
			1	2	3	4	5	6	
1. Vatandaşların güvenliğini sağlamak için, ciddi suçların failleri mümkün olan en uzun süre hapsedilmelidir.	4.06	1.01	.77						
2. Ciddi bir suçun faili şartsız hapis cezası almadıkça toplum için tehdit oluşturmaya devam edecektir.	4.2	.93	.81						
3. Pek çok suçlunun, serbestçe dolaşmaları yerine hapsedilmeleri toplum için daha güvenlidir	4.14	.96	.78						
4. Ağır şiddet suçlarının cezalandırılmasında, vatandaşların güvenliği suçlunun ihtiyaçlarından daha önemlidir.	4.1	.99	.74						
5. Birçok suçun işlenmesini önleyeceği için, bilinen (düzenli) suçluları daha uzun süre hapsedmek daha iyidir.	3.72	1.07	.65						
6. Suç faillerinin yeniden topluma kazandırılmasına yönelik tedbirleri savunanların çoğu, işlenen suçların ciddiyetine pek önem vermiyor.	2.99	1.18		.49					
7. Ceza hak edilmiş acıdır.	3.38	1.16		.72					
8. Alternatif yaptırımlar için dahi, acı çektirme öne çıkan bir özellik olmalıdır.	2.62	1.1		.86					
9. Acı çektirme, her yaptırımda belirgin bir unsur olmalıdır.	2.54	1.1		.93					
10. Acı çekme unsuru içermeyen ceza, ceza değildir.	2.48	1.15		.87					
11. Suçlu ve mağdurun karşılıklı istişare sonucunda çatışmanın bir çözüme ulaştığı durumlarda cezai kovuşturma gereksizdir.	2.67	1.12			.68				
12. Bir ceza süreci ancak hem fail hem de mağdur sonuçtan memnun olduğunda başarılı olarak nitelendirilebilir.	2.82	1.25			.79				
13. En iyi ceza şekli, suçun neden olduğu zarar göz önünde bulundurulduğunda, zararın karşılandığı ve tazminat	3.23	1.15			.61				

olanaklarının en üst düzeye çıkarıldığı cezadır.							
14. Anlaşmazlıkların çözümü, ceza adalet sistemimizde ihmal edilen bir hedefdir.	3.61	1.01				.49	
15. Ceza, suç eylemiyle bozulan toplumdaki yasal düzeni yeniden sağlar.	3.83	.95					.43
16. Ceza, suç eylemiyle bozulan toplumdaki ahlaki dengeyi yeniden sağlar.	3.35	1.14					.73
17. Suçluları cezalandırmak ahlaki bir görevdir.	3.73	1.04					.70
18. Bir suçlu ceza çekerek topluma olan borcunu öder.	3.12	1.19					.76
19. Suç işlemeye meyilli daha fazla sayıda kişiyi caydırmak için Türkiye'de daha ağır cezalar verilmelidir.	4.09	1.02					.83
20. Geçmişte daha ağır cezalar verilmiş olsaydı, günümüzdekinden daha fazla suç işlemeye meyilli kişi caydırılmış olacaktı.	3.95	1.02					.87
21. Suç istatistikleri belirli bir suçun yaygınlığının arttığını gösterdiğinde, o suç için verilen cezanın ağırlığı da artmalıdır.	4.03	.99					.73
22. Ağır cezalar ceza adalet sisteminin güvenilirliğini artırır.	3.46	1.14					.78
23. Ceza adaletinin temel odak noktası ıslah/düzeltilme ilkesi olmalıdır.	3.86	1.0					.76
24. Suçluları ıslah etmek ceza adalet sisteminin işlevi değildir.	2.51	1.12	.26	.32		.20	
25. Ceza adalet sistemindeki yetkililerin, suçluların doğru yola dönmesine yardımcı olma gibi bir ahlaki görevi vardır.	3.55	1.12					.78
26. Cezanın türünü ve şiddetini belirlemede, yeniden topluma kazandırma olasılıkları baskın bir rol oynamalıdır.	3.63	1.12					.70
Özdeğer		7.69	2.81	2.52	1.28	1.21	1.04
Açıklanan varyans (%)		29.6	10.8	9.69	4.92	4.64	3.99
Güvenirlilik (Cronbach's α)		.892	.867	.611	.766	.866	.684

Not: Bileşen 1: Hapsetme, Bileşen 2: Hak etme, Bileşen 3: Onarıcı Adalet, Bileşen 4: Ahlaki denge, Bileşen 5: Caydırma, Bileşen 6: Rehabilitasyon.

Ölçeğin iç-tutarlılık güvenirlik Cronbach's α katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Ayrıca her bir alt boyutun güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Cronbach's α değerleri hapsetme için .892, hak etme için .867, caydırma için .866, ahlaki denge için .766, onarıcı adalet için .611 ve rehabilitasyon için .684 olarak bulunmuştur.

Birkaç sebepten dolayı 24. maddenin ölçekten çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu sebeplerden ilki, söz konusu maddenin ikinci faktörde .32 faktör yüküne sahip olmasıdır. Faktör yüklerinin .40'den yüksek olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda (Field, 2009; Stevens, 2009), kabul edilebilir düzeyin altında olduğu görülmektedir. Yine, ortak yükler değeri .28 olup kabul edilebilir eşik (.50) (Field, 2009) oldukça altındadır. Ayrıca söz konusu madde orijinal ölçekte olduğundan farklı bir faktöre yük vermiştir. Kuramsal çerçeve doğrultusunda, altıncı faktöre faktör yükü vermesi beklenmekteydi.

2.1.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

Faktör analizi ölçeğin kalan 25 maddesi üzerinden Temel Bileşenler yöntemine göre yapılmış ve faktörleştirme yöntemiyle birlikte Oblik döndürme işlemi uygulanmıştır. KMO testi .889 olarak hesaplanmış ve Bartlett'in küresellik testinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır, $\chi^2(300) = 4677.072, p < .001$. Ölçek maddelerinin ortak varyansa katkısını gösteren ortak yükler değerleri .455 ile .838 arasında değişmektedir. Ölçeğin alt boyutlarının toplam varyansı açıklama yüzdesi ise %65.42 olarak bulunmuştur. Ölçek maddelerinin faktör yükleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. 25-madde PENAS Faktör Yapısı

Madde	Ort.	SS	Bileşenler						
			1	2	3	4	5	6	
1. Vatandaşların güvenliğini sağlamak için, ciddi suçların failleri mümkün olan en uzun süre hapsedilmelidir.	4.06	1.01	.79						
2. Ciddi bir suçun faili şartsız hapis cezası almadıkça toplum için tehdit oluşturmaya devam edecektir.	4.2	.93	.85						
3. Pek çok suçlunun, serbestçe dolaşmaları yerine hapsedilmeleri toplum için daha güvenlidir	4.14	.96	.80						
4. Ağır şiddet suçlarının cezalandırılmasında, vatandaşların güvenliği suçlunun ihtiyaçlarından daha önemlidir.	4.1	.99	.76						
5. Birçok suçun işlenmesini önleyeceği için, bilinen (düzenli) suçluları daha uzun süre hapsedmek daha iyidir.	3.72	1.07	.66						
6. Suç faillerinin yeniden topluma kazandırılmasına yönelik tedbirleri savunanların çoğu, işlenen suçların ciddiyetine pek önem vermiyor.	2.99	1.18		.50					
7. Ceza hak edilmiş acıdır.	3.38	1.16		.72					
8. Alternatif yaptırımlar için dahi, acı çektirme öne çıkan bir özellik olmalıdır.	2.62	1.1		.86					
9. Acı çektirme, her yaptırımda belirgin bir unsur olmalıdır.	2.54	1.1		.93					
10. Acı çekme unsuru içermeyen ceza, ceza değildir.	2.48	1.15		.87					
11. Suçlu ve mağdurun karşılıklı istişare sonucunda çatışmanın bir çözüme ulaştığı durumlarda cezai kovuşturma gereksizdir.	2.67	1.12			.69				
12. Bir ceza süreci ancak hem fail hem de mağdur sonuçtan memnun olduğunda başarılı olarak nitelendirilebilir.	2.82	1.25			.79				
13. En iyi ceza şekli, suçun neden olduğu zarar göz önünde bulundurulduğunda, zararın karşılandığı ve tazminat olanaklarının en üst düzeye çıkarıldığı cezadır	3.23	1.15			.60				
14. Anlaşmazlıkların çözümü, ceza adalet sistemimizde ihmal edilen bir hedeftir.	3.61	1.01			.47				
15. Ceza, suç eylemiyle bozulan toplumdaki yasal düzeni yeniden sağlar.	3.83	.95				.43			

16. Ceza, suç eylemiyle bozulan toplumdaki ahlaki dengeyi yeniden sağlar.	3.35	1.14				.74
17. Suçluları cezalandırmak ahlaki bir görevdir.	3.73	1.04				.70
18. Bir suçlu ceza çekerek topluma olan borcunu öder.	3.12	1.19				.76
19. Suç işlemeye meyilli daha fazla sayıda kişiyi caydırmak için Türkiye'de daha ağır cezalar verilmelidir.	4.09	1.02				.81
20. Geçmişte daha ağır cezalar verilmiş olsaydı, günümüzdekinden daha fazla suç işlemeye meyilli kişi caydırılmış olacaktı.	3.95	1.02				.85
21. Suç istatistikleri belirli bir suçun yaygınlığının arttığını gösterdiğinde, o suç için verilen cezanın ağırlığı da artmalıdır.	4.03	.99				.72
22. Ağır cezalar ceza adalet sisteminin güvenilirliğini artırır.	3.46	1.14				.78
23. Ceza adaletinin temel odak noktası ıslah/düzeltilme ilkesi olmalıdır.	3.86	1.0				.75
24. Ceza adalet sistemindeki yetkililerin, suçluların doğru yola dönmesine yardımcı olma gibi bir ahlaki görevi vardır.	3.55	1.12				.79
25. Cezanın türünü ve şiddetini belirlemede, yeniden topluma kazandırma olasılıkları baskın bir rol oynamalıdır.	3.63	1.12				.70

Özdeğer	7.66	2.69	2.49	1.27	1.21	1.04
Açıklanan varyans (%)	30.64	10.75	9.99	5.07	4.82	4.14
Güvenirlilik (Cronbach's α)	.892	.867	.611	.766	.866	.684

Not: Bileşen 1: Hapsetme, Bileşen 2: Hak etme, Bileşen 3: Onarıcı Adalet, Bileşen 4: Ahlaki denge, Bileşen 5: Caydırma, Bileşen 6: Rehabilitasyon

Faktör yükleri .43 ila .93 aralığında değişmektedir. Faktör 1 (hapsetme) 1-5 arası maddelerden oluşmaktadır. Özdeğeri 7.66 ve toplam varyansı açıklama oranı %30.64 olarak bulunmuştur. Faktör 2 (hak etme) 6-10 arası maddelerden oluşmaktadır. Özdeğeri 2.69 olarak bulunmuş ve toplam varyansın %10.75'ini açıklamaktadır. Faktör 3 (onarıcı adalet) 10-14 arası maddelerden oluşmaktadır. Özdeğeri 2.49 olarak hesaplanmıştır. Toplam varyansı açıklama oranı %9.99 olarak bulunmuştur. Faktör 4 (ahlaki denge) 15 ve 18 arasındaki maddelerden oluşmaktadır. Özdeğeri 1.27 ve toplam varyansı açıklama oranı %5.07 olarak bulunmuştur. Faktör 5 (caydırma) 19-22 arası maddelerden oluşmaktadır. Özdeğeri 1.21 ve toplam varyansı açıklama oranı 4.82 olarak hesaplanmıştır. Faktör 6 (rehabilitasyon) Madde 23 ila 25 arasındaki maddeleri içermektedir. Özdeğeri 1.04 ve toplam varyansı açıklama oranı %4.14 olarak bulunmuştur.

2.1.2.3. Güvenirlilik Bulguları

Ölçeğin iç-tutarlılık güvenirlilik Cronbach's α katsayısı .882 olarak bulunmuştur. Ayrıca her bir alt boyutun güvenirlilik katsayıları hesaplanmıştır. Cronbach's α

değerleri hapsedme için .89, hak etme için .88, caydırma için .87, ahlaki denge için .77, rehabilitasyon için .68 ve onarıcı adalet için .61 olarak bulunmuştur.

2.1.2.4. Madde Analizi Bulguları

Madde analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir. Madde-toplam puan korelasyonları .112 ile .625 arasında değişmektedir. En düşük madde-toplam puan korelasyonuna sahip madde .112 ile 25. maddedir. Söz konusu maddenin çıkarılması halinde iç-tutarlılık güvenilirlik Cronbach's α değerinin ne olacağını gösteren madde silme güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, herhangi bir maddenin çıkarılması durumunda iç tutarlılık güvenilirlik katsayısında kayda değer bir artış gözlenmemiştir.

Tablo 3. Ceza Tutumları Ölçeği Madde Analizi Sonuçları

Madde	Ortalama	Standart sapma	Madde-toplam korelasyonu	Madde silme ölçek varyansı	Madde silme güvenilirlik katsayısı
Madde 1	4.06	1.01	.619	172.834	.873
Madde 2	4.2	.93	.559	175.576	.875
Madde 3	4.14	.96	.559	175.224	.875
Madde 4	4.09	1.00	.558	174.547	.875
Madde 5	3.72	1.07	.598	172.320	.874
Madde 6	3.00	1.18	.462	174.448	.877
Madde 7	3.38	1.16	.564	171.800	.874
Madde 8	2.62	1.1	.536	173.578	.875
Madde 9	2.54	1.1	.521	173.905	.876
Madde 10	2.48	1.15	.475	174.541	.877
Madde 11	2.67	1.12	.160	184.207	.885
Madde 12	2.82	1.25	.187	182.378	.885
Madde 13	3.23	1.15	.344	178.435	.880
Madde 14	3.61	1.01	.194	183.992	.884
Madde 15	3.84	.95	.625	173.736	.874
Madde 16	3.35	1.14	.547	172.537	.875
Madde 17	3.73	1.04	.510	175.125	.876
Madde 18	3.12	1.19	.433	175.268	.878
Madde 19	4.09	1.02	.591	173.347	.874
Madde 20	3.95	1.02	.581	173.698	.874
Madde 21	4.03	.99	.620	173.091	.873
Madde 22	3.46	1.14	.592	171.346	.874
Madde 23	3.86	1.01	.273	181.895	.882
Madde 24	3.55	1.12	.213	182.612	.884
Madde 25	3.63	1.12	.112	185.644	.886

2.1.2.5. Kriter-ilişkili Geçerlik Bulguları

Kriter-ilişkili geçerliği incelemek üzere, alt ölçeklerin Ahlaki Temeller ve Suçlulara Yönelik Algılar ölçeğinin alt boyutlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Alt boyutlar arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon matrisi Tablo 4'te sunulmuştur.

İlk olarak alt ölçekler arasındaki korelasyonlara bakıldığında, caydırma boyutunun, onarıcı adalet ve rehabilitasyon boyutları dışında (p 'ler $>.05$), ölçeğin tüm alt boyutlarıyla yüksek düzeyde pozitif korelasyon gösterdiği gözlenmiştir (hapsetme ile $r=.61$, ahlaki denge ile $r=.52$ ve hak etme ile $r=.49$, tüm p 'ler $<.001$). Benzer şekilde, hak etme boyutu, rehabilitasyon boyutu dışında ($p>.05$), diğer boyutlarla pozitif ilişkilidir (hapsetme ile $r=.39$, ahlaki denge ile $r=.38$ ve onarıcı adalet ile $r=.23$, tüm p 'ler $<.01$). Hapsetme boyutu ahlaki denge ile pozitif korelasyon göstermiştir ($r=.54$, $p<.01$). Ayrıca rehabilitasyon boyutu ile zayıf fakat pozitif ilişkilidir ($r=.11$, $p<.05$). Onarıcı adalet boyutu hem ahlaki denge ($r=.19$) hem rehabilitasyon ($r=.31$) ile pozitif korelasyon göstermektedir (p 'ler $<.01$). Ayrıca ahlaki denge ve rehabilitasyon arasında orta düzeyde pozitif korelasyon görülmüştür ($r=.27$, $p<.01$).

PENAS'ın suçlulara yönelik algılarla arasındaki korelasyonlara bakıldığında, suçluların algılanan ahlaki ile caydırma arasında pozitif korelasyon vardır ($r=.37$, $p<.01$). Ayrıca suçluların algılanan ahlaki hak etme ($r=.34$), hapsetme ($r=.36$) ve ahlaki denge ($r=.39$) ile pozitif korelasyon göstermektedir (tüm p 'ler $<.05$). Suçluların algılanan sosyal ağırları ise caydırma ($r=.18$), hak etme ($r=.15$) ve ahlaki denge ($r=.22$) ile zayıf fakat pozitif korelasyon göstermektedir (tüm p 'ler $<.01$).

Son olarak, PENAS alt ölçeklerinin ahlaki temel boyutlarıyla arasında anlamlı korelasyon gözlenmiştir. Zarar verme/bakım boyutu hapsetme ($r=.26$), caydırma ($r=.23$), rehabilitasyon ($r=.22$) ve ahlaki denge ($r=.20$) ile zayıf fakat istatistiksel açıdan anlamlı pozitif korelasyon göstermiştir (tüm p 'ler $<.01$). Benzer şekilde, adalet boyutu hapsetme ($r=.26$), rehabilitasyon ($r=.26$), caydırma ($r=.165$, $p=.001$) ve ahlaki denge ($r=.11$) ile pozitif ilişkilidir. İç-grup/sadakat boyutu tüm ceza tutumlarıyla pozitif ilişkilidir (r 'ler $=.13$ ve $.36$ arası, tüm p 'ler $<.05$). Benzer şekilde, otorite ve saflık boyutları, rehabilitasyon hariç ($p>.05$) tüm cezai tutumlarla pozitif korelasyon göstermektedir (r 'ler $=.13$ ile $.32$ arası, tüm p 'ler $<.05$).

Tablo 4. Alt Ölçekler Arasında Korelasyon Matrisi

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13														
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1														
1	.486***	.393***	.230***	.383***	.309***	.057	.149**	-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
2		.393***	.230***	.383***	.309***	.057	.149**	-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
3			.230***	.383***	.309***	.057	.149**	-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
4				.383***	.309***	.057	.149**	-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
5					.309***	.057	.149**	-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
6						.057	.149**	-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
7							.149**	-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
8								-.004	.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
9									.056	.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
10										.112*	.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
11											.256***	.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
12												.053	.115*	.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
13														.701***	.1	.298***	.434***	.134**	.693***	.1	.185***	.642***	.728***	.1		
Ort.	15,53	14,02	20,22	12,33	14,03	11,04	24,54	12,38	20,96	22,2	15,94	14,9	15,65													
SS	3,53	4,6	4,16	3,08	3,33	2,54	5,57	3,4	4,54	4,36	5,18	5,54	6,08													
α	.866	.867	.892	.611	.766	.684	.969	.880	.599	.626	.635	.701	.740													

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. O. Adalet: onarıcı adalet, A. Denge: ahlaki denge, Rehab.: rehabilitasyon, A. Ahlak: algılanan ahlaklılık, A.Sosyal: algılanan sosyal ağlar

2.1.3. Tartışma

Türkiye’de ceza tutumlarına ilişkin geliştirilen ya da uyarlanan bir ölçeğe rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye örnekleminde Ceza Tutumları Ölçeğinin psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Ölçeğin 26 maddesi üzerinden yürütülen AFA sonucunda, bir maddenin (“Suçluları ıslah etmek ceza adalet sisteminin işlevi değildir.”) ölçeğin Türkçe formundan çıkarılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu maddenin düşük faktör yüküne sahip olması, bireylerin ceza adalet sisteminin asıl işlevini farklı bir ceza tutumuyla açıklamaları sebebiyle birden fazla faktöre yük vermesinden kaynaklanıyor olabilir. Bir diğer ifadeyle, bireyler suçluları ıslah etmenin ceza adaleti sisteminin işlevi olmamasını ceza adalet sisteminin amacının ağırlıklı olarak hapsetme ya da ahlaki denge ceza gerekçelerine dayanmasıyla açıklayabilir.

Ölçeğin 25 maddesi üzerinden yürütülen AFA bulguları orijinal ölçeğin faktör yapısıyla büyük ölçüde paralellik göstermiş ve altı boyutlu faktör yapısının Türkiye örnekleminde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu doğrulamıştır. Türkçe uyarlamasında faktörler hapsetme, caydırma, hak etme, ahlaki denge, rehabilitasyon ve onarıcı adalet olarak isimlendirilmiştir. Bu altı faktörün varyansın %65.42’sini açıkladığı görülmüştür.

Ölçeğin iç-tutarlılık güvenilirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklerin iç-tutarlılık güvenilirlik katsayısı .61 ile .89 aralığındadır. İç-tutarlılık katsayılarının .70’den yüksek olmasının tercih edildiği göz önünde bulundurulduğunda, .61 ile onarıcı adalet ve .68 ile rehabilitasyon boyutlarının görece düşük iç-tutarlılık katsayısına sahip olduğu görülmüştür. Ancak elde edilen iç-tutarlılık güvenilirlik katsayıları orijinal ölçeğin katsayılarıyla ($\alpha=.68$ ile .82 arası) büyük oranda karşılaştırılabilir düzeydedir.

Orijinal ölçek maddelerinin faktör yükünü verdiği faktörden farklı bir faktöre yük veren iki madde bulunmaktadır. Madde 6 (“Suç faillerinin yeniden topluma kazandırılmasına yönelik tedbirleri savunanların çoğu, işlenen suçların ciddiyetine pek önem vermiyor.”) orijinal ölçekte hapsetme boyutuna yük verirken Türkçe formunda hak etme boyutuna yük vermiştir. Geçmiş çalışmalar hapsetme ve hak etme boyutlarının yüksek oranda pozitif ilişkili ve “ağır cezalandırma” (harsh punishment)

boyutu altında tek bir faktör olarak ele alınabileceğini gösterdiğinden (Colémont ve ark., 2011), bu maddenin hak etme faktörüne dahil edilmesini reddetmek için kuramsal bir gerekçe olmadığı kararlaştırılmıştır. Madde 17 (“Suçluları cezalandırmak ahlaki bir görevdir.”) ise orijinal ölçekte hak etme boyutuna yük verirken Türkçe formunda ahlaki denge boyutuna yük vermiştir. Ancak orijinal ölçeğin maddelerinin oluşturulma aşamasında söz konusu maddenin ahlaki denge boyutu kapsamında modele dahil edildiği göz önünde bulundurulduğunda (Keijser ve ark., 2002), kuramsal çerçeveye uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Geçmiş çalışmalarla tutarlı bir biçimde (Feather ve Souter, 2002; Giacomantonio ve ark., 2017; Keijser ve ark., 2002), caydırma, hak etme, hapsedme ve ahlaki denge alt boyutlarının birbirleriyle yüksek oranda ilişkili olduğu gözlenmiştir. Bu alt boyutlar genel olarak sert yargılamaya dönük ceza tutumlarını yansıtmaktadır. Nitekim geçmiş çalışmalarda yüksek düzeyden tek bir faktör olarak ele alınmıştır (Colémont ve ark., 2011). Rehabilitasyon tutumu ise onarıcı adalet ve ahlaki denge ceza tutumlarıyla pozitif ilişkili olarak bulunmuştur. Orijinal ölçek çalışmasında da onarıcı adalet ile pozitif korelasyon göstermiş ve hatta söz konusu tutumlar farklı teorik felsefelere dayansalar da sosyal yapılandırmacı boyut içerisinde ele alınabileceklerinin altı çizilmiştir (Keijser ve ark., 2002). Ancak orijinal ölçekte ahlaki denge boyutu ile ilişkili değildir. Ayrıca görece zayıf olmasına karşın hapsedme boyutuyla arasında pozitif korelasyon saptanmıştır. Orijinal ölçek çalışmasında aralarında negatif korelasyon bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu bulgu şaşırtıcı görünmektedir. Fakat her iki bakış açısının da faydacı tutumlar arasında yer aldığı düşünüldüğünde, teorik çerçeveye uyumlu olduğu sonucuna varılabilir.

Ek olarak, sonuçlar bireyci (individualizing) olarak sınıflandırılan zarar/bakım ve adalet ahlaki temelleri artıkça hapsedme, caydırma, rehabilitasyon ve ahlaki denge ceza tutumlarının arttığını göstermiştir. Ahlaki denge dışındaki ceza tutumları faydacı ceza felsefesine dayandığından, bireyci ahlaki temellerin faydacı tutumlarla ilişkili olduğu sonucuna varılabilir. Faydacı yaklaşımlar toplum üyelerinin gelecekte olası bir zarardan korunmasına yönelik endişeleri içermesi nedeniyle (Carlsmith ve Darley, 2008), başkalarının iyi-oluşunu önemsemeye karakterize bireyci değerlerin faydacı ceza tutumlarıyla ilişkili olması akla yatkındır. Nitekim geçmiş çalışmalar bireyci

değerlerin, özellikle mağduru olan suç eylemlerinde (Silver, 2017) faydacı ceza tutumlarıyla ilişkisini göstermiştir (Giacomantonio ve ark., 2017; Silver, 2017).

Ceza tutumlarının birleştirici (binding) değerlerle (saflık/kutsallık, iç-grup/sadakat, otorite) ilişkisine bakıldığında, neredeyse tüm birleştirici değerlerin sert yargılamaya dönük ceza tutumlarıyla ilişkili olduğu gözlenmiştir. Bu bulgu geçmiş çalışma bulgularıyla tutarlıdır (Giacomantonio ve ark., 2017; Silver, 2017). Birleştirici değerlere öncelik veren bireyler diğer toplum üyelerini mevcut toplumsal norm ve kurallara uymaya teşvik etmek amacıyla, yaptığı eylemle orantısız olmak pahasına, sert cezalandırma uygulamalarına destek vermektedirler (Giacomantonio ve ark., 2017). Rehabilitasyon yönelimli ceza tutumu iç-grup temeli hariç birleştirici değerlerle ilişkili değildir. Ayrıca bir diğer sosyal yapılandırmacı ceza tutumu olan onarıcı adalet birleştirici değerlerle oldukça zayıf ilişkilidir.

Bu çalışmanın birtakım sınırlılıkları mevcuttur. Öncelikle orijinal ölçek Hollandalı yargıçların ve hukuk öğrencilerinin ceza tutumlarını incelemek üzere geliştirilmiştir (Keijser ve ark., 2002). Bu nedenle ceza hukuku terminolojisini anlamak sıradan insanlar için görece zor olabilir (Colémont ve ark., 2011; Keijser ve ark., 2002). Ayrıca Türkiye’de ceza tutumlarına ilişkin geçerli ve güvenilir bir ölçeğe rastlanmaması nedeniyle halihazır geçerlik (concurrent validity) incelenmemiştir. Bu nedenle, kriter-ilişkili geçerlik ceza ve adalet ilişkili kavramlarla ilişkisi bakımından incelenmiştir.

Çalışmanın bir diğer sınırlılığı kolayda örneklem yönteminin kullanılmasıdır. Buna bağlı olarak, örneklemin çoğunluğunu 18-25 yaş grubu üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Ancak ölçek maddelerinin karmaşıklığı sebebiyle yüksek bir bilişsel kapasite gerektirdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun çalışma bulgularını olumlu bir şekilde etkilediği varsayılmaktadır. Ceza tutumlarının yaşla ilişkisine ilişkin literatürde tutarsız bulgular elde edilmiştir (bkz. Feather ve Souter, 2002; Giacomantonio ve ark., 2017; Shariff ve ark., 2014). Gelecek araştırmalarda daha temsil edici bir örnekleme ceza tutumları incelenebilir.

Son olarak, ceza tutumlarına ilişkin davranışsal ve öz-beyana dayalı ölçümler farklılaşabilir (Keller ve ark., 2010). Örneğin belirli bir suç tasvirinde ceza önermek için ödetici bakış açısına ilişkin bilgi ararken, öz-beyana dayalı ölçekte caydırma ceza tutumlarını benimsediğini bildirebilir. Ayrıca bireyler genel bir ceza tutumuna sahip

olmak yerine, suç türü ve unsurlarına bağılı olarak farklı ceza felsefeleriyle cezaları meşru algılayabilir. Örneğin mağduru olan ve olmayan suç eylemlerinde verilen cezalar farklı ceza tutumlarıyla gerekçelendirilebilir (Silver, 2017). Özetle, bu ölçek uyarlamasının gelecekte farklı koşullar altında ceza tutumlarının nasıl farklılaştığını incelemek isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak olacağına inanılmaktadır.

2.2. Biz ve Onlara Ceza Değerlendirmelerinde Sosyopolitik Tutumların Etkisi

Bu çalışmada, suçlunun sosyal kategorisinin ve değerlendiricilerin sosyopolitik tutumlarının ceza adaleti değerlendirmeleri üzerindeki etki ve etkileşimlerini incelemek amaçlanmıştır.

2.2.1. Yöntem

Bu bölümde çalışmanın örneklem, veri toplama araçları, işlem ve dışlama kriterleri açıklanmıştır.

2.2.1.1. Örneklem

Örneklem kolayda örneklem yöntemiyle oluşturulmuştur. Katılımcılara çalışmaya katılmaları karşılığında sanal hediye kartı çekilişine katılma şansı sunulmuştur.

Veri toplama süreci iki aşamalı olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada tavan etkisi riski olup olmadığını belirlemek üzere, ilk olarak, araştırmaya toplam 200 katılımcı gönüllülük esasına dayalı olarak open-lab sitesi üzerinden çevrimiçi ($N=90$) ya da yüz yüze kâğıt-kalem ($N=110$) olarak katılmıştır. Katılımcılardan çalışmada yer alan ifadelerin yeterince açık olup olmadığıyla ilgili geribildirim alınmıştır. Çalışma içinde yer alan soruların %5'inden daha fazlasını yanıtlamayan ve manipülasyon yönergesini takip etmeyen toplam 40 katılımcının verisi analizlere dahil edilmemiştir. Bu nedenle, son örneklem büyüklüğü 160 (%54'ü kadın) katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ila 61 aralığındadır ($X= 20.07$, $SS=8.22$).

İkinci örneklem, toplam 301 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma içinde yer alan soruların %5'inden daha fazlasını yanıtlamayan ve manipülasyon yönergesini takip

etmeyen 53 katılımcının verisi analizlere dahil edilmemiştir. Bu nedenle, son örneklem büyüklüğü 248 (%65,7'si kadın) katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ila 70 aralığındadır ($X= 22.54$, $SS=6.46$). Birinci ve ikinci örneklem çalışmada sosyodemografik özellikler açısından büyük oranda karşılaştırılabilir olduğundan (Bkz. Ek 2), iki örneklemden elde edilen veriler tek bir veri dosyasında birleştirilmiştir. Bu nedenle, toplam 408 (%61.3 kadın) katılımcının verisi analizlere dahil edilmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ila 70 aralığındadır ($X=23.94$, $SS=7.4$).

2.2.1.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1.2.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, en uzun süre yaşadığı yerleşim birimi, etnik kimlik, dini yönelimi, dindarlık düzeyi ve geçmişte suç mağduriyetine ilişkin soruları içermektedir. Katılımcılardan etnik kimlik ve dini yönelimleriyle ilgili soruları açık uçlu soru formatında yanıtlamaları istenmiştir. Dini yönelim düzeyleri ise 9 basamaklı ($1=Hiç dindar değilim$, $9=Çok dindarım$) derecelendirme ölçeğinde sorulmuştur. Geçmiş suç mağduriyetleri evet/hayır soru formatında sunulmuştur. Demografik bilgi formu Ek 3'te sunulmuştur.

2.2.1.2.2. Sosyal Kategori Manipülasyonu

Vinyette suçlunun sosyal grup kimliği, toplumda yaygın olan isimlerle etnik kimlik açısından denekler-arası manipüle edilmiştir. Bu yöntem pek çok çalışmada yaygın bir şekilde kullanılmıştır (bkz. Braun ve Gollwitzer, 2012; Feather ve Oberdan, 2000; Green ve ark., 2009; Halabi ve ark., 2015; van Prooijen ve Coffeng, 2013). İç-grup koşulunda failin ismi “Muhammet T.” ve dış-grup koşulunda “Mohammed T.” olarak sunulmuştur. Kontrol koşulunda ise failin sosyal kimliğine ilişkin bir bilgi içermemesi için fail “M. T.” isim kısaltmasıyla sunulmuştur (bkz. Braun ve Gollwitzer, 2012; Parker, 2019). Ayrıca yasa ihlalinde mağdurun sosyal kategorisinden (Lieberman ve Linke, 2007; Rozmann ve Levy, 2019) kaynaklanabilecek etkileri önlemek amacıyla senaryoda mağdur T. S. isim kısaltmasıyla sunulmuştur.

Manipülasyon kontrol sorusu dışlama kriteri olarak çalışmaya dahil edilmiştir (Braun ve Gollwitzer, 2012). Katılımcılardan okumuş oldukları senaryoda araç sürücüsünün ismini verilen üç seçenek (Muhammet T., Mohammed T. ve M. T.) arasından belirtmeleri istenmiştir.

2.2.1.2.3. Suç Senaryosu Vinyeti

Suç eyleminin ırksal kalıpyargı sınıflandırması açısından nötr olması amacıyla araçla adam öldürme suçunun tasvir edildiği bir sözel vinyet sunulmuştur (bkz. Gordon, 1990). Sosyal kategori değişimlenmesinin italik olarak belirtildiği suç senaryosu vinyeti aşağıda görülebilir.

“2018 yazında, şehir merkezindeki bir polis karakoluna bir trafik kazası bildirildi. 19.30 sıralarında aşırı hızlı olduğu öne sürülen otomobilin karşıdan karşıya geçmek isteyen bir yayaya çarptığı öğrenildi. Olayın ardından otomobil sürücüsü olay yerinden kaçtı. Otomobilin çarptığı T. S. ağır yaralı olarak hastaneye kaldırıldı. Tedavi altına alınan T.S.’nin tüm müdahalelere rağmen yaşamını yitirdiği öğrenildi. Olay yerine polisler sevk edilerek soruşturma başlatıldı. Olay yeri yakınındaki kamera görüntüleri incelendi ve araç plakasından sürücünün kimliği tespit edildi. Polis soruşturması sırasında sürücünün *Muhammet T./Mohammed T./M. T.* isimli şahıs olduğu belirlendi. Kaza sonrası gözaltına alınan sürücü *Muhammet T./Mohammed T./M. T.* emniyetteki ifadesinin ardından adliyeye sevk edildi.”

2.2.1.2.4. Yeni Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Yeni Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (SBY₇) Ho ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek iki alt boyuttan oluşmaktadır: grup baskınlığı ve eşitliğe karşıtlık. Ölçek maddeleri 7 basamaklı (1= *Hiç katılmıyorum*, 7= *Tamamen katılıyorum*) Likert-tipi derecelendirme ölçeğinde puanlanmaktadır. Türkçe uyarlama çalışması Kaynak, Malatyalı ve Hasta (2021) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye örnekleminde, ölçek maddeleri tek bir faktöre yük vermektedir, bu nedenle tek boyutlu ele alınıp yalnızca toplam puan hesaplanmaktadır. Yarısı ters madde olmak üzere

toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri Ek 4'te görülebilir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek düzeyde SBY belirtmektedir. Bu çalışmada Yeni Sosyal Baskınlık Yönelimi ölçeğinin Cronbach's α iç-tutarlılık katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır.

2.2.1.2.5. Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeği

Orijinal ölçek Altemeyer (2006) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 22 maddeden oluşmaktadır. İlk 2 madde toplam puana dahil edilmemektedir, yalnızca alıştırma amaçlı kullanılmaktadır. Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeğinin (SKYÖ) Türkçe uyarlaması Güldü (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması, düşük ve yüksek SKY olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Her iki alt boyut için 9 madde olmak üzere toplam 18 maddeden oluşmaktadır. 9 basamaklı Likert-tipi ($1= Kesinlikle katılmıyorum, 9= Kesinlikle katılıyorum$) derecelendirme ölçeğinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek SKY düzeyini belirtmektedir. Ölçek maddeleri Ek 5'te sunulmuştur. Bu çalışmada da Cronbach's α iç-tutarlılık katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

2.2.1.2.6. Ceza Değerlendirmeleri

Ceza değerlendirmeleri kapsamında algılanan niyetlilik, öngörülebilirlik ve sorumluluk, önerilen ceza, cezanın adil bulunma düzeyi ve suçluya karşı öfke düzeyleri ölçülmüştür. Algılanan niyetlilik, öngörülebilirlik ve sorumluluğu ölçmek üzere, sırasıyla, “sürücünün bu eyleminde ne kadar niyetli (kasıtlı/bilerek ve isteyerek) olduğunu düşünüyorsunuz?”, “sürücünün yaptığı eylemin sonucunu ne kadar öngördüğünü düşünüyorsunuz?” ve “sizce sürücü bu olayın meydana gelmesinden ne kadar sorumludur?” soruları yöneltilmiştir. Sorular 7 basamaklı ($1=Hiç, 7=Çok fazla$) derecelendirme ölçeği üzerinde yanıtlanmıştır. Önerilen cezayı ölçmek üzere, katılımcılara “Türk Ceza Kanunu uyarınca verilebilecek en hafif ve en ağır cezalar düşünüldüğünde, failin ceza mahkemesinde ne kadar ceza alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve 7 seçenek ($1= Mümkün olan en hafif, 7=Mümkün olan en ağır$) arasından uygun buldukları cezayı seçmeleri istenmiştir. Cezanın adil bulunma düzeyini ölçmek için, sürücünün çıkarıldığı mahkemede Türk

Ceza Kanunu uyarınca verilebilecek en hafif cezayı aldığı bilgisi verildikten sonra, katılımcılardan bu kararı ne kadar adil bulduklarını 7 basamaklı ($1=Kesinlikle\ adil\ değil, 7=Kesinlikle\ adil$) derecelendirme ölçeği üzerinde belirtmeleri istenmiştir. Son olarak, katılımcılardan senaryoda tasvir edilen faile karşı ne derece öfke hissettiklerini hem kendi hem de mağdurun bir yakını perspektifinden 7 ($1=Hiç, 7=Çok\ fazla$) basamaklı derecelendirme ölçeğinde belirtmeleri istenmiştir.

2.2.1.2.7. Ceza Tutumları Ölçeği

Keijser ve arkadaşları (2002) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından Türkçeye uyarlanan PENAS kullanılmıştır. Bu çalışmada alt boyutların iç-tutarlılık güvenirlik katsayıları orijinal ölçek ve birinci çalışmadan elde edilen katsayılarla karşılaştırılabilir düzeydedir (hak etme için $\alpha=.79$; caydırma için $\alpha=.79$; hapsedme için $\alpha=.79$; ahlaki denge için $\alpha=.70$; rehabilitasyon için $\alpha=.54$; onarıcı adalet için $\alpha=.45$). Ölçek maddeleri Ek 6'da sunulmuştur.

2.2.1.3. İşlem

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul'undan etik izin (Belge Doğrulama Kodu: M7HUHAD, Karar No: 2021/20-24, Tarih: 30.11.2021) alınmıştır. İlk olarak, katılımcılar araştırmacı tarafından sosyal platformlarda (WhatsApp, LinkedIn, Facebook vb.) paylaşılan bir link aracılığıyla open-lab.online internet sitesi üzerinde ya da yüz yüze kağıt-kalem formunda çalışmaya katılmışlardır. Tüm katılımcılar bilgilendirilmiş onam formunu onayladıklarını bildirmiştir. Bilgilendirilmiş onam metni Ek 7'de sunulmuştur.

Çalışma sonunda tam bilgilendirme sağlamak koşuluyla, çalışmanın başında katılımcılardan çalışmanın amacı gizlenmiştir. Katılımcılar bilgilendirilmiş onam formunu onayladıktan sonra yaş, cinsiyet ve meslek gibi kişisel bilgilerini içeren demografik bilgi formunu doldurmuştur. Ardından katılımcılar, sırasıyla, SBY₇ ve SKYÖ ölçeğini tamamlamışlardır. Katılımcılar deneysel koşullara seçkisiz olarak atanmıştır. Katılımcılardan bir haber yazısı okumaları ve bahsedilen olayla ilgili bazı soruları yanıtlamaları istenmiştir. Katılımcılar daha sonra PENAS'ı tamamlamışlardır. Ardından katılımcılar manipülasyon kontrolü sorusunu yanıtlamıştır. Çalışmanın

sonunda katılımcılara teşekkür edilmiş ve araştırmanın amacına ilişkin tam bilgilendirme sağlanmıştır. Tam bilgilendirme metni Ek 8'de sunulmuştur.

Örnekleme 2 için çalışmanın büyük çoğunluğu aynı kalmış, yalnızca birkaç değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerden ilki, senaryo sunulduktan sonra önerilen ceza ve öfke ölçümlerinin yanı sıra algılanan niyetlilik, öngörülebilirlik, sorumluluk ve cezanın adil bulunması ölçümlerinin eklenmiş olmasıdır. Ayrıca olası dizi etkilerinin önüne geçilmesi için ölçek sunum sırası ve ölçek maddelerinin sırası dengelenmiştir. Son olarak, Örnekleme 1'de mağdurun yakını perspektifinden öfke puanları tavan etkisi gösterdiğinden, bu soru Örnekleme 2 için çalışmadan çıkarılmış ve analizlere dahil edilmemiştir.

2.2.1.4. Dışlama Kriterleri

Manipülasyon kontrol sorusunu doğru yanıtlamayan ve ölçek maddelerinin %5 ya da daha fazlasını yanıtlamayan katılımcıların verileri analizlere dahil edilmemiştir.

2.2.2. Bulgular

Bu çalışmadaki tüm istatistiksel analizler IBM SPSS 25 (Statistical Package for Social Sciences for Windows 19.0) üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2.2.2.1. Veri Setinin İstatistiksel Analizlere Uygunluğunun Sınanması

İlk olarak, veri seti girişi hatalarını tespit etmek üzere çalışmada yer alan her bir ölçek maddesinin frekansı alınmış, mevcut veri girişi hataları düzeltilmiştir. Veri setinin parametrik istatistiksel yöntemlere uygun olup olmadığını sınamak üzere, çalışmada yer alan değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş, kayıp ve uç değerler gözden geçirilmiştir. Ölçek maddelerinin %5 ve daha fazlasını yanıtlamayan katılımcıların verileri analizlere dahil edilmemiştir. Ölçek maddelerinin %5 ve daha az oranda soruyu yanıtlamayan katılımcılarda katılımcı-içi alt boyut ortalaması atanmıştır. Ancak tek maddelik bağımlı ölçümler kayıp veri olarak bırakılmıştır.

Değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek üzere çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir (bkz. Tablo 5). Çalışmada yer alan değişkenlerin

çarpıklık katsayılarının -1,36 ila 1,27 ve basıklık katsayılarının -1,18 ila 1,71 aralığında değiştiği saptanmıştır. Kabul edilebilir çarpıklık ve basıklık katsayılarının, sırasıyla, 2 ve 7'den az olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda (West, Finch ve Curran, 1995), söz konusu değişkenlerin normallik sayıltılarını karşıladıklarına, dolayısıyla parametrik istatistiksel testler için uygun olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 5. Çalışmada Yer Alan Değişkenlerin Çarpıklık ve Basıklık Katsayıları

	N	Ort.	SS	Çarpıklık	St. Hata	Basıklık	St. Hata
Niyetlilik	247	3.81	1.8	.016	.155	-.945	.309
Öngörülebilirlik	245	3.22	1.89	.433	.156	-1.08	.310
Sorumluluk	248	6.12	1.04	-1.28	.155	1.56	.308
Önerilen ceza	408	5.81	1.04	-.998	.121	1.74	.241
Öfke	408	5.47	1.31	-.915	.121	.924	.241
Adil bulma	248	1.9	1.18	1.43	.155	1.74	.308
SBY	408	38.38	16.63	.867	.121	.847	.241
SKY	408	60.92	23.37	.665	.121	.255	.241
Caydırma	408	15.65	3.51	-.836	.121	.299	.241
Onarıcı adalet	408	12.56	2.94	.030	.121	.052	.241
Rehabilitasyon	408	11.5	2.37	-.505	.121	.106	.241
Ahlaki denge	408	14.63	3.25	-.371	.121	-.240	.241
Hak etme	408	14.13	4.48	.125	.121	-.277	.241
Hapsetme	408	20.41	3.89	-.795	.121	.999	.241

2.2.2.2. Betimsel İstatistikler

Çalışmaya toplam 250 (%61.3) kadın ve 154 (%37.7) erkek katılımcı katılmıştır ve dört (%1) katılımcı cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların yaşları 18 ila 70 aralığındadır. Üç katılımcı yaşını belirtmemiş, geri kalanın yaş ortalaması 23.94 (SS=7.4) olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların %41.7'si yaşamlarının büyük çoğunluğunu metropolde (İstanbul, Ankara, İzmir), %34.1'i ilde, %18.1'i ilçede, %4.2'si köyde ve %1.5'i kasabada geçirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %91.4'ü lisans, %3.7'si lisansüstü, %4.2'si lise ve %0.2'i ise ilkököl eğitim düzeyine sahip olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların dini inançları açık uçlu soru formatında yanıtlanmış ve üç kategoride sınıflandırılmıştır. Katılımcıların %65.4'ü Müslüman, %31.4'ü ateist, agnostik ya da deist ve %0.7'si Hristiyan olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların etnik kimliği açık uçlu soru formatında yanıtlanmış ve iki kategoride sınıflandırılmıştır. Katılımcıların %81.1'i Türk ve %16.9'u diğer (Kürt, Zaza, Çerkez, Tatar vb.) olarak belirtmiştir. Geçmişte suç mağduriyetine sahip katılımcıların oranı %15.7 olarak bulunmuştur. Eğitim düzeyi ve yerleşim yeri sorularında ikişer, dini

inanç, geçmiş suç mağduriyeti ve etnik kimlik sorularında, sırasıyla, on, beş ve sekiz kayıp veri bulunmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 6’de görülebilir.

Tablo 6. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	N (%)	Ort.	SS
Cinsiyet			
Kadın	250 (%61.3)		
Erkek	154 (%37.7)		
Kayıp veri	4 (%1)		
Yaş		23,94	7.4
Eğitim Düzeyi			
Lisansüstü	15 (%3.7)		
Lisans	373 (%91.4)		
Lise	17(%4.2)		
Ortaokul	0		
İlkokul	1 (%0.2)		
Kayıp veri	2 (%0.5)		
Yerleşim Yeri			
Metropol	170 (%41.7)		
İl	139 (%34.1)		
İlçe	74 (%18.1)		
Kasaba	6 (%1.5)		
Köy	17 (%4.2)		
Kayıp veri	2 (%0.5)		
Dini İnanç			
Müslüman	267 (%65.4)		
Ateist/Agnostik/Deist	128 (%31.4)		
Hristiyan	3 (%0.7)		
Kayıp veri	10 (%2.5)		
Dindarlık		3.69	2.16
Geçmiş Suç Mağduriyeti			
Var	64 (%15.7)		
Yok	339 (%83.1)		
Kayıp veri	5 (%1.2)		
Etnik Grup			
Türk	331 (%81.1)		
Diğer	69 (%16.9)		
Kayıp veri	8 (%2)		
Toplam	408		

2.2.2.3. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Çalışmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon Tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Değişkenler arasında elde edilen korelasyon katsayıları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1 Yaş	-															
2 Dindarlık	-.01	-														
3 SBY	-.08	.09	-													
4 SKY	.02	.52**	.40***	-												
5 Rehab.	.11*	-.04	-.27***	-.15**	-											
6 O. Adalet	.03	.02	-.01	.03	.25***	-										
7 Caydırma	.01	.06	-.04	.13**	.08	.15**	-									
8 Hak etme	-.00	.15**	.16**	.34***	-.01	.18***	.48***	-								
9 A. Denge	-.02	.07	-.09	.17***	.19***	.27**	.61***	.49***	-							
10 Hapsetme	-.05	.01	-.11*	.02	.05	.06	.70***	.39***	.53***	-						
11 A. Niyet	-.09	.01	.02	.02	-.11	.09	.04	-.01	.03	-.01	-					
12 Öngörme	-.01	-.01	.05	.05	-.15*	-.04	.00	.15*	-.03	.02	.18**	-				
13 Sorumlu	.04	-.19**	-.14*	-.34***	.08	-.01	.33***	.05	.27***	.39***	.10	-.00	-			
14 Ceza	.11*	-.10*	-.11*	-.15*	.12*	.06	.30**	.07	.15*	.35**	.07	-.03	.55**	-		
15 Öfke	.07	.01	-.15**	.00	.04	.09	.31***	.10*	.24***	.34***	.12	.04	.40***	.50***	-	
16 Adil bulma	.07	.07	.15*	.19**	.03	.11	-.31***	-.03	-.16*	-.38***	-.04	.02	-.42***	-.43***	-.45***	-

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. SBY = sosyal baskınlık yönelimi, SKY = sağ kanat yetkencilik, Rehab. = rehabilitasyon, O. Adalet = onarıcı adalet, A. Denge = ahlaki denge, A. Niyet=Algılanan Niyet

Sonuçlara göre yaş ile önerilen ceza ($r=.11$) ve rehabilitasyon ceza tutumu ($r=.11$) arasında düşük düzeyde pozitif korelasyon saptanmıştır, p 'ler $<.05$. Dindarlık hem suçlunun algılanan sorumluluğu ($r=-.19$, $p<.01$) hem de önerilen ceza ($r=-.10$, $p=.05$) ile negatif korelasyon fakat hak etme ceza tutumuyla pozitif korelasyon ($r=.15$, $p<.01$) göstermektedir. Ayrıca dindarlık SKY düzeyiyle istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yüksek korelasyon göstermektedir, $r=.52$, $p<.001$.

SBY ile SKY arasında yüksek pozitif korelasyon saptanmıştır, $r=.40$, $p<.001$. SBY rehabilitasyon ($r=-.27$, $p<.001$) ve hapsedme ($r=-.11$, $p<.05$) ceza tutumlarıyla negatif korelasyon gösterirken, hak etme ceza tutumuyla ($r=.16$, $p=.001$) zayıf fakat istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde pozitif korelasyon göstermektedir. Ek olarak, SBY düzeyinin şüpheliye karşı öfke ($r=-.15$, $p<.01$), şüphelinin algılanan sorumluluğu ($r=-.14$, $p<.05$) ve önerilen cezayla ($r=-.11$, $p<.05$) negatif ve cezanın adil bulunma düzeyiyle ($r=.15$, $p<.05$) pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. SKY rehabilitasyon ceza tutumuyla negatif korelasyon göstermektedir, $r=-.15$, $p<.01$. Ayrıca SKY'nin caydırma ($r=.13$, $p<.01$), hak etme ($r=.34$, $p<.001$) ve ahlaki denge ($r=.17$, $p<.001$) ceza tutumlarıyla arasında pozitif korelasyon saptanmıştır. SKY şüphelinin algılanan sorumluluğuyla ($r=-.34$, $p<.001$) ve önerilen cezayla ($r=-.15$, $p<.01$) negatif, cezanın adil bulunmasıyla ($r=.19$, $p<.01$) pozitif korelasyon göstermektedir.

Rehabilitasyon tutumu hem onarıcı adalet hem ahlaki denge tutumlarıyla pozitif korelasyon göstermektedir, sırasıyla $r=.25$ ve $r=.19$, p 'ler $<.001$. Ayrıca rehabilitasyon ceza tutumu önerilen ceza ile zayıf fakat istatistiksel açıdan anlamlı pozitif korelasyon gösterirken ($r=.12$), algılanan öngörülebilirlik ile negatif korelasyon göstermektedir ($r=-.15$), p 'ler $<.05$. Onarıcı adalet ceza tutumunun ahlaki denge ($r=.27$, $p<.001$), hak etme ($r=.18$, $p<.001$) ve caydırma ($r=.15$, $p<.01$) ceza tutumlarıyla arasında pozitif korelasyon saptanmıştır. Caydırma ceza tutumunun hapsedme ($r=.70$), ahlaki denge ($r=.61$) ve hak etme ($r=.48$) ceza tutumlarıyla arasında güçlü bir pozitif korelasyon gözlenmiştir (tüm p 'ler $<.001$). Ayrıca caydırma ceza tutumu şüpheliye karşı öfke düzeyi ($r=.31$), önerilen ceza ($r=.30$) ve şüphelinin algılanan sorumluluğuyla ($r=.33$) pozitif ve cezanın adil bulunma düzeyiyle ($r=-.31$) ise negatif korelasyon göstermektedir (tüm p 'ler $<.001$). Hak etme ceza tutumunun ahlaki denge ($r=.49$) ve hapsedme ($r=.39$) ceza tutumlarıyla arasında pozitif korelasyon saptanmıştır, p 'ler $<.001$. Ayrıca hak etme ceza tutumu şüpheliye karşı öfke düzeyiyle zayıf fakat

istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde pozitif ilişkilidir, $r=.10$, $p<.05$. Ahlaki denge ceza tutumu hapsedme ceza tutumuyla istatistiksel açıdan anlamlı olarak güçlü bir pozitif korelasyon göstermektedir, $r=.53$, $p<.001$. Ayrıca ahlaki denge tutumu şüpheliye karşı öfke ($r=.24$, $p<.001$), şüphelinin algılanan sorumluluğu ($r=.27$, $p<.001$) ve önerilen ceza ($r=.15$, $p<.01$) ile pozitif, cezanın adil bulunmasıyla ($r=-.16$, $p<.05$) ise negatif korelasyon göstermektedir. Benzer şekilde, hapsedme ceza tutumu şüphelinin algılanan sorumluluğu ($r=.39$), şüpheliye karşı öfke ($r=.34$) ve önerilen ceza ($r=.35$) ile pozitif, cezanın adil bulunmasıyla ($r=-.38$) ise negatif korelasyon göstermektedir (tüm p 'ler $<.001$).

2.2.2.4. Ceza Tutumlarına İlişkin Bulgular

Ceza tutum (onarıcı adalet, rehabilitasyon, hapsedme, caydırma, hak etme ve ahlaki denge) puanları üzerinde failin sosyal kimliğinin (iç-grup, dış-grup ve kontrol) etkisi ve gözlemcinin SKY ve SBY düzeyiyle etkileşimi olup olmadığını incelemek üzere bir dizi Düzenleyici Değişkenli Hiyerarşik Çoklu Regresyon (Moderated Multiple Regression) analizi gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak kategorik değişken olan failin sosyal kategorisi dummy kodlama yöntemiyle sürekli değişken haline getirilmiştir. İç-grup koşulu referans kategorisi olmak üzere, dış-grup ve kontrol koşulu için iki ayrı dummy değişken oluşturulmuştur (Bkz. Tablo 8). SKY ve SBY puanları merkezleştirilmiş puanlara dönüştürülmüş ve ardından dummy değişkenler ile çarpılarak etkileşim puanları elde edilmiştir. Regresyon analizinin birinci basamağında merkezleştirilmiş SKY ve SBY puanları, dış-grup ve kontrol dummy değişkenleri, ikinci basamağında hem SKY hem SBY'nin dış-grup ve kontrol koşuluyla etkileşim puanları analize dahil edilmiştir. Çoklu bağlantı indeksleri VIF (<10) ve Tolerans ($>.1$) değerlerinin kabul edilebilir aralıkta olduğunu göstermiştir.

Tablo 8. Kategorik Değişkenin Kodlama Şeması (Referans Kategorisi: İç-grup)

Failin sosyal kategorisi	İç-gruba karşı	
	dış-grup	kontrol
İç-grup	0	0
Dış-grup	1	0
Kontrol	0	1

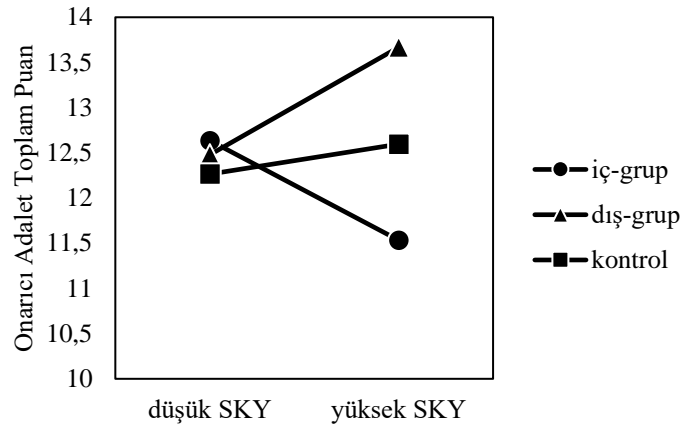
Onarıcı adalet tutum puanlarının yordanmasında Model 1'in istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı gözlenmiştir, $F(4, 403) = 1.606$, $R^2 = .016$, $Adj. R^2 = .006$, $p > .05$. İkinci basamakta ($F_{değişim}(4, 399) = 3.184$, $\Delta R^2 = .030$, $p < .05$), dış-grup koşulu onarıcı adalet tutum puanları üzerinde ana etkiye sahiptir ($b = .895$, $\beta = .14$, $SE = .35$, $t = 2.527$, $p < .05$). Ayrıca dış-grup koşulu SKY ile istatistiksel açıdan anlamlı bir etkileşim göstermektedir ($b = .049$, $\beta = .23$, $SE = .017$, $t = 2.866$, $p < .05$). Onarıcı adalet puanlarının bağımlı değişken olduğu regresyon analizinden elde edilen sonuçlar, Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Onarıcı Adalet Üzerinde Regresyon Katsayıları

Basamak	Değişkenler	B	β	SE	p	t	$F_{değişim}$	Adj. R^2
1							1.606	.006
	Sabit	12.204		.254	.000	48.027		
	SKY	.005	.040	.007	.465	.732		
	SBY	-.005	-.028	.010	.608	-.513		
	Kontrol	.227	.036	.358	.527	.632		
	Dış-grup	.828	.132	.357	.022	2.307		
2							3.184*	.027
	Sabit	12.126		.253	.000	47.963		
	SKY	-.020	-.156	.013	.129	-1.523		
	SBY	-.008	-.047	.019	.661	-.439		
	Kontrol	.278	.045	.356	.434	.783		
	Dış-grup	.895	.144	.354	.012	2.527		
	Kontrolxsky	.022	.099	.017	.205	1.271		
	Dış-grupxsky	.049	.230	.017	.004	2.866		
	Kontrolxsby	.027	.088	.024	.278	1.087		
	Dış-grupxsby	-.010	-.035	.024	.673	-.423		

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. SKY=sağ kanat yetkencilik, SBY=sosyal baskınlık yönelimi

Etkileşimi incelemek üzere, PROCESS macro (Model 1, 5000 bootstrap; Hayes, 2018) üzerinden Simple Slope analizi gerçekleştirilmiştir. Etkileşim Şekil 1'de sunulmuştur. İç-grup koşulunda SKY onarıcı adalet puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde negatif olarak yordamaktadır ($\beta = -.023$, $SE = .011$, $95\% CI = -0.0441$, -0.0013 , $t = -2.087$, $p < .05$). Dış-grup koşulunda ise onarıcı adalet tutum puanları SKY tarafından pozitif olarak yordanmaktadır ($\beta = .024$, $SE = .01$, $95\% CI = 0.0042$, 0.0448 , $t = 2.367$, $p < .05$). Ancak kontrol koşulunda, SKY onarıcı adalet tutum puanlarıyla istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde korelasyon göstermemektedir ($\beta = .007$, $SE = .01$, $t = .062$, $p > .05$).

Şekil 1. Onarıcı Adalet Tutumları Üzerinde Sosyal Kategori ve SKY Etkileşimi

Hak etme ceza puanları birinci basamakta ($F(3,403) = 13.140$, $R^2 = .115$, Adj. $R^2 = .107$, $p < .001$) yalnızca SKY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde pozitif olarak yordanmaktadır ($b = .062$, $\beta = .322$, $SE = .01$, $t = 6.277$, $p < .001$). İkinci basamakta etkileşimlerin dahil edilmesi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde değiştirmemiştir ($F_{\text{değişim}}(4, 399) = .227$, $\Delta R^2 = .002$, $p > .05$).

Rehabilitasyon tutumları, birinci basamakta ($F(4,403) = 9.276$, $R^2 = .084$, Adj. $R^2 = .075$, $p = .05$) yalnızca SBY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde negatif olarak yordanmaktadır ($b = -.036$, $\beta = -.25$, $SE = .007$, $t = -4.854$, $p < .001$). İkinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 399) = 1.870$, $\Delta R^2 = .017$, $p > .05$) iki-yönlü etkileşimler istatistiksel açıdan anlamlılık düzeyine erişememiştir (tüm p 'ler $> .05$). İkinci basamakta, SBY rehabilitasyon puanlarını hala istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde negatif olarak yordamaktadır ($b = -.044$, $\beta = -.309$, $SE = .015$, $t = -3.002$, $p < .05$).

Caydırma ceza tutum puanları, birinci basamakta ($F(4, 404) = 3.164$, $R^2 = .030$, Adj. $R^2 = .021$, $p < .05$) yalnızca SKY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde pozitif olarak yordanmaktadır $b = .026$, $\beta = .175$, $SE = .008$, $t = 3.265$, $p = .001$). Ancak ikinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 399) = 1.304$, $\Delta R^2 = .013$, $p > .05$) etkileşim değişkenlerinin dahil edilmesiyle hiçbir değişken istatistiksel açıdan anlamlılık düzeyine erişememiştir (tüm p 'ler $> .05$).

Hapsetme ceza tutum puanları birinci basamakta ($F(4,403) = 2.997$, $R^2 = .029$, Adj. $R^2 = .019$, $p < .05$) SBY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde negatif olarak yordanmasına karşın ($b = -.033$, $\beta = -.139$, $SE = .013$, $t = -2.599$, $p = .01$), ikinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 399) = .870$, $\Delta R^2 = .008$, $p > .05$) etkileşimler analize dahil

edildiğinde hiçbir değişken hapsedme ceza tutum puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordamamaktadır (tüm p 'ler $>.05$).

Birinci basamakta ($F(3,404) = 7.013, R^2 = .065, p < .001$), hem SKY ($b = .035, \beta = .25, SE = .01, t = 4.748, p < .001$) hem SBY ($b = -.037, \beta = -.19, SE = .01, t = -3.613, p < .001$) ahlaki denge ceza tutum puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordamaktadır. İç-grup koşuluna kıyasla, kontrol ($b = .001, \beta = .00, SE = .39, t = .004, p > .05$) ve dış-grup koşulunun ($b = .428, \beta = .06, SE = .38, t = 1.113, p > .05$) ahlaki denge ceza tutum puanları üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı değildir. İkinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 399) = 2.062, \Delta R^2 = .019, p > .05$), SKY kontrol koşuluyla ($b = .042, \beta = .17, SE = .02, t = 2.245, p < .05$) ve dış-grup koşuluyla ($b = .044, \beta = .19, SE = .02, t = 2.412, p < .05$) istatistiksel açıdan anlamlı etkileşim göstermektedir. Ancak failin sosyal kategorisinin SBY ile etkileşimleri anlamlılık düzeyine erişememiştir (p 'ler $>.05$). Ayrıca etkileşimler analize dahil edildiğinde, SBY ve SKY'nin ana etkileri istatistiksel açıdan anlamlı değildir (p 'ler $>.05$). Ahlaki denge puanlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı regresyon analizi sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

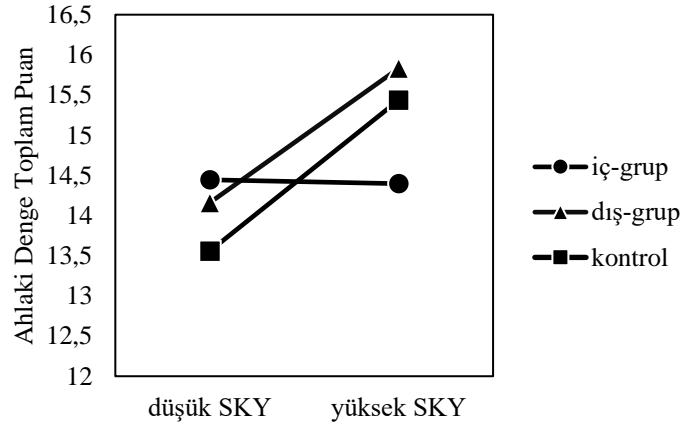
Tablo 10. Ahlaki Denge Üzerinde Regresyon Katsayıları

Basamak	Değişkenler	B	β	SE	p	t	$F_{\text{değişim}}$	Adj. R^2
1							7.013***	.056
	Sabit	14.491		.274	.000	52.958		
	SKY	.035	.250	.007	.000	4.748		
	SBY	-.037	-.190	.010	.000	-3.613		
	Kontrol	.001	.000	.386	.997	.004		
	Dış-grup	.428	.062	.384	.266	1.113		
2							2.062	.066
	Sabit	14.423		.274	.000	52.688		
	SKY	.004	.026	.014	.798	.256		
	SBY	-.012	-.063	.020	.543	-.608		
	Kontrol	.026	.004	.385	.947	.067		
	Dış-grup	.487	.071	.383	.204	1.271		
	Kontrolxsky	.042	.171	.019	.025	2.245		
	Dış-grupxsky	.044	.190	.018	.016	2.413		
	Kontrolxsby	-.017	-.151	.026	.525	-.637		
	Dış-grupxsby	-.044	-.133	.026	.098	-1.660		

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. SKY=sağ kanat yetkecilik, SBY=sosyal baskınlık yönelimi

Etkileşimi incelemek üzere Simple Slope analizi gerçekleştirilmiştir. Etkileşim Şekil 2'de görülebilir. Dış-grup koşulunda, SKY ahlaki denge ceza tutum puanlarını pozitif olarak yordamaktadır ($\beta = .034, SE = .011, 95\% \text{ CI} = 0.021, 0.0567, t = 3.032, p < .05$). Benzer şekilde, kontrol koşulunda, SKY ahlaki denge ceza tutum puanlarını pozitif olarak yordamaktadır ($\beta = .039, SE = .012, 95\% \text{ CI} = 0.015, 0.0624, t = 3.213,$

$p<.05$). Ancak iç-grup koşulunda, SKY ahlaki denge puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordamamaktadır ($\beta = -.001$, $SE=.012$, $t=-.083$, $p>.05$).

Şekil 2. Ahlaki Denge Üzerinde Sosyal Kategori ve SKY Etkileşimi

Analize birinci basamakta kontrol değişkenleri (yaş, cinsiyet, eğitim, yerleşim yeri, din, dindarlık düzeyi, geçmiş mağduriyet deneyimi ve etnik köken) dahil edildiğinde, basamak üçteki regresyon katsayıları Tablo 11’de sunulmuştur. Sonuçlara göre, caydırma, hapsedme, hak etme, rehabilitasyon ve onarıcı adalet puanları için SBY, SKY ve suçlunun sosyal kategorisinin etki ve etkileşimlerinde benzer sonuçlar gözlenmiştir. Ancak ahlaki denge puanları üzerinde yürütülen regresyon analizine kontrol değişkenleri dahil edildiğinde, dış-grup koşulunun SKY ile etkileşiminin ($b=.034$, $\beta=.144$, $SE=.018$, $t=1.853$, $p=.06$) istatistiksel açıdan anlamlılık düzeyinin marjinal düzeyde olduğu gözlenmiştir.

Demografik değişkenlerin ceza tutumlarıyla ilişkisine bakıldığında, metropol ya da ilde yaşamanın onarıcı adalet ($b=.988$, $\beta=.145$, $SE=.35$, $t=2.832$, $p=.05$), rehabilitasyon ($b=.55$, $\beta=.099$, $SE=.28$, $t=1.980$, $p<.05$), caydırma ($b=1.276$, $\beta=.155$, $SE=.41$, $t=3.087$, $p<.01$), hapsedme ($b=1.338$, $\beta=.147$, $SE=.47$, $t=2.869$, $p<.05$) ve ahlaki denge ($b=.954$, $\beta=.126$, $SE=.37$, $t=2.589$, $p=.01$) ceza tutumları üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu gözlenmiştir. Cinsiyet (kadın) caydırma ($b=1.245$, $\beta=.172$, $SE=.38$, $t=3.259$, $p=.001$) ve ahlaki denge ($b=.859$, $\beta=.129$, $SE=.342$, $t=2.513$, $p<.05$) tutumlarını pozitif olarak yordamaktadır. Yine, etnik köken (Türk) caydırma ($b=1.024$, $\beta=.109$, $SE=.47$, $t=2.187$, $p<.05$) ve ahlaki denge ($b=1.454$, $\beta=.168$, $SE=.42$, $t=3.473$, $p=.001$) ceza puanlarını pozitif olarak yordamaktadır. Eğitim düzeyi ise ahlaki denge puanlarını negatif yönde yordamaktadır ($b=-1.689$, $\beta=-.106$, $SE=.83$, $t=-2.027$, $p<.05$).

Tablo 11. Ceza Tutumları Üzerinde Üç Basamaklı Düzenleyici Değişkenli Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	R	R ²	β	t	F	R	R ²	β	t	F
			Onarıcı Adalet					Hak Etme		
Model	.285	.083			2.11**	.376	.142			3.846**
yaş			.002	.035				-.054	-1.011	
cinsiyet			.049	.909				.030	.569	
eğitim			-.008	-.141				-.083	-1.565	
yerleşim			.145	2.832*				.089	1.806	
din			.083	1.182				-.052	-.766	
dindarlık			-.050	-.644				-.015	-.205	
mağduriyet			-.050	-.968				-.074	-1.478	
etnik köken			-.020	-.388				.025	.513	
sky			-.121	-1.065				.382	3.470**	
sby			-.086	-.794				.009	.083	
dışgrup			.118	2.002*				.023	.395	
kontrol			.012	.200				.054	.948	
dışgrupxsky			.199	2.444*				-.067	-.850	
kontrolxsky			.076	.941				.001	.019	
dışgrupxsby			-.005	-.064				-.014	-.179	
kontrolxsby			.135	1.642				.024	.300	
			Rehabilitasyon					Caydırma		
Model	.357	.127			3.396***	.344	.118			3.124***
yaş			.044	.809				-.011	-.212	
cinsiyet			-.005	-.099				.172	3.259**	
eğitim			-.040	-.738				-.071	-1.322	
yerleşim			.099	1.980*				.155	3.087**	
din			-.039	-.567				.007	.107	
dindarlık			.045	.593				-.066	-.874	
mağduriyet			.042	.840				-.010	-.207	
etnik köken			-.054	-1.082				.109	2.187*	
sky			-.117	-1.056				.165	1.475	
sby			-.336	-3.180**				-.111	-1.047	
dışgrup			.055	.962				.033	.570	
kontrol			-.010	-.169				-.032	-.560	
dışgrupxsky			.105	1.316				.096	1.204	
kontrolxsky			.015	.186				.048	.609	
dışgrupxsby			-.021	-.256				.007	.091	
kontrolxsby			.134	1.672				.009	.117	
			Hapsetme					Ahlaki denge		
Model	.293	.086			2.189*	.407	.166			4.631***
yaş			-.101	-1.843				-.088	-1.674	
cinsiyet			.095	1.769				.129	2.513*	
eğitim			-.107	-1.938				-.106	-2.027*	
yerleşim			.147	2.869*				.126	2.580*	
din			.020	.280				-.049	-.735	
dindarlık			-.056	-.734				-.073	-.989	
mağduriyet			.029	.572				.026	.532	
etnik köken			.058	1.141				.168	3.472**	
sky			.049	.435				.183	1.691	
sby			-.098	-.905				-.127	-1.230	
dışgrup			.047	.794				.039	.689	
kontrol			-.060	-1.021				-.005	-.093	
dışgrupxsky			.106	1.297				.144	1.853	
kontrolxsky			.058	.724				.114	1.478	
dışgrupxsby			-.026	-.318				-.113	-1.430	
kontrolxsby			-.068	-.828				-.042	-.534	

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, Referans Kategorisi: İç-grup koşulu

2.2.2.5. Ceza Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Ceza değerlendirmeleri (öfke, önerilen ceza, algılanan sorumluluk, öngörülebilirlik, niyet) üzerinde failin sosyal kategorisinin (iç-grup, dış-grup ve kontrol) etkisi ve gözlemcinin SKY ve SBY düzeyiyle etkileşimini incelemek üzere, iç-grup koşulu referans kategorisi olacak biçimde bir dizi Düzenleyici Değişkenli Çoklu Regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çoklu bağlantı indeksleri VIF (<10) ve Tolerans (>.1) değerlerinin kabul edilebilir aralıkta olduğunu göstermiştir.

Suçluya karşı öfke puanları, birinci basamakta $F(4, 403) = 3.178$, $R^2 = .031$, Adj. $R^2 = .021$, $p < .05$) yalnızca SBY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordanmaktadır ($b = -.014$, $\beta = -.177$, $SE = .004$, $t = -3.315$, $p = .001$). İkinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 399) = .308$, $\Delta R^2 = .003$, $p > .05$) dahil edilen etkileşimler istatistiksel açıdan anlamlı değildir (tüm p 'ler $> .05$).

Önerilen ceza puanları, birinci basamakta 1 ($F(4, 403) = 3.292$, $R^2 = .032$, Adj. $R^2 = .022$, $p < .05$) yalnızca SKY ($b = -.006$, $\beta = -.132$, $SE = .002$, $t = -2.462$, $p < .05$) tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde negatif yordanmaktadır. İkinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 399) = .616$, $\Delta R^2 = .006$, $p > .05$), analize dahil edilen etkileşimler önerilen ceza puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordamamasına karşın (tüm p 'ler $> .05$), etkileşimler dahil edildiğinde SKY'nin önerilen ceza puanlarıyla ilişkisi istatistiksel anlamlılık düzeyine erişememiştir ($b = -.008$, $\beta = -.189$, $SE = .005$, $t = -1.832$, $p > .05$).

Algılanan niyet puanlarının yordanmasında, hem birinci ($F(4, 242) = 1.348$, $R^2 = .022$) hem ikinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 238) = 1.574$, $\Delta R^2 = .025$) dahil edilen değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı bir katkısı olmadığı gözlenmiştir (p 'ler $> .05$).

Algılanan sorumluluk puanları, birinci basamakta ($F(3, 243) = 8.776$, $R^2 = .126$, $p < .001$) yalnızca SKY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde negatif olarak yordanmaktadır ($b = -.017$, $\beta = -.354$, $SE = .003$, $t = -5.260$, $p < .001$). İkinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 239) = .961$, $\Delta R^2 = .014$, $p > .05$) analize dahil edilen değişkenler modeli istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde değiştirmemiştir. Algılanan sorumluluk puanları hala SKY tarafından negatif olarak yordanmaktadır ($b = -.026$, $\beta = -.535$, $SE = .006$, $t = -4.345$, $p < .001$).

Algılanan öngörülebilirlik puanlarının hem birinci ($F(4, 240) = 1.780, R^2 = .028$) hem ikinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 236) = .686, \Delta R^2 = .011$) dahil edilen değişkenler tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordanmadığı gözlenmiştir (p 'ler $>.05$).

Cezanın adil bulunma düzeyi birinci basamakta ($F(4, 243) = 2.658, R^2 = .042, \text{Adj. } R^2 = .026, p <.05$) yalnızca SKY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordanmaktadır ($b = .009, \beta = .157, SE = .004, t = 2.227, p <.05$). İkinci basamakta ($F_{\text{değişim}}(4, 239) = .980, \Delta R^2 = .015, p >.05$) analize dahil edilen değişkenler algılanan adil bulunma puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordamamaktadır (tüm p 'ler $>.05$).

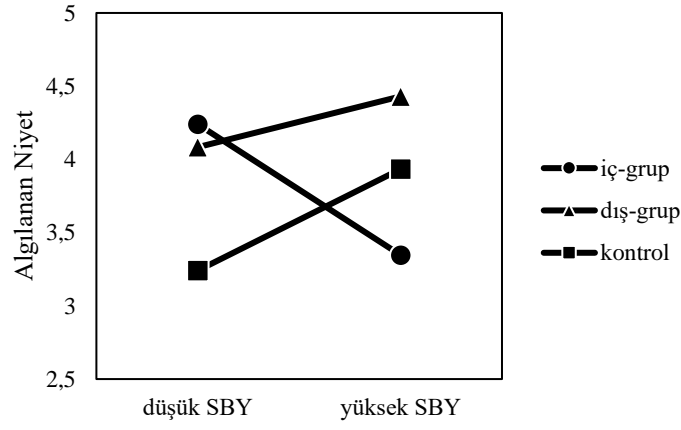
Analizlere kontrol değişkenleri dahil edildiğinde elde edilen bulgular Tablo 12'de sunulmuştur. Bulgular algılanan öngörülebilirlik, sorumluluk ve önerilen ceza puanları için SBY, SKY ve suçlunun sosyal kategorisinin etki ve etkileşimlerinin değişmediğini göstermiştir. Ancak bu kez SKY'nin verilen en hafif cezanın adil bulunma düzeyi puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordamadığı gözlenmiştir ($b = .013, \beta = .238, SE = .008, t = 1.640, p >.05$). Ayrıca bu kez SBY suçluya karşı öfke düzeyini istatistiksel açıdan marjinal düzeyde yordamıştır ($b = -.016, \beta = -.209, SE = .008, t = -1.926, p = .055$). Daha da önemlisi, algılanan niyetlilik puanları üzerinde kontrol koşulunun SBY ile etkileşimi istatistiksel açıdan anlamlıdır ($b = .048, \beta = .27, SE = .02, t = 2.372, p <.05$). Ayrıca dış-grup koşulunun SBY ile etkileşimi istatistiksel açıdan marjinal düzeyde anlamlı bulunmuştur ($b = .038, \beta = .209, SE = .02, t = 1.922, p = .056$).

Tablo 12. Ceza Değerlendirmeleri Üzerinde Üç Basamaklı Düzenleyici Değişkenli Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	R	R ²	β	t	F	R	R ²	β	t	F
	Algılanan Niyetlilik					Algılanan Öngörülebilirlik				
Model	.344	.118			1.808*	.273	.074			1.076
yaş			-.115	-1.530				.000	.006	
cinsiyet			.069	.969				.079	1.081	
eğitim			-.084	-1.104				-.075	-.962	
yerleşim			.014	.218				-.099	-1.458	
din			.197	2.126*				.065	.678	
dindarlık			-.160	-1.530				-.167	-1.549	
mağduriyet			.061	.877				-.031	-.428	
etnik köken			-.181	-2.737**				-.012	-.174	
sky			.081	.550				.287	1.900	
sby			-.267	-1.802				.038	.250	
dışgrup			.090	1.181				.174	2.235*	
kontrol			-.073	-.951				.032	.410	
dışgrupxsky			-.027	-.268				-.154	-1.499	
kontrolxsky			-.010	-.097				-.147	-1.385	
dışgrupxsby			.209	1.922				.023	.210	
kontrolxsby			.270	2.372*				.005	.043	
	Algılanan Sorumluluk					Önerilen Ceza				
Model	.452	.204			3.467***	.317	.101			2.610**
yaş			-.061	-.857				.086	1.567	
cinsiyet			.090	1.332				.115	2.166*	
eğitim			-.172	-2.388*				-.129	-2.361*	
yerleşim			.057	.910				.142	2.794*	
din			.024	.268				.051	.729	
dindarlık			-.039	-.395				-.090	-1.175	
mağduriyet			.131	1.976*				.036	.698	
etnik köken			-.016	-.257				-.017	-.330	
sky			-.464	-3.307**				-.076	-.675	
sby			.068	.484				.011	.101	
dışgrup			.075	1.038				.068	1.165	
kontrol			.028	.382				.047	.806	
dışgrupxsky			.138	1.442				.004	.047	
kontrolxsky			.124	1.252				-.003	-.037	
dışgrupxsby			-.035	-.342				-.096	-1.172	
kontrolxsby			-.122	-1.131				-.025	-.311	
	Öfke					Adil Bulunma Düzeyi				
Model	.285	.081			2.056*	.383	.146			2.316*
yaş			.030	.543				.079	1.069	
cinsiyet			.076	1.414				-.094	-1.350	
eğitim			-.116	-2.099*				.197	2.650**	
yerleşim			.152	2.972**				-.116	-1.799	
din			.056	.794				-.055	-.608	
dindarlık			-.073	-.953				-.018	-.173	
mağduriyet			-.030	-.583				.004	.053	
etnik köken			.045	.892				-.149	-2.294*	
sky			.104	.914				.238	1.640	
sby			-.209	-1.926				-.004	-.031	
dışgrup			-.072	-1.213				-.084	-1.125	
kontrol			.002	.033				-.073	-.964	
dışgrupxsky			.001	.016				-.143	-1.442	
kontrolxsky			.012	.144				-.008	-.081	
dışgrupxsby			.064	.776				-.057	-.532	
kontrolxsby			-.007	-.081				.171	1.522	

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, Referans Kategorisi: İç-grup koşulu

Etkileşimi incelemek üzere, algılanan niyetlilik bağımlı değişken, SBY bağımsız değişken, suçlunun sosyal kategorisi düzenleyici değişken, etnik köken ve din covariate olmak üzere, PROCESS macro (Model 1, 5000 bootstrap; Hayes, 2018) üzerinden Simple Slope analizi gerçekleştirilmiştir. Etkileşim Şekil 3’te görülebilir. İç-grup koşulunda, SBY algılanan niyetlilik puanlarını negatif olarak yordamaktadır ($\beta = -.027$, $SE = .013$, $95\% CI = -0.0519, -0.0019$, $t = -2.118$, $p < .05$). Ancak kontrol ve dış-grup koşulunda, algılanan niyetlilik puanları SBY tarafından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordanmamaktadır (p ’ler $> .05$).

Şekil 3. Algılanan Niyetlilik Üzerinde Sosyal Kategori ve SBY Etkileşimi

Demografik değişkenlerin ceza değerlendirmeleriyle ilişkisine bakıldığında, dinin (Müslüman) algılanan niyetlilik puanları üzerinde pozitif etkisi gözlenmiştir ($b = .735$, $\beta = .197$, $SE = .35$, $t = 2.126$, $p < .05$). Etnik kökenin (Türk) hem algılanan niyetlilik ($b = -.889$, $\beta = -.181$, $SE = .32$, $t = -2.737$, $p < .01$) hem de cezanın adil bulunma düzeyi ($b = -.475$, $\beta = -.149$, $SE = .21$, $t = -2.294$, $p < .05$) üzerinde negatif etkisi gözlenmiştir. Eğitimin algılanan sorumluluk ($b = -.822$, $\beta = -.172$, $SE = .34$, $t = -2.388$, $p < .05$), önerilen ceza ($b = -.655$, $\beta = -.129$, $SE = .28$, $t = -2.361$, $p < .05$) ve öfke düzeyi ($b = -.739$, $\beta = -.116$, $SE = .35$, $t = -2.099$, $p < .05$) üzerinde negatif, adil bulma düzeyi üzerinde ($b = 1.122$, $\beta = .197$, $SE = .42$, $t = 2.650$, $p < .01$) ise pozitif etkisi görülmüştür. Cinsiyetin (kadın) önerilen ceza üzerinde pozitif etkisi gözlenmiştir ($b = .246$, $\beta = .115$, $SE = .11$, $t = 2.166$, $p < .05$). Yerleşim yerinin hem suçluya karşı öfke ($b = .464$, $\beta = .152$, $SE = .16$, $t = 2.972$, $p < .01$) ve önerilen ceza ($b = .344$, $\beta = .142$, $SE = .12$, $t = 2.794$, $p < .01$) üzerinde pozitif etkisi gözlenmiştir. Son olarak, mağduriyet deneyiminin algılanan sorumluluk üzerinde pozitif etkisi gözlenmiştir ($b = .365$, $\beta = .131$, $SE = .18$, $t = 1.976$, $p > .05$).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada suçlunun sosyal grup üyeliğinin ve gözlemcinin SBY ve SKY düzeyinin ceza değerlendirmeleri ve tutumları üzerinde etki ve etkileşimlerinin Türkiye örneğinde incelenmesi amaçlanmıştır. Birinci çalışmada cezaların işlevine yönelik tutumları ölçmek üzere Ceza Tutumları Ölçeği Türkçeye uyarlanmış ve ölçeğin Türkiye örneğinde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu doğrulanmıştır. İkinci çalışmada gözlemcilerin SBY ve SKY düzeyinin suçlunun sosyal grup üyeliğiyle (iç-grup, dış-grup ve etnik kimliği belirtilmemiş) etkileşimini incelemek üzere taksirle adam öldürme suçunun tasvir edildiği yarı deneysel bir çalışma yürütülmüştür.

Tarihte ceza adalet sisteminin azınlık gruplarına verilen ağır cezaları ahlaki prensiplerle gerekçelendirerek baskın grup üyelerinin ayrıcalıklarının korumanın ve toplumdaki hiyerarşik ilişkileri sürdürmenin bir aracı olduğu (Green ve ark., 2009; Sidanius ve ark., 2006; Sidanius ve Pratto, 1999) göz önünde bulundurularak, çalışmanın hipotezleri farklı sosyal grup üyeliğine sahip suçlulara karşı ceza tutum ve değerlendirmelerinde SKY'den ziyade SBY'nin başlıca rolü oynayacağı doğrultusunda idi (Hipotez 3). Çalışma bulguları bu hipotezi suçlunun algılanan niyetlilik düzeyi için doğrulamıştır. SBY artıkça iç-grup suçlunun algılanan niyetliliği azalmıştır. Bir diğer ifadeyle, hiyerarşi yanlısı bireyler ölüme sebebiyet veren trafik kazasında yalnızca iç-grup üyesi sürücünün daha az niyetli olduğuna inanmaktadır. Bu bulgu SBY'nin yalnızca iç-grup kayırmacılığına yönlendirdiğini ancak dış-grup yericiliğine sebep olmadığını göstermektedir.

Beklenmedik bir şekilde, çalışma bulguları suçlu iç-grup üyesi olarak tasvir edildiğinde SKY artıkça onarıcı adalet tutumlarının azaldığını, bir yabancı olarak tasvir edildiğinde ise SKY artıkça onarıcı adalet tutumlarının arttığını göstermiştir. Bu

çalışmada onarıcı adaletin desteklenmesi suçlu lehine bir tepki olarak ele alınmıştır. Çünkü işbirlikçi adalet anlayışı olarak da tanımlanan onarıcı adalet bakış açısının temel amacı, suçlunun işlediği kabahatin ahlaki açıdan yanlış olduğunu kabul edip pişmanlık göstermesi ve mağdurlardan ya da toplumdan özür dilemesi suretiyle toplum değerleri konusunda sosyal uzlaşmayı tekrar sağlama ve çatışma çözümüdür (Keijser ve ark., 2002; Okimoto ve ark., 2012; Wenzel ve Thielmann, 2006). Ayrıca onarıcı adalet suçluların yasal haklarına saygı gösterilmesini de kapsamaktadır (Gerber ve Jackson, 2013; Okimoto ve ark., 2012). Bu doğrultuda yetkeci bireyler onarıcı adalet tutumlarında dış-grup yanlısı ve iç-grup karşıtı bir tepki vermiştir.

Bu bulgu, batılı ülkelerdeki ve Türkiye'deki göçmen politikalarında ve bireylerin politik tutumlarında gözlenen farklılıklardan kaynaklanabilir. Batı Avrupa'da ve ABD'de sağ popülist partiler göçmen karşıtı ve sol partiler ise çokkültürlülük yanlısı olmasına rağmen Türkiye'deki siyasal bağlam bu ülkelerden görece farklılaşmaktadır. Türkiye'deki iktidar partisinin ideolojisi muhafazakâr demokrasi, İslamcılık ve milli muhafazakarlık gibi çeşitli ideolojileri kapsamaktadır. Bu doğrultuda hükümet Suriyeli mültecileri “din kardeşleri” olarak tanımlayarak seçmenlerini Suriyelilerle uyum içinde yaşamaya teşvik etmiştir (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, 2020). Dolayısıyla yetkeci bireylerin dış-gruplara hoşgörü göstermesi “din kardeşleri” olarak iç-grup algılamalarından ve bu konuda otoritelerin tutumlarını kendilerine referans noktası almalarından kaynaklanıyor olabilir.

Örneğin Türkiye'de mevcut hükûmete destek veren bireyler göçmen yanlısı politikalara daha olumlu yaklaşmaktadır (Uysal, 2021). Benzer şekilde, kendini liberal demokrat, Kemalist ve laik olarak tanımlayan bireylerin Suriyelilere karşı genel tehdit algısının en yüksek; ideolojisini muhafazakâr demokrat ya da Müslüman demokrat olarak tanımlayanların tehdit algısının ise en düşük düzeyde olduğu görülmüştür (Uygur, 2018). Bir kamuoyuna araştırmasına göre, Suriyelilere yönelik tehdit algısı İyi Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi seçmenlerinde en yüksek, Cumhuriyet Halk Partisi seçmenlerinde ortalama ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Halkların Demokratik Partisi seçmenlerinde en düşük düzeydedir (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, 2020). Yine, diğer seçmenlere göre, AKP seçmenleri Suriyelilerin uzun süreli oturma izni ve vatandaşlık hakkı almalarını daha fazla desteklemekte ve Suriye'ye geri gönderilmelerine daha olumsuz yaklaşmaktadır. Özetle, Batı Avrupa ve

ABD’den farklı olarak, Türkiye’de kendilerini seküler olarak tanımlayan ancak yüksek ulusal özdeşim düzeyine sahip bireyler sosyal ve kültürel alanda muhafazakâr bireylere kıyasla göçmenlere karşı daha olumsuz tutum sergilemektedir. Yetkeci bireylerin onarıcı adalet tutumları üzerindeki dış-gruplara hoşgörü tepkisi SKY’nin önyargı ve ayrımcılıkla ilişkisinin algılanan toplumsal normlara ve otoritelerin görüşlerine bağlı olarak farklılaştığını (Górska ve ark., 2021; Peterson ve Dietz, 2000) destekler niteliktedir.

Nitekim uzun yıllardır muhafazakarlık azınlıklara karşı hoşgörüsüzlükle, yabancı düşmanlığıyla, önyargı ve ayrımcılıkla eş anlamlı olarak kullanılıyordu. Batı Avrupa’da ve ABD’de muhafazakâr bireylerin göçmenlere, feministlere ve LGBT bireyelerine karşı olumsuz tutumlara sahip olduğu birçok araştırmayla uzun yıllardır desteklendi (Asbrock ve ark., 2010; Duckitt ve Sibley, 2007). Ancak bu ülkelerde söz konusu grupların ağırlıklı olarak sol partileri desteklediğinden hareketle, ideolojik çatışma hipotezi ortaya atılmış ve mevcut hoşgörüsüzlüğün ideolojik olarak farklı olana sergilendiği ileri sürülmüştür. Dolayısıyla kendi dünya görüşlerinden farklı olması sebebiyle muhafazakârlar tarafından ateistlere, feministlere, etnik azınlıklara karşı sergilenen hoşgörüsüzlüğe benzer bir şekilde, liberallerin de iş insanlarına, ordu mensuplarına ya da Hristiyanlara karşı hoşgörüsüz olduğu kabul edilmektedir (Brandt ve ark., 2014). Ancak Türkiye’deki göçmenler çoğunlukla muhafazakâr partilerin destekçisi olarak algılandığından, bu çalışmada yetkeci tarafından sergilenen dış-gruplara hoşgörü ideolojik benzerlik algısından kaynaklanıyor olabilir.

Ancak Braun ve Gollwitzer (2016) dış-gruplara hoşgörünün samimi bir gruplar-arası olumlu etkileşimi ifade etmesinden çok, karanlık yüzüne dikkat çekmiş ve bu tepkiyi “kibirli hoşgörü” (patronizing leniency) olarak tanımlamıştır. Çünkü baskın grup üyeleri kendilerinden statü ve güç bakımından aşağı gördükleri grup üyelerine karşı daha az cezalandırıcı tepki vererek iç-grubunun pozitif sosyal kimliğini sürdürme eğilimindedir. Bu çalışma bağlamında yetkeci bireylerin dış-grup suçluya verilen cezayı onarıcı adalet yaklaşımıyla gerekçelendirmeleri Müslüman kimliklerinin olumlu imajını koruma motivasyonundan kaynaklanıyor olabilir. Ancak bu eğilim gruplar arası farklılıkları güçlendirmeye ve kalıcı hale getirmeye hizmet etmektedir (Gollwitzer ve ark., 2012). Bu doğrultuda yetkeci bireylerin onarıcı adalet tutumlarında dış-grup lehine tepkileri “kibirli hoşgörüyü” yansıtabilir.

Bir diğerk açıklama, yetkeci bireylerin, asimilasyon yanlısı bir bakış açısıyla (Thomsen ve ark., 2008), yabancıların ev sahibi ülkedeki toplumsal kural ve normlara karşı inanç sistemlerini değıştirmesi ve onları benimseyip uyması için (Okimoto ve ark., 2012; Wenzel ve Thielmann, 2006) cezanın amacını onarıcı adalet olarak algılamaları olabilir. Öte yandan yetkeci bireyler iç-grup ve dış-grup sınırlarını ahlaklı ve itaatkâr olma ve yasalara uyma düzeyine göre belirlediğinden (Duckitt ve ark., 2002; Kteily ve ark., 2014) kendi toplum üyelerinin ihlal etmiş oldukları yasalara zaten uymuş olmaları gerektiğini düşünüp iç-grup üyelerine verilen cezaları onarıcı adalet ile gerekçelendirmiyor olabilirler. Nitekim Green ve arkadaşları (2009) SKY iç-grup normlarına uyma ile yakından ilişkili olduğu için kara-koyun etkisi gösterebileceğini tartışmıştır.

Öte yandan ülkemizde insanların ceza hukuku terminolojisine pek aşina olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu bulguların dikkatle yorumlanması gerektiğinin altı çizilmesi gerekmektedir. Çünkü bu çalışmada onarıcı adalet alt ölçeğinin iç-tutarlılık katsayısı tercih edilen iç-tutarlılık katsayısından (.70) oldukça düşük olup .45 olarak hesaplanmıştır. Bu durum ölçek maddelerinin yeterince anlaşılmasını olmasından kaynaklanabilir.

Ek olarak, SKY artıka dış-grup ve etnik kimliğı belirtilmemiş suçlulara karşı ahlaki denge tutumlarının arttığı ancak iç-grup suçlu koşulunda SKY'nin ahlaki denge ceza tutumlarıyla ilişkili olmadığı gözlenmiştir. Bu bulgu yetkeci bireylerin iç-grup yanlılığı doğrultusunda tepki verdiği ancak dış-grup yericiliğı göstermediğı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Levin ve Sidanius (1999) sosyal kimlik ihtiyacının yalnızca iç-grup yanlılığına yönlendirdiğinin ancak dış-grup yericiliğini gerektirmediğinin altını çizmiştir. SKY iç-gruba sadakat ve etnik merkezilik ile ilişkili olduğundan (Altemeyer, 2006), yetkeci bireyler iç-grup üyesi tarafından işlenen araçla adam öldürme suçunun toplumdaki ahlaki ve yasal dengeyi tehdit etmediğini, dolayısıyla suçluya verilen cezanın amacının toplumdaki ahlaki dengeyi tekrar tesis etme olmadığını düşünebilir. Gelecek araştırmalar terör, cinsel suçlar, aile-içi şiddet ya da uyuşturucu ticareti gibi toplum değerlerine karşı bir tehdit teşkil eden suç eylemlerinde benzer sonuçların elde edilip edilmeyeceğini inceleyebilir.

Yetkeci bireylerin hem dış-gruplara hoşgörü hem de iç-grup kayırmacılığı yönündeki çelişik tepkileri, Kaçınmacı Irkçılık kuramının (Gaertner ve Dovidio, 1986)

önermesi doğrultusunda, eşitlikçi bir toplumsal atmosferin egemen olması nedeniyle dış-gruplara karşı olumsuz duygularının altında yatan kişisel önyargılarıyla çelişmelerinin ve dış-gruplara yönelik önyargılarını inkâr etmelerinin bir sonucu olabilir. Bu kuram temel olarak liberal dünya görüşlerine sahip bireylerin tepkilerini açıklamak üzere geliştirilmiş olsa da yetkeci bireylerin yetkeye boyun eğme ve toplumsal uyum değerleri nedeniyle önyargılı ortamlarda önyargılı ve önyargısız ortamlarda önyargısız davranma eğiliminde olduğu unutulmamalıdır (Górska ve ark., 2021; Peterson ve Dietz, 2000).

Hiyerarşi yanlılarının iç-grup lehine ve dış-grup aleyhine tepki göstereceğine dair hipotez, suçlunun algılanan niyetliliği dışında diğer tutum ve değerlendirmeler için desteklenmemiştir. Hiyerarşi karşıtı bireylerin dış-gruplara karşı hoşgörü yönünde tepki vereceğine dair hipotezin desteklenmemesi ahlaki lisans (moral licencing) ile açıklanabilir. Çünkü geçmiş çalışmalar gözlemcilerle kendi ahlaki yeterliliklerini gösterebilecekleri farklı bir fırsat sunulduğunda dış-gruplara hoşgörü tepkisinin ortadan kalktığını göstermektedir (Braun ve Gollwitzer, 2012). Bu doğrultuda, hiyerarşi karşıtı bireyler politik yönelim ölçeklerini tamamlayarak azınlık gruplarına karşı önyargısız, adil ve eşitlikçi benlik izlenimlerini yaratma ve ahlaki yeterliliklerini gösterme fırsatı elde etmişlerdir. Böylelikle ceza değerlendirmeleri yaparken, dış-grup suçlulara karşı olumsuz bir değerlendirme yapmanın kendilerinin eşitlikçi imajına ters düşeceğinden endişe duymamış ve onlara karşı daha hafif cezai değerlendirmelerde bulunmamış olabilirler.

Ek olarak, dış-gruplara hoşgörü hipotezi ağırlıklı olarak Avrupa (Braun ve Gollwitzer, 2012; Green ve ark., 2009), Amerika (Kimmelmeier, 2005) ve Avustralya (Feather ve Souter, 2002) bağlamlarında desteklenmiştir. Ancak bu çalışmalarda suç senaryolarında suçlular, tarih boyunca sistematik bir biçimde zulme uğrayan etnik azınlıklar ve dezavantajlı grup üyeleri (örn., Amerika'da Afrika kökenli Amerikalılar ve Avustralya'da Avustralya Aborjinleri) olarak sunulmuştur. Hiyerarşi karşıtı bireylerin dış-grup üyesi suçlulara karşı daha hafif ceza değerlendirmeleri kolektif suçluluk eğilimlerinden kaynaklanıyor olabilir (Parker, 2019). Daha önce bahsedildiği üzere, hiyerarşi karşıtı bireyler ceza adalet sisteminde avantajlı grup üyeleri lehine yanlılıktan şüphelenmektedir ve azınlık grubu üyesi suçluları tarih boyunca uygulanan ayrımcılığın bir kurbanı olarak algılayıp onlara daha hafif cezalar önererek telafi

etmeye motivedir (Feather ve Souter, 2002; Kimmelmeier, 2006; Parker, 2019). Gelecek araştırmalardaki suç senaryolarında Türkiye'nin tarihsel süreç içerisinde çatışma yaşadığı grup üyeleri sunulabilir.

Suçlunun grup üyeliğinin etkilerine bakıldığında, onarıcı adalet tutumları hariç ceza tutumları ve değerlendirmeleri üzerinde ana etkisi olmadığı gözlenmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere, geçmiş çalışmaların büyük çoğunluğunda ceza değerlendirmeleri sanığın sosyal kimliğine göre farklılaşmamıştır (Atar, 2018; Feather ve Oberdan, 2000; Kimmelmeier, 2005; Okimoto ve Wenzel, 2010). Ancak dış-grup koşulunun onarıcı adalet tutumları üzerinde pozitif bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Onarıcı adalet bakış açısı suçlunun cezalandırılmasından ziyade zararı tazmin etmesi suretiyle taraflar-arası uzlaşmayı ve hem mağdurun hem suçlunun süreçten memnun olmasını sağlamayı hedeflediğinden (Keijser ve ark., 2002), bu bulgu dış-gruplara hoşgörü olarak yorumlanabilir. Bu durum onarıcı adalet motivasyonunun ağırlıklı olarak statü ve güç bakımından zayıf algılanan suçlulara karşı desteklenmesiyle açıklanabilir (Fousiani ve van Prooijen, 2022a). Ayrıca bazı araştırmalar kara-koyun etkisinin yalnızca iç-grubun statüsünün yüksek olduğu koşulda gerçekleştiğini göstermektedir (van Prooijen ve Lam, 2007). Yine de onarıcı adalet tutumlarının dış-grup üyesi suçlulara karşı daha fazla benimsenmesinin altında yatan motivasyonun gruplar-arası statü farklılığından kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemek ancak gelecek araştırmalarla mümkün olacaktır.

Suçlunun sosyal kategorisinden bağımsız olarak, geçmiş çalışma bulgularıyla tutarlı olarak (Colémont ve ark., 2011; Gerber ve Jackson, 2013; McKee ve Feather, 2008) hak etme ceza tutumunun SKY ile ilişkili olduğu ancak SBY ile ilişkili olmadığı gözlenmiştir. Bu doğrultuda Hipotez 1 yalnızca hak etme ceza tutumu için doğrulanmıştır. Ayrıca literatürdeki çalışmalarla tutarlı olarak (McKee ve Feather, 2008; Tam ve ark., 2008; Topper ve Cengiz, 2019) SBY artıkça rehabilitasyon tutumlarının azaldığı gözlenmiştir. Bu doğrultuda, Hipotez 2 desteklenmiştir. Rehabilitasyon suçluların cezalandırılması yerine onların eylemlerinin yanlış olduğunu öğretim ve iyi davranış repertuarı geliştirme suretiyle tekrar topluma katkı sağlayan bireylere dönüştürülmesine odaklanır (Işıktaç, 2013; Keijser ve ark., 2002; Tokgöz, 2020). Dolayısıyla en temelde bireylerin değişebilme kapasitesi rehabilitasyon uygulamalarının ön koşulu olduğundan (Moss ve ark., 2019), SBY

artıkça rehabilitasyona yönelik desteğin azalması şaşırtıcı görünmemektedir. SBY artıkça suçluya karşı öfke duygusunun azaldığı bulunmuştur. Bu durum SBY'nin zayıf empati ve başkaları için düşük endişe düzeyinden kaynaklanıyor olabilir (Crawley ve Suarez, 2016; Ho ve ark., 2015).

Katılımcıların eğitim düzeyinin ceza değerlendirmelerinde önemli bir rol oynadığı gözlenmiştir. Eğitim seviyesi yüksek bireylerin suçlulara daha az sorumluluk attettikleri, onlara karşı daha düşük düzeyde öfke hissettikleri, daha hafif cezalar önerdikleri ve verilen en hafif cezayı daha adil algıladıkları görülmüştür. Nitekim geçmiş çalışmalar eğitim seviyesinin ağır ceza politikalarına desteğin ve ödetici ceza tutumlarının tutarlı negatif yordayıcılarından biri olduğunu doğrulamaktadır (Armborst, 2017; Barkan ve Cohn, 1994; Bobo ve Johnson, 2004; Costelloe ve ark., 2009; King ve Maruna, 2009; Payne ve ark., 2004; Shariff ve ark. 2014; Unnever ve ark., 2007; Unnever ve Cullen, 2010).

Kadınların, erkeklere göre suçlulara önerdikleri cezanın daha ağır olduğu ve cezaları daha yüksek oranda ahlaki denge ve caydırma işlevleriyle açıkladıkları bulunmuştur. Literatürde cinsiyetin ceza değerlendirmelerindeki etkisine ilişkin bir konsensüse ulaşılamamıştır. Geçmiş çalışmalar kadınların mevcut cezai yargı sisteminde cezaların yeterliliği konusunda daha az memnuniyet bildirdiğini (Kutateladze ve Crossman, 2009) fakat erkeklerin idam cezasını kadınlara göre daha fazla desteklediğini göstermektedir (Barkan ve Cohn, 1994; Kutateladze ve Crossman, 2009; Soss ve ark., 2003). Bazı araştırmacılar kadınların daha ağır ceza politikalarına desteğini kadınların suç eylemleri karşısında daha savunmasız olması nedeniyle daha yüksek oranda suç korkusu hissetmesiyle açıklamaktadır (Armborst, 2017). Ayrıca kadınlar, mağduru belirli bir kişi olmayan suç eylemlerinden ziyade (örn., vergi kaçakçılığı vb.), mağdurların zarara uğradığı suç eylemlerinde suçluya karşı daha fazla cezalandırıcı tutum sergilemektedir (Payne ve ark., 2004).

Yaşamlarının büyük bir bölümünü metropol ya da ilde geçiren katılımcıların ilçe ya da köyde geçirenlere kıyasla, hak etme tutumu hariç, diğer ceza tutumlarını daha fazla benimsediği ve suçluya karşı daha fazla öfke hissedip daha fazla ceza önerdiği gözlenmiştir. Literatürde yerleşim yerinin ceza değerlendirmeleri üzerindeki etkisine dair bulgular tutarlı değildir (bkz. Hogan ve ark., 2005; Johnson, 2009; Unnever ve

Cullen, 2010). Bu çalışmanın bulguları metropol ve ilde yaşayan insanların suçlulara karşı daha olumsuz değerlendirmeler yaptıklarını göstermiştir.

Müslümanlar, Müslüman olmayanlara göre suçlunun eyleminde daha fazla kasıtlı olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Dini yönelimin ceza değerlendirmelerine etkisini inceleyen geçmiş çalışmalardan elde edilen bulgular tutarlı değildir. Bazı çalışmalarda katılımcıların dini yönelimi artıka ödetic ceza motivasyonunun (King ve Maruna, 2009; Shariff ve ark., 2014; Unnever ve Cullen, 2010) ve idam cezasına yönelik desteğın (Unnever ve ark., 2007) azaldığı gözlenmiştir. Fakat Hristiyanların ateist ve agnostik bireylere göre daha ağır cezaları desteklediğini gösteren çalışmalar da mevcuttur (Kutateladze ve Crossman, 2009). Bazı çalışmalarda ise dini yönelimin ceza tepkileriyle ilişkili olmadığı gözlenmiştir (Barkan ve Cohn, 1994; Hofmann ve ark., 2018). Bu nedenle toplum içindeki dini öğreti ve inanışların suç ve suçlularla ilgili tutumları ve algıları farklı biçimde şekillendirebileceğinin altı çizilmelidir.

Türkler, Türk olmayanlara göre suçlunun eylemlerinde daha az niyetli olduğunu algılamasına rağmen suçlulara verilen en hafif cezanın daha az adil olduğunu düşünmüş ve daha fazla ahlaki denge ve caydırma ceza tutumlarını benimsemişlerdir. Toplumda avantajlı grup üyelerinin daha ağır cezalandırmaya yönelik tutum ve değerlendirmeleri literatürdeki çalışmalarla tutarlıdır (Bobo ve Johnson, 2004; Costelloe ve ark., 2009; Unnever ve ark., 2007; Unnever ve Cullen, 2010). Bu durum dezavantajlı grup üyelerinin bir gün sert ceza politikalarının hedefinde kendilerinin de olabileceği endişeleriyle açıklanmaktadır (Bobo ve Johnson, 2004; Unnever ve ark., 2007).

Geçmiş suç mağduriyeti deneyimi yaşayan bireyler suçluya eylemi için daha fazla sorumluluk atfetmiştir. Öte yandan geçmiş suç mağduriyetinin diğer ceza değerlendirmeleri ve tutumları üzerinde etkisi gözlenmemiştir. Nitekim literatürde geçmişteki suç mağduriyeti deneyiminin ceza tutumlarını etkileyip etkilemediği hala tartışmalı bir konu olma özelliğini korumaktadır. Bazı çalışmalar geçmişte suç mağduriyeti yaşayanların daha ağır cezaları desteklediğini gösterse de (Kutateladze ve Crossman, 2009), birçok çalışmada bu hipotez desteklenmemiştir (Clark ve Wink, 2012; Gerber ve Jackson, 2016a; King ve Maruna, 2009).

Her iki çalışmanın bulguları, sert cezalandırma boyutu (Colémont ve ark., 2011; Keijser ve ark., 2002) içerisinde değerlendirilen caydırma, hapsedme, hak etme ve ahlaki denge ceza tutumlarının birbiriyle yüksek ya da orta düzeyde pozitif ilişkili olduğunu doğrulamıştır. Yine geçmiş çalışmalarla tutarlı olarak (Keijser ve ark., 2002), her iki çalışmada da sosyal yapılandırmacı ceza tutumları olarak adlandırılan rehabilitasyon ve onarıcı adaletin birbiriyle ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Ancak Hollanda’da yürütülen orijinal ölçek geliştirme çalışmasında gözlenen ilişki derecesiyle ($r=.61$) kıyaslandığında (Keijser ve ark., 2002), Türkiye örneğinde bu iki boyutun daha zayıf ilişkili olduğu gözlenmiştir (1. ve 2. çalışmada sırasıyla $r=.31$ ve $r=.25$). Hatta Türkiye örneğinde onarıcı adalet tutumu, beklenmedik bir biçimde, hak etme ve caydırma bakış açılarıyla zayıf olmakla birlikte pozitif ilişki göstermiştir. Onarıcı adalet süreci, suçlunun cezalandırılmasından ziyade zararın onarılması ve taraflar-arası uzlaşmaya odaklansa da suçlunun cezalandırılmasını dışlayıcı nitelikte değildir (Okimoto ve ark., 2012; Wenzel ve ark., 2008). Bu nedenle Türkiye örneğinde geleneksel ceza yaklaşımlarının bir tamamlayıcısı olarak algılanıyor olabilir.

3.1. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalara Öneriler

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Bu çalışmada katılımcılara bir suç senaryosu vinyeti sunulduktan sonra ceza değerlendirmeleri yapmaları istenmiştir. Ancak kurgusal suç senaryolarında verilen tepkilerin gerçek yaşamdaki tepkilerini yansıtmayacağına şüpheyle yaklaşılmaktadır. Çünkü hipotetik vinyetlerin, gerçek yaşamdaki duygusal cezalandırıcı tepkileri ortaya çıkarmada yeterli olmadığı konusu her zaman şüpheye açıktır (Tetlock ve ark., 2007). Bazı araştırmacılar, hipotetik senaryolar sunmak yerine, dış geçerlik ve ekolojik geçerlik için geçmiş mağduriyet deneyimlerini ve ceza tepkilerini incelemektedir (bkz. Okimoto ve Wenzel, 2011). Ancak literatürde vinyetlere verilen yanıtların gerçek yaşamdaki tepkilerle büyük oranda benzer olduğunu ve güçlü bir ölçme aracı olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Hainmuller ve ark., 2014; Rahman, 1996).

Bu çalışmada şüphelinin sosyal kategorisi yaygın kullanılan isimlerle manipüle edilmiştir. Ancak çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Türkiye örneğinde “Mohammed” ismi etnik köken açısından dış-grup algılanırken, dini grup üyeliği

bakımından iç-grup algılanabilir. Bu durumda hangi sosyal kategorinin bireyin gözünde daha belirgin ve önemli olduğu önem kazanabilir. Ek olarak, Müslümanların yoğun olduğu ülkelerde Muhammet ismi yaygın olmakla birlikte İslam dininde son peygamber olduğuna inanılan Hz. Muhammed'in ismi olması nedeniyle din sosyal grup üyeliğinin belirginliğini artırmış olabilir. Bu durum yetkeci bireylerin "din kardeşliği" vurgusunu hatırlamalarına sebep olarak dış-gruplara hoşgörü tepkisini ortaya çıkarmış olabilir. Gelecek araştırmalarda şüphelinin hem etnik hem de dini grup üyeliğinin etkilerinin incelenmesi bu konuda yeni bir bakış açısı kazandırabilir.

Kontrol koşulunda "M. T." isim kısaltması kullanılarak suçlunun sosyal kategorisine ilişkin bilgi verilmemiştir. Fakat bu durum katılımcıların halihazırdaki kalıpyargısal beklentilerini senaryoya yansıtmasının ve suçlunun grup üyeliğine ilişkin varsayımlar yürütmelerinin önüne geçmez (Sommers ve Ellsworth, 2009). Çalışmanın sonunda M. T. isim kısaltmasının hangi grup üyeliği kapsamında algılandığına dair açık uçlu bir kontrol sorusu eklenebilir. Ayrıca gelecek araştırmalarda kontrol koşulundaki suçlunun grup üyeliği ebeveynlerinin farklı grup kimliklerine (ikili kimlik) sahip olmasıyla değişimlenebilir (bkz. Fousiani ve van Prooijen, 2022b). Ek olarak, suçlunun olduğu kadar mağdurun sosyal kimliğinin de ceza değerlendirmeleri üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, katılımcılar T. S. olarak sunulan mağdurun sosyal kategorisine ilişkin varsayım yürütmüş olabilir. Geçmiş araştırmalar ödetici adalet anlayışının mağdur ve suçlunun ortak kimliğe sahip olmadığı ve onarıcı adalet anlayışının ise tarafların ortak kimliğe sahip olduğu durumda daha fazla tercih edildiğini savunmaktadır (Wenzel ve ark., 2008; Wenzel ve Thielmann, 2006). Bu doğrultuda, gelecek araştırmalar hem suçlunun hem de mağdurun sosyal kimliğinin farklılaştığı suç senaryosu vinyetleri kullanabilir.

Bu çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığı yalnızca bir suç senaryosu vinyetinin (taksirle adam öldürme) kullanılmasına ilişkindir. Suç eylemleri pek çok farklı şekilde sınıflandırılabilir (örn., organize suçlar, cinsel suçlar, mağduru belli olan/olmayan suçlar, beyaz/mavi yaka suçlar vb.). Gözlemcilerin tepkileri suç türlerine bağlı olarak farklılaşabilir. Nitekim toplum düzenine karşı tehdit teşkil ettiklerini algıladıklarından, yetkeci bireyler çete üyelerine, uyuşturucu tacirlerine ve şiddet suçlularına karşı daha olumsuz tutumlara sahiptirler (Asbrock ve ark., 2010; Duckitt ve Sibley, 2007). Gelecek araştırmalarda farklı suç türlerine odaklanılması yeni bir bakış açısı sunabilir.

SBY yalnızca toplumdaki sosyal statü bakımından avantajlı konuma sahip grup üyelerine özgü değildir. Her ne kadar toplumdaki yüksek statülü gruplar (örn., ABD’de Avrupalı Amerikalılar ve Türkiye’de Türkler) diğer gruplara (örn., ABD’de Afro-Amerikalılar ve Türkiye’de Kürtler) göre daha fazla sosyal baskınlık yönelimine sahip olsa da (Sidanius ve ark., 1994; Yılmaz ve ark., 2018) dezavantajlı konuma sahip gruplar da (örn., ABD’de Afrikalı kökenli ve Latin Amerikalılar) hiyerarşi artıran meşrulaştırıcı mitlere inanmaktadır (Levin ve ark., 2002; Sidanius ve ark., 1994). İç-grup yanlılığıyla çelişen bu durum “dış-grup kayırmacılığı/yanlılığı” ya da “Tom Amcacılık” olarak da adlandırılır. Gelecek araştırmalarda dezavantajlı grup üyelerinin ceza değerlendirme ve tutumlarında dış-grup kayırmacılığının incelenmesi bu konuda önemli bir bakış açısı sunabilir.

Son olarak, Sosyal Kimlik kuramı, iç-grup yanlılığının iç-grupla özdeşim düzeyi yüksek bireylerde daha yüksek olacağını varsayar (Tajfel ve Turner, 1979). Gelecek araştırmalarda iç-grupla özdeşim düzeyi bir kontrol değişkeni olarak çalışmaya dahil edilebilir.

SONUÇ

Türkçe literatürde suçlulara yönelik tutum ve algıların bireylerin politik ideolojileriyle ilişkisine dair sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu nedenle birinci çalışmada Ceza Tutumları Ölçeğinin Türkiye’de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olup olmadığını incelemek üzere psikometrik özellikleri incelenmiş ve ölçeğin altı boyutlu (hak etme, caydırma, hapsetme, ahlaki denge, rehabilitasyon ve onarıcı adalet) yapısının Türkiye örneğinde geçerliliği ve güvenilirliği doğrulanmıştır.

İkinci çalışmanın amacı, SKY ve SBY’nin ceza tutumları ve değerlendirmeleriyle ilişkisinde suçlunun sosyal grup üyeliğinin düzenleyici rolünü incelemektir. Araştırma hipotezimiz iç-grup lehine ve dış-grup aleyhine ceza tutum ve değerlendirmelerinin gözlemcilerin SKY düzeyinden ziyade SBY düzeyinden kaynaklanacağı yönündeydi. Ancak çalışma bulgularımız bu hipotezi desteklememiştir. Hiyerarşi karşıtı ya da yanlısı bireylerin algılanan niyet hariç ceza değerlendirmeleri ve tutumları suçlunun sosyal kategorisinden etkilenmemektedir. Aksine, farklı sosyal grup üyeliğine sahip suçlulara karşı onarıcı adalet ve ahlaki denge ceza tutumlarında SKY’nin daha önemli bir rol oynadığı gözlenmiştir.

Bu araştırmanın bulguları hem teorik hem uygulamalı alanlarda önemli doğurgulara sahiptir. Ödetme ve caydırma felsefelerine dayanan cezaların toplumda residivizmi önlemedeki yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda, toplumun rehabilitasyon ve onarıcı adalet süreçlerine yönelik desteğini artırmak için politikalar geliştirmenin faydalı olacağı öngörülebilir (Moss ve ark., 2019). Çünkü suçluların rehabilitasyonuna değer verilmemesinin suçluların insani duygu ve değerlerden yoksun algılama olarak tanımlanan insandışılaştırmanın bir yansıması olabileceği iddia edilmektedir (Buen ve ark., 2020). Ayrıca onarıcı adalet süreci yargıda süreç adaletinin desteklenmesiyle ilişkilidir (Gerber ve Jackson, 2013; Okimoto ve ark., 2012). Bu doğrultuda perspektif alma ve empati güçlendirmeye yönelik müdahaleler faydalı olabilir (van Prooijen, 2010).

Ceza adalet sistemi azınlık gruplarının sistematik ayrımcılığa uğramasının bir aracı olmanın yanı sıra toplum üyelerinin bu gruplara karşı kişisel önyargı ve ayrımcılığını, doğruyu yansıtmayan bir biçimde, ahlaki olarak gerekçelendirmesine yol açabilir. Medyanın azımsanamayacak bir bölümü suç haberleriyle donatılmıştır. Medyada suçların belirli gruplar (örn., göçmenler ya da diğer azınlık grupları) ile özdeşleştirilmesi pek çok açıdan olumsuz doğurgulara sahiptir (Green ve ark., 2009). Medyanın insanların tutumları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, suç haberlerinde failerin grup kimliğine ilişkin içerikler toplumda önyargı, ayrımcılık ve hatta gruplar-arası çatışmalara yol açabilir. Bir diğer ifadeyle, medyada göçmenler tarafından işlendiği iddia edilen suçların gösterilmesi, gerçeği yansıtmamasına rağmen, bireylerin seçici dikkati nedeniyle sığınmacı ve mültecilerin toplumdaki suç oranlarını artırdıklarını düşünmelerine yol açabilir. Örneğin medyada Türkiye’de bir Türk vatandaşının Suriyeli bir sığınmacı tarafından öldürüldüğü haberini, Suriyelilerin yaşadığı bilindiği evlerin, yaklaşık 150 kişinin bir araya gelip toplanan bir grup tarafından taşlandığı ve ateşe verildiği haberi izlemiştir (Independent Türkçe, 2021). Yine, mevcut sosyal koşullardan (örn., ülke ekonomisinin kötüye gitmesi) memnuniyetsizliğin günah keçisi sosyal yardım alan bireylerin ya da sığınmacıların ilan edilmesine neden olabilir (Costelleo ve ark., 2009; Hogan ve ark., 2005). Bu durum, söz konusu gruplara karşı önyargı ve ayrımcılığı yalnızca birkaç suç haberiyle gerekçelendirmelerine neden olabilir (Green ve ark., 2009). Bu doğrultuda, medyadaki suç haberlerinde failerin sosyal grup kimliğine ilişkin bilgilerin sunulup sunulmaması büyük bir hassasiyetle ele alınmalıdır.

İnsanların cezai tutum ve değerlendirmeleri hakkında iç görüş kazanmak yalnızca ceza adalet sistemine ilişkin politikalara ilişkin sonuçlarla sınırlı değildir. İnsanların cezai tutumları dünya görüşlerinin bir yansımasıdır ve birçok farklı yaşam alanına nüfuz eder (Giacomantonio ve ark., 2017). Örneğin insanlar ceza politikalarına (örn., ölüm cezası) ilişkin görüşleri nedeniyle bir adaya oy verebilir. Yine, ceza tutumları çocuk yetiştirme pratiklerine, okullara ve çalışma yaşamlarına yansiyabilir. Gelecek araştırmalar ceza tutumlarının diğer sosyal yaşam alanlarındaki tutumlarıyla ilişkisine odaklanabilir

Son olarak, günümüze dek ceza tutumları ve tepkileri ağırlıklı olarak ABD ve Avrupa örneklerinde incelenmiştir. Bu çalışmanın kapsamının dışında olmakla

birlikte, Batı toplumlarında yürütülen çalışma bulgularıyla farklılıkları ve benzerlikleri bakımından karşılaştırılabileceği ve gelecek kültürler-arası çalışmalar için kaynaklık edebileceği beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abayhan, Y. (2007). *Suçlunun cezalandırılmasına ilişkin adalet algısında ve suçluya yönelik duygularda suçlunun, mağdurun ve suçun niteliklerinin etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Abrams, D. ve Hogg, M. A. (1988). Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 18(4), 317–334. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180403>
- Abwender, D. A. ve Hough, K. (2001) Interactive Effects of Characteristics of Defendant and Mock Juror on U.S. Participants' Judgment and Sentencing Recommendations, *The Journal of Social Psychology*, 141(5), 603-615. <https://doi.org/10.1080/00224540109600574>
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. J. ve Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper & Row
- Altemeyer, B. (1981). *Right-Wing Authoritarianism*. Winnipeg, Manitoba: The University of Manitoba Press.
- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge: Harvard University Press
- Altemeyer, B. (1998). The Other Authoritarian Personality. M. R Zanna (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology* içinde (s. 47-92). San Diego: Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60382-2](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60382-2)
- Altemeyer, B. (2004). Highly dominating, highly authoritarian personality. *The Journal of Social Psychology*, 144(4), 421-447.
- Altemeyer, B. (2006). *The Authoritarians*. Winnipeg: University of Manitoba

- Armbrorst, A. (2017). How fear of crime affects punitive attitudes. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 23, 461–481. <https://doi.org/10.1007/s10610-017-9342-5>
- Asbrock, F., Sibley, C. G. ve Duckitt, J. (2010). Right-Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation and the Dimensions of Generalized Prejudice: A Longitudinal Test. *European Journal of Personality*, 24(4), 324-340. <https://doi.org/10.1002/per.746>
- Atar, N. (2018). *Suçlunun Cezalandırılmasına İlişkin Adalet Algısında İç Grup Yanlılığının Etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Balaban, Ç. D. (2013). *The roles of intergroup threat, social dominance orientation and right-wing authoritarianism in predicting Turks' prejudice toward Kurds*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Barkan, S. E. ve Cohn, S. F. (1994). Racial Prejudice and Support for the Death Penalty by Whites. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 31(2), 202-209. <https://doi.org/10.1177/0022427894031002007>
- Barkan, S. E. ve Cohn, S. F. (1998). Racial prejudice and support by whites for police use of force: A research note. *Justice Quarterly*, 15(4), 743-753. <https://doi.org/10.1080/07418829800093971>
- Bastian, B., Denson, T. F. ve Haslam, N. (2013). The roles of dehumanization and moral outrage in retributive justice. *PLoS ONE*, 8(4), e61842. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0061842>
- Birdir, E., Sayılan, G., Cingöz-Ulu, B. ve Adams, G. (2022). Ideological orientations and generalized prejudice in Turkey: Adapting the dual process motivational model. *International Journal of Intercultural Relations*, 90(1), 21-37. <https://doi.org/j.ijintrel.2022.07.006>

- Bobo, L. D. ve Johnson, D. (2004). A Taste for Punishment: Black and White Americans' Views on the Death Penalty and the War on Drugs. *Du Bois Review*, 1(1), 151–180. <https://doi.org/10.10170S1742058X04040081>
- Brandt, M. J., Reyna, C., Chambers, J. R., Crawford, J. T. ve Wetherell, G. (2014). The Ideological-Conflict Hypothesis: Intolerance Among Both Liberals and Conservatives. *Current Directions in Psychological Science*, 23(1), 27-34. <https://doi.org/10.1177/0963721413510932>
- Braun, J. ve Gollwitzer, M. (2012). Leniency for out-group offenders. *European Journal of Social Psychology*, 42(7), 883-892. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1908>
- Braun, J. ve Gollwitzer, M. (2016). The patronizing character and status-preserving function of leniency for outgroup offenders. *British Journal of Social Psychology*, 55(2), 263-278. <https://doi.org/10.1111/bjso.12124>
- Brewer, M. B. (1979). Ingroup bias in the minimal intergroup situation: A cognitive-motivational analysis. *Psychological Bulletin*, 86(2), 307-324. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.86.2.307>
- Brewer, T. W. (2004). Race and jurors' receptivity to mitigation in capital cases: The effect of jurors', defendants', and victims' race in combination. *Law and Human Behavior*, 28(5), 529-545. <https://doi.org/10.1023/b:lahu.0000046432.41928.2b>
- Buen, A., Lee, E. ve Moss, S. A. (2020). Fostering Openness to Rehabilitation and Reintegration of Criminals into Society in a Fearful World: The Moderating Role of Regulatory Focus. *Victims & Offenders*, 15(1), 103-118. <https://doi.org/10.1080/15564886.2019.1694614>
- Carlsmith, K. M. ve Darley, J. M. (2008). Psychological Aspects of Retributive Justice. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* içinde (s. 193-236). Elsevier Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(07\)00004-4](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(07)00004-4)
- Carlsmith, K. M. ve Sood, A. M. (2009). The fine line between interrogation and retribution. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(1), 191-196. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.08.025>

- Carlsmith, K. M., Darley, J. M. ve Robinson, P. H. (2002). Why Do We Punish? Deterrence and Just Deserts as Motives for Punishment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 284-299. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.2.284>
- Carroll, J. S., Perrowitz, W. T., Lurigio, L. J. ve Weaver, F. M. (1987). Sentencing Goals, Causal Attributions, Ideology and Personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 107-118. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.52.1.107>
- Childs, C. E. (2011). *Right-wing authoritarianism and prejudice: a meta-analysis*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ball State University, Muncie.
- Clark, J. W. ve Wink, K. (2012). The relationship between political ideology and punishment: What do jury panel members say? *Applied Psychology in Criminal Justice*, 8(2), 130-146.
- Cohrs, J. C. ve Asbrock, F. (2009). Right-wing authoritarianism, social dominance orientation and prejudice against threatening and competitive ethnic groups. *European Journal of Social Psychology*, 39(2), 270–289. <https://doi.org/10.1002/ejsp.545>
- Colémont, A., van Hiel, A. ve Cornelis, I. (2011). Five-Factor Model personality dimensions and right-wing attitudes: Psychological bases of punitive attitudes? *Personality and Individual Differences*, 50(4), 486-491. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.10.032>
- Cornelis, I., Van Hiel, A., Roets, A. ve Kossowska, M. (2009). Age differences in conservatism: Evidence on the Mediating Effects of Personality and Cognitive Style. *Journal of Personality*, 77(1), 55-88. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00538.x>
- Costelloe, M. T., Chiricos, T. ve Gertz, M. (2009). Punitive attitudes toward criminals: Exploring the relevance of crime salience and economic insecurity. *Punishment & Society*, 11(1), 25-49. <https://doi.org/10.1177/146247450809813>

- Crawley, D. ve Suarez, R. (2016). Empathy, Social Dominance Orientation, Mortality Salience, and Perceptions of a Criminal Defendant. *SAGE Open*, 6, 1-15. <https://doi.org/10.1177/2158244016629185>
- Çetiner, Ş. D. ve van Assche, J. (2021). Prejudice in Turkey and Belgium: The cross-cultural comparison of correlations of right-wing authoritarianism and social dominance orientation with sexism, homophobia, and racism. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 21(1), 1167-1183. <https://doi.org/10.1111/asap.12280>
- Darley, J. M. (2009). Morality in the Law: The Psychological Foundations of Citizens' Desires to Punish Transgressions. *Annual Review of Law and Social Science*, 5(1), 1-23. <https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.4.110707.172335>
- Darley, J. M. ve Pittman, T. S. (2003). The Psychology of Compensatory and Retributive Justice. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 324-336. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0704_05
- De Castella, K., Platow, M. J., Wenzel, M., Okimoto, T. ve Feather, N. T. (2010) Retribution or restoration? Anglo-Australian's views towards domestic violence involving Muslim and Anglo- Australian victims and offenders. *Psychology, Crime & Law*, 17(5), 403-420. <https://doi.org/10.1080/10683160903292253>
- Dovidio, J. F. ve Gaertner, S. L. (2010). Intergroup bias. S. T. Fiske, D. T. Gilbert ve G. Lindzey (Ed.), *Handbook of social psychology* içinde (s. 1084–1121). John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9780470561119.socpsy002029>
- Dovidio, J. F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B. ve Howard, A. (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33(5), 510–540. <https://doi.org/10.1006/jesp.1997.1331>
- Duckitt J. (2006). Differential effects of right-wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 32(5), 684–696. <https://doi.org/10.1177/0146167205284282>

- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* içinde (s. 41–113). San Diego, CA: Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(01\)80004-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(01)80004-6)
- Duckitt, J. ve Fisher, K. (2003). The impact of Social Threat on Worldview and Ideological Attitudes. *Political Psychology*, 24(1), 199-222. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00322>
- Duckitt, J. ve Sibley, C. G. (2007). Right Wing authoritarianism, social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice. *European Journal of Personality*, 21(2), 113-130. <https://doi.org/10.1002/per.614>
- Duckitt, J. ve Sibley, C. G. (2009). A Dual Process Motivational Model of Ideology, Politics, and Prejudice. *Psychological Inquiry*, 20(2-3), 98-109. <https://doi.org/10.1080/10478400903028540>
- Duckitt, J., Wagner, C., du Plessis, I. ve Birum, I. (2002). The psychological bases of ideology and prejudice: Testing a dual process model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(1), 75-93. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.83.1.75>
- Dutton, D. G. ve Lake, R. A. (1973). Threat of own prejudice and reverse discrimination in interracial situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28(1), 94–100. <https://doi.org/10.1037/h0035582>
- Ellemers, N. ve Van den Bos, K. (2012). Morality in Groups: On the Social-Regulatory Functions of Right and Wrong. *Social and Personality Psychology Compass*, 6(12), 878-889. <https://doi.org/10.1111/spc3.12001>
- Everett, J. A. C. (2013). The 12 Item Social and Economic Conservatism Scale (SECS). *Plos ONE*, 8(12): e82131. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0082131>
- Feather, N. T. (1998). Reactions to Penalties for Offenses Committed by the Police and Public Citizens: Testing a Social-Cognitive Process Model of Retributive

- Justice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(2), 528-544. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.2.528>
- Feather, N. T. ve Oberdan, D. (2000). Reactions to Penalties for an Offence in Relation to Ethnic Identity, Responsibility, and Authoritarianism. *Australian Journal of Psychology*, 52(1), 9-16. <https://doi.org/10.1080/00049530008255361>
- Feather, N. T. ve Souter, J. (2002). Reactions to mandatory sentences in relation to the ethnic identity and criminal history of the offender. *Law and Human Behavior*, 26(4), 417–438. <https://doi.org/10.1023/a:1016331221797>
- Fehr, J. ve Sassenberg, K. (2009). Intended and unintended consequences of internal motivation to behave nonprejudiced: The case of benevolent discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 39(6), 1093–1108. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.2.109>
- Feldman, S. ve Stenner, K. (1997). Perceived Threat and Authoritarianism. *Political Psychology*, 18(4), 741-770. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00077>
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4. Baskı). SAGE Publications.
- Fousiani, K. ve van Prooijen, J.-W. (2019). Reactions to offenders: Psychological differences between beliefs versus punishment. *British Journal of Social Psychology*, 58(4), 894-916. <https://doi.org/10.1111/bjso.12320>
- Fousiani, K. ve van Prooijen, J.-W. (2022a). Motives for Punishing Powerful Vs. Powerless Offenders: The Mediating Role of Demonization. *Victims & Offenders*. <https://doi.org/10.1080/15564886.2022.2069899>
- Fousiani, K. ve van Prooijen, J.-W. (2022b). Motives for punishing powerful vs. prestigious offenders: The moderating role of group identity. *British Journal of Social Psychology*, 61, 729–747. <https://doi.org/10.1111/bjso.12525>.
- Fousiani, K., Yzerbyt, V., Kteily, N-S. ve Demoulin, S. (2019). Justice reactions to deviant ingroup members: Ingroup identity threat motivates utilitarian

- punishments. *British Journal of Social Psychology*, 58(4), 869-893. <https://doi.org/10.1111/bjso.12312>
- Gaertner, S. L. ve Dovidio, J. (1986). The aversive form of racism. J. Dovidio ve S. L. Gaertner (Ed.), *Prejudice, discrimination, and racism* içinde (s. 61 -89). San Diego, CA: Academic Press
- Gerber, M. M. ve Jackson, J. (2013) Retribution as revenge and retribution as just deserts. *Social Justice Research*, 26, 61-80. <https://doi.org/10.1007/s11211-012-0174-7>
- Gerber, M. M. ve Jackson, J. (2016a). Authority and Punishment: On the Ideological Basis of Punitive Attitudes towards Criminals. *Psychiatry, Psychology and Law*, 23(1), 113-134. <https://doi.org/10.1080/13218719.2015.1034060>
- Gerber, M. M. ve Jackson, J. (2016b). Justifying Violence: Legitimacy, Ideology and Public Support for Police Use of Force. *Psychology, Crime & Law*, 23(1), 79-95. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2016.1220556>
- Giacomantonio, M., Pierro, A., Baldner, C. ve Kruglanski, A. (2017). Need for Closure, Torture, and Punishment Motivations. *Social Psychology*, 48(6), 335–347. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000321>
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>
- Gollwitzer, M. ve van Prooijen, J.-W. (2016). Psychology of Justice. C. Sabbagh ve M. Schmitt (Ed.), *Handbook of Social Justice Theory and Research* içinde (s. 61-82). Springer, New York. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-3216-0_4
- Gollwitzer, M., Keller, L. ve Braun, J. (2012). “Retributive Punishment in a Social Context”. E. Kals ve J. Maes, (Ed.), *Justice and Conflicts: Theoretical and Empirical Contributions* içinde (s. 169-183). Berlin: Springer.
- Gordon, R. A. (1990). Attributions for Blue-Collar and White-Collar Crime: The Effects of Subject and Defendant Race on Simulated Juror Decisions. *Journal of*

- Applied Social Psychology*, 20(12), 971-983. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1990.tb00385.x>
- Gordon, R. A. (1993). The Effect of Strong Versus Weak Evidence on the Assessment of Race Stereotypic and Race Nonstereotypic Crimes. *Journal of Applied Social Psychology*, 23(9), 734-749. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1993.tb01112.x>
- Gordon, R. A., Bindrim, T. A., McNicholas, M. L. ve Walden, T. L. (1988). Perceptions of blue-collar and white-collar crime: The effect of defendant race on simulated juror decisions. *The Journal of Social Psychology*, 128(2), 191–197. <https://doi.org/10.1080/00224545.1988.9711362>
- Górska, P., Stefaniak, A., Lipowska, K., Malinowska, K., Skrodzka, M. ve Marchlewska, M. (2021). Authoritarians Go with the Flow: Social Norms Moderate the Link between Right-Wing Authoritarianism and Outgroup-Directed Attitudes. *Political Psychology*, 43(1), 131-152. <https://doi.org/10.1111/pops.12744>
- Gönültaş, M. B., Öztürk, M., Zeyrek-Rios, E. Y., Kanak, M. ve Demir, E. (2019). Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20, 41-47. <https://doi.org/10.5455/apd.40824>
- Graham, S., Weiner, B. ve Zucker, G. S. (1997). An Attributional Analysis of Punishment Goals and Public Reactions to O. J. Simpson. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(4), 331-346. <https://doi.org/10.1177/0146167297234001>
- Green, E. G. T., Thomsen, L., Sidanius, J., Staerklé, C. ve Potanina, P. (2009). Reactions to Crime as a Hierarchy Regulating Strategy: The Moderating Role of Social Dominance Orientation. *Social Justice Research*, 22(4), 416-436. <https://doi.org/10.1007/s11211-009-0106-3>
- Güldü, Ö. (2011). Sağ Kanat Yetkeçiliği Ölçeği: Uyarlama çalışması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 27-51. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000033

- Hainmuller, J., Hangartner, D. ve Yamamoto, T. (2014). Validating vignette and conjoint survey experiments against real-world behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(8), 2395-2400. <https://doi.org/10.1073/pnas.1416587112>
- Halabi, S., Statman, Y. ve Dovidio, J. F. (2015). Attributions of responsibility and punishment for ingroup and outgroup members: The role of just world beliefs. *Group Processes & Intergroup Relations*, 18(1), 104-115. <https://doi.org/10.1177/1368430214546067>
- Hasta, D. ve Dönmez, A. (2009). Yetkecilik ve Bilişsel Karmaşıklık Düzeyi ile Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişki. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(64), 19-29.
- Hasta, D. ve Karaçanta, H. (2017). Yetkecilik, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Siyasal Görüş. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20, 23-34.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2. Baskı). The Guilford Press.
- Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: Wiley.
- Ho, A. K., Sidanius, J., Kteily, N., Sheehy-Skeffington, J., Pratto, F., Henkel, K. E., ... ve Stewart, A. L. (2015). The nature of social dominance orientation: Theorizing and measuring preferences for intergroup inequality using the new SDO₇ scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(6), 1003-1028. <https://doi.org/10.1037/pspi0000033>
- Hofmann, W., Brandt, M. J., Wisneski, D. C., Rockenbach, B. ve Skitta, L. J. (2018). Moral Punishment in Everyday Life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 44(12), 1697-1711. <https://doi.org/10.1177/0146167218775075>
- Hogan, M. J., Chircous, T. ve Gertz, M. (2005). Economic insecurity, blame, and punitive attitudes. *Justice Quarterly*, 22(3), 392-412. <https://doi.org/10.1080/07418820500219144>

- Hunter, J. A., Stringer, M. ve Watson, R. P. (1991). Intergroup violence and intergroup attributions. *British Journal of Social Psychology*, 30(3), 261–266.
<https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1991.tb00943.x>
- Hymes, R. W., Leinart, M., Rowe, S. ve Rogers, W. (1993). Acquaintance Rape: The Effect of Race of Defendant and Race of Victim on White Juror Decisions. *The Journal of Social Psychology*, 133(5), 627-634.
<https://doi.org/10.1080/00224545.1993.9713917>
- Independent Türkçe (1 Ekim 2021). *İzmir'de Türk genç Suriyeli genç tarafından bıçaklanarak öldürüldü, mültecilerin ev ve işyerleri hedef alındı.*
<https://www.indyturk.com/node/418706/haber/i%CC%87zmirde-t%C3%BCrk-gen%C3%A7-suriyeli-gen%C3%A7-taraf%C4%B1ndan-b%C4%B1%C3%A7aklanarak-%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC-m%C3%BCltecilerin-ev>
(Erişim Tarihi: 25 Kasım 2022).
- Işıқтаç, Y. (2013). Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon İlişkisi. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 71, 625 – 638.
- İnsan Hakları Derneği (2021). *Hapishaneler ve Mahpuslar Algı Araştırması.*
https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2021/10/IHD_Hapishaneler_Raporu-1.pdf (Erişim Tarihi: 19 Kasım 2022).
- İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü (2020). İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar.
https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/c80586_2ae245f059244f1fba7fd785e4caa447.pdf (Erişim Tarihi: 09.02.2023)
- Johnson, D. (2009). Anger about crime and support for punitive criminal justice policies. *Punishment and Society*, 11(1), 51-66.
<https://doi.org/10.1177/1462474508098132>
- Johnson, J. D., Whitestone, E., Jackson, L. A. ve Gatto, L. (1995). Justice is still not colorblind: Differential racial effects of exposure to inadmissible evidence.

- Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(9), 893-898.
<https://doi.org/10.1177/0146167295219003>
- Jones, C. S. ve Kaplan, M. F. (2003). The Effects of Racially Stereotypical Crimes on Juror Decision-Making and Information-Processing Strategies. *Basic and Applied Social Psychology*, 25(1), 1-13.
https://doi.org/10.1207/S15324834BASP2501_1
- Jost, J. (2006). The end of the end of ideology. *American Psychologist*, 61(7), 651-670. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.61.7.651>
- Jost, J. T. ve Thompson, E. P. (2000). Group-based dominance and opposition to equality as independent predictors of self-esteem, ethnocentrism, and social policy attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36(3), 209-232.
<https://doi.org/10.1006/jesp.1999.1403>
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W. ve Sulloway, F. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339-375.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.339>
- Karakuş, O., McGarrell, E. F. ve Başbüyük, O. (2010). Fear of crime among citizens of Turkey. *Journal of Criminal Justice*, 38, 174-184.
<https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.02.006>
- Karp, D. R. ve Frank, O. (2016). Anxiously awaiting the future of restorative justice in the United States. *Victims & Offenders*, 11(1), 50-70.
<https://doi.org/10.1080/15564886.2015.1107796>
- Kaynak, B. D., Malatyalı, M. ve Hasta, D. (2021). Yeni Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği'nin (SBY₇) Türkçeye uyarlanması. *Psikoloji Çalışmaları- Studies in Psychology*, 41(1), 301-330. <https://doi.org/10.26650/SP2020-0108>
- Keijser, J. W., Van Der Leeden, R. ve Jackson, J. L. (2002). From moral theory to penal attitudes and back: A theoretically integrated modeling approach.

- Behavioral Sciences and the Law*, 20(4), 317–335.
<https://doi.org/10.1002/bsl.494>
- Keller, L. B., Oswald, M. E., Stucki, I. ve Gollwitzer, M. (2010). A Closer Look at an Eye for an Eye: Laypersons' Punishment Decisions Are Primarily Driven by Retributive Motives. *Social Justice Research*, 23(2), 99-116.
<https://doi.org/10.1007/s11211-010-0113-4>
- Kemmelmeier, M. (2005). The Effects of Race and Social Dominance Orientation in Simulated Juror Decision Making. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(5), 1030-1045. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02158.x>
- Kerr, N. L., Hymes, R. W., Anderson, A. B. ve Weathers, J. E. (1995). Defendant-Juror Similarity and Mock Juror Judgments. *Law and Human Behavior*, 19(6), 545-564. <https://doi.org/10.1007/BF01499374>
- King, A. ve Maruna, S. (2009). Is a conservative just a liberal who has been mugged? *Punishment and Society*, 11(2), 147-169.
<https://doi.org/10.1177/1462474508101490>
- Korkmaz, M. N. (2013). *Mükemmeliyetçilik, Politik Yönelim ve Dünya Görüşünün Suça ve Suçluya Yönelik Tutumlar Üzerindeki Rolü*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kteily, N. S., Ho, A. K. ve Sidanius, J. (2012). Hierarchy in the mind: The predictive power of social dominance orientation across social contexts and domains. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(2), 543-549.
<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.11.007>
- Kteily, N. S., Sidanius, J. ve Levin, S. (2011). Social dominance orientation: Cause or “mere effect”? Evidence for SDO as a causal predictor of prejudice and discrimination against ethnic and racial outgroups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(1), 208–214. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.09.009>
- Kteily, N., Cotterill, S., Sidanius, J., Sheehy-Skeffington, J. ve Bergh, R. (2014). “Not One of Us”: Predictors and Consequences of Denying Ingroup Characteristics to

- Ambiguous Targets. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(10), 1231–1247. <https://doi.org/10.1177/0146167214539708>
- Kutateladze, B. ve Crossman, A. M. (2009). An exploratory analysis of gender differences in punitiveness in two countries. *International Criminal Justice Review*, 19(3), 322-343. <https://doi.org/10.1177/1057567709338921>
- Larsson, M. R., Björklund, F. ve Bäckström, M. (2012). Right-wing authoritarianism is a risk factor of torture-like abuse, but so is social dominance orientation. *Personality and Individual Differences*, 53(7), 927-929. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.06.015>
- Leidner, B., Castano, E., Zaiser, E. ve Giner-Sorolla, R. (2010). Ingroup glorification, moral disengagement, and justice in the context of collective violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(8), 1115–1129. <https://doi.org/10.1177/0146167210376391>
- Levin, S. ve Sidanius, J. (1999). Social dominance and social identity in the United States and Israel: Ingroup favoritism or outgroup derogation? *Political Psychology*, 20(1), 99-126. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00138>
- Levin, S., Federico, C. M., Sidanius, J. ve Rabinowitz, J. L. (2002). Social Dominance Orientation and Intergroup Bias: The Legitimation of Favoritism for High-Status Groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(2), 144-157. <https://doi.org/10.1177/0146167202282002>
- Lieberman, D. ve Linke, L. (2007). The Effect of Social Category on Third Party Punishment. *Evolutionary Psychology*, 5(2), 289-305. <https://doi.org/10.1177/147470490700500203>
- Locke, L. M. ve Richman, C. L. (1999). Attitudes Toward Domestic Violence: Race and Gender Issues. *Sex Roles* 40, 227–247. <https://doi.org/10.1023/A:1018898921560>
- Marques, J. M. ve Paez, D. (1993). The “Black Sheep Effect”: Social Categorization, Rejection of Ingroup Deviates, and Perception of Ingroup Variability. *European*

Review of Social Psychology, 5(1), 37-68.
<https://doi.org/10.1080/14792779543000011>

Marques, J. M. ve Yzerbyt, V. Y. (1988). The black sheep effect: Judgmental extremity towards ingroup members in inter-and intra-group situations. *European Journal of Social Psychology*, 18(3), 287-292. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180308>

Marques, J. M., Abrams, D. ve Serodio, R. G. (2001). Being Better by Being Right: Subjective Group Dynamics and Derogation of In-Group Deviants When Generic Norms Are Undermined. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(3), 436-447. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.81.3.436>

Marques, J. M., Yzerbyt, V. Y. ve Leyens, J.-P. (1988). 'The black sheep effect: Judgmental extremity towards ingroup members as a function of group identification'. *European Journal of Social Psychology*, 18(1), 1-16. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180102>

Mazzella, R. ve Feingold, A. (1994). The effects of physical attractiveness, race, socioeconomic status, and gender of defendants and victims on judgments of mock jurors: A meta-analysis. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(15), 1315–1344. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1994.tb01552.x>

McKee, I. R. ve Feather, N. T. (2008). Revenge, retribution, and values: Social attitudes and punitive sentencing. *Social Justice Research*, 21(2), 138–163. <https://doi.org/10.1007/s11211-008-0066-z>

Miller, D. T. ve Vidmar, N. (1981). The Social Psychology of Punishment Reactions. M. J. Lerner ve S. C. Lerner (Ed.), *The Justice Motive in Social Behavior Critical Issues in Social Justice* içinde (s. 145-172). New York: Plenum.

Mitchell, H. E. ve Byrne, D. (1973). The Defendant's Dilemma: Effects of Jurors' Attitudes and Authoritarianism on Judicial Decisions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25, 123-129. <https://doi.org/10.1037/h0034263>

- Mitchell, M. ve Sidanius, J. (1995). Social Hierarchy and the Death Penalty: A Social Dominance Perspective. *Political Psychology*, 16(3), 591-619. <https://doi.org/10.2307/3792228>
- Moss, S. A., Lee, E., Berman, A. ve Rung, D. (2019). When do People Value Rehabilitation and Restorative Justice Over the Punishment of Offenders? *Victims & Offenders*, 14(1), 32-51. <https://doi.org/10.1080/15564886.2018.1539688>
- Nail, P. R., Harton, H. C. ve Decker, B. P. (2003). Political Orientation and Modern Versus Aversive Racism: Tests of Dovidio and Gaertner's (1998) Integrated Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 754-770. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.754>
- Okimoto, T. G. ve Wenzel, M. (2010). The symbolic identity implications of inter and intra-group transgressions. *European Journal of Social Psychology*, 40(3), 552-562. <https://doi.org/10.1002/ejsp.704>
- Okimoto, T. G. ve Wenzel, M. (2011). Third-party punishment and symbolic intragroup status. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(4), 709-718. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.02.001>
- Okimoto, T. G., Wenzel, M. ve Feather, N. T. (2012). Retribution and Restoration as General Orientations Towards Justice. *European Journal of Personality*, 26(3), 255-275. <https://doi.org/10.1002/per.831>
- Otten, S. ve Gordijn, E. H. (2014). Was it one of us? How people cope with misconduct by fellow ingroup members. *Social and Personality Psychology Compass*, 8(4), 165-177. <https://doi.org/10.1111/spc3.12098>
- Parker, D. J. (2019). *The Effect of Political Ideology on Moral Judgments of Minority Group Members* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). University of Calgary, Calgary.

- Paternoster, R. (1984). Prosecutorial discretion in requesting the death penalty: A case of victim-based racial discrimination. *Law & Society Review*, 18(3), 437–478. <https://doi.org/10.2307/3053431>
- Payne, B. K., Gainey, R. R., Triplett, R. A. ve Danner, M. J. E. (2004). What drives punitive beliefs: Demographic characteristics and justifications for sentencing. *Journal of Criminal Justice*, 32(3), 195-206. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2004.02.007>
- Perkins, J. E. ve Bourgeois, M. J. (2006). Perceptions of police use of deadly force. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(1), 161-177. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00056.x>
- Petersen, M. B., Sell, A., Tooby, J. ve Cosmides, L. (2012). To punish or repair? Evolutionary psychology and lay intuitions about modern criminal justice. *Evolution and Human Behavior*, 33(6), 682-695. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2012.05.003>
- Peterson, L. ve Dietz, J. (2000). Social discrimination in a personnel selection context: The effects of an authority's instruction to discriminate and followers' authoritarianism. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(1), 206-220. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2000.tb02312.x>
- Plant, E. A. ve Devine, P. G. (1998). Internal and external motivation to respond without prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 811–832. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.3.811>
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. M. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741–763. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.4.741>
- Rade, C. B., Desmarais, S. L. ve Mitchell, R. E. (2016). A Meta-Analysis of Public Attitudes Toward Ex-Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 43(9), 1260–1280. <https://doi.org/10.1177/009385481665583>

- Rahman, N. (1996) Caregivers' sensitivity to conflict: the use of vignette methodology. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 8, 35–47. https://doi.org/10.1300/J084v08n01_02
- Redford, L. ve Ratliff, K. A. (2018). Retribution as hierarchy regulation: Hierarchy preferences moderate the effect of offender socioeconomic status on support for retribution. *British Journal of Social Psychology*, 57(1), 75-94. <https://doi.org/10.1111/bjso.12219>
- Redondo, S., Sanchez-Meca, K. ve Garrido, V. (2002). Crime Treatment in Europe: a review of outcome studies. J. McGuire (Ed.) *Offender Rehabilitation and Treatment: Effective Programmes and Policies to Reduce Re-offending* içinde (s. 113-141). John Wiley & Sons.
- Rozmann, R. ve Levy, I. (2019). Attribution of Blame Toward Offenders: Victim and Offender Ethnicity, and Observer Ethnic and Religious Background. *Journal of International Violence*, 36(21-22), 10638–10659. <https://doi.org/10.1177/0886260519885914>
- Sears, D. O. (1988) Symbolic Racism. Katz P.A. ve Taylor D.A. (Ed.) *Eliminating racism: Profiles in controversy* içinde (s. 53-84). Plenum Press. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0818-6_4
- Shariff, A. F., Greene, J. D., Karremans, J. C., Luguri, J. B., Clark, C. J., Schooler, J. W., Baumeister, R. F. ve Vohs, K. D. (2014). Free Will and Punishment: A Mechanistic View of Human Nature Reduces Retribution. *Psychological Science*, 25(8), 1563–1570. <https://doi.org/10.1177/0956797614534693>
- Sibley, C. G. ve Duckitt, J. (2008). Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248–279. <https://doi.org/10.1177/1088868308319226>
- Sibley, C. G., Robertson, A. ve Wilson, M. S. (2006). Social Dominance Orientation and Right-Wing Authoritarianism: Additive and interactive effects. *Political Psychology*, 27(5), 755–768. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2006.00531.x>

- Sidanius, J. ve Pratto, F. (1999). *Social Dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge, UK: Cambridge University Press
- Sidanius, J., Liu, J. H., Shaw, J. S. ve Pratto, F. (1994). Social Dominance Orientation, Hierarchy Attenuators and Hierarchy Enhancers: Social Dominance Theory and the Criminal Justice System. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(4), 338-366. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1994.tb00586.x>
- Sidanius, J., Mitchell, M., Haley, H. ve Navarrete, C. D. (2006). Support for Harsh Criminal Sanctions and Criminal Justice Beliefs: A Social Dominance Perspective. *Social Justice Research*, 19(4), 433-449. <https://doi.org/10.1007/s11211-006-0026-4>
- Silver, J. (2017). Moral Foundations, Intuitions of Justice, and the Intricacies of Punitive Sentiment. *Law & Society Review*, 51(2), 413-450. <https://doi.org/10.1111/lasr.12264>
- Sommers, S. R. ve Ellsworth, P. C. (2000). Race in the Courtroom: Perceptions of Guilt and Dispositional Attributions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(11), 1367-1379. <https://doi.org/10.1177/0146167200263005>
- Sommers, S. R. ve Ellsworth, P. C. (2009). “Race Salience” in Juror Decision-Making: Misconceptions, Clarifications, and Unanswered Questions. *Behavioral Sciences and the Law*, 27(4), 599–609. <https://doi.org/10.1002/bsl.877>
- Soss, J., Langbein, L. ve Metelko, A. R. (2003). Why do white Americans support the death penalty? *Journal of Politics*, 65(2), 397–421. <https://doi.org/10.1111/1468-2508.t01-2-00006>
- Stack, S. (2000). Support for the Death Penalty: A Gender-Specific Model. *Sex Roles*, 43(3), 163-179. <https://doi.org/10.1023/A:1007024829749>
- Stevens, J. P. (2009). *Applied multivariate statistics for the social science* (5. baskı). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203843130>
- Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, 13(2), 65-93. <https://doi.org/10.1177/053901847401300204>

- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. S. Worchel ve W. G. Austin, (Ed.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* içinde (s. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tam, K., Leung, A. K. ve Chiu, C. (2008). On being a mindful authoritarian: Is need for cognition always associated with less punitiveness? *Political Psychology*, 29(1), 77-91. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2007.00613.x>
- Taylor, T. S. ve Hosch, H. M. (2004). An Examination of Jury Verdicts for Evidence of a Similarity-Leniency Effect, An Out-Group Punitiveness Effect or a Black Sheep Effect. *Law and Human Behavior*, 28(5), 587-598. <https://doi.org/10.1023/B:LAHU.0000046436.36228.71>
- Tetlock, P. E., Visser, P. S., Singh, R., Polifroni, M., Scott, A., Elson, S. B., Mazzocco, P. ve Rescober, P. (2007). People as intuitive prosecutors: The impact of social-control goals on attributions of responsibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(2), 195-209. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2006.02.009>
- Thomsen, L., Green, E. G. T. ve Sidanius, J. (2008). We Will Hunt Them Down: How Social Dominance Orientation and Right-wing Authoritarianism Fuel Ethnic Persecution of Immigrants in Fundamentally Different Ways. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(6), 1455-1464. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.06.011>
- Tokgöz, H. G. (2020). Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22, 431-467. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.704815>
- Tooper, M. ve Cengiz, A. A. (2019). Kişilik, Sosyal Baskınlık ve Önyargı: Eski Hükümlülere Yönelik Bir İnceleme. *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 62, 1757-1786.
- Toroslu, N. (2012). *Ceza Hukuku Genel Kısım* (18. Baskı). Savaş Yayınları, Ankara.

- Turper, S. (2016). Fearing what? Vignette experiments on anti-immigrant sentiments. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(11), 1792-1812. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1263554>
- Tyler, T. R. ve Boeckmann, R. J. (1997). Three Strikes and You Are Out, but Why? The Psychology of Public Support for Punishing Rule Breakers. *Law & Society Review*, 31(2), 237-265. <https://doi.org/10.2307/3053926>
- Tyler, T. R. ve Weber, R. (1982). Support for the Death Penalty; Instrumental Response to Crime, or Symbolic Attitude? *Law & Society Review*, 17(1), 21-46. <https://doi.org/10.2307/3053531>
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2022). *Welcome to UNHCR's Refugee Population Statistics Database*. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2022).
- Unnever, J. D. ve Cullen, F. T. (2010). The Social Sources of Americans' Punitiveness: A Test of Three Competing Models. *Criminology*, 48(1), 99-129. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00181.x>
- Unnever, J. D., Cullen, F. T. ve Fisher, B. S. (2007). "A liberal is someone who has not been mugged": Criminal victimization and political beliefs. *Justice Quarterly*, 24(2), 309-334. <https://doi.org/10.1080/07418820701294862>
- Uygur, M. R. (2018). *Suriyeli Mültecilere Yönelik Sosyo-Psikolojik Tutumların İncelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Uysal, M. S. (2021). *Populism, identity and leadership in supporting pro-refugee policies: Social identity approach*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ünal, Ö. (2021). *Gruplar Arası Bağlamda Özgeci Cezalandırma*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Van der Toorn, J., Ellemers, N. ve Doosje, B. (2015). The threat of moral transgression: The impact of group membership and moral opportunity.

- European Journal of Social Psychology*, 45(5), 609-622.
<https://doi.org/10.1002/ejsp.2119>
- Van Hiel, A. ve Mervielde, I. (2005). Authoritarianism and social dominance orientation: Relationships with various forms of racism. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(11), 2323–244. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02105.x>
- Van Prooijen, J. W. (2013). Individualistic and social motives for justice judgments. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1299, 60-67.
<https://doi.org/10.1111/nyas.12143>
- Van Prooijen, J.-W. (2006). Retributive Reactions to Suspected Offenders: The Importance of Social Categorizations and Guilt Probability. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(6), 715-726.
<https://doi.org/10.1177/0146167205284964>
- Van Prooijen, J.-W. (2010). Retributive versus compensatory justice: Observers' preference for punishing in response to criminal offenses. *European Journal of Social Psychology*, 40(1), 72-85. <https://doi.org/10.1002/ejsp.611>
- Van Prooijen, J.-W. ve Coffeng, J. (2013). What is fair punishment for Alex or Ahmed? Perspective taking increases racial bias in retributive justice judgments. *Social Justice Research*, 26(4), 383-399. <https://doi.org/10.1007/s11211-013-0190-2>
- Van Prooijen, J.-W. ve Lam, J. (2007). Retributive justice and social categorization: The perceived fairness of punishment depends on intergroup status. *European Journal of Social Psychology*, 37(6), 1244–1255.
<https://doi.org/10.1002/ejsp.421>
- Van Prooijen, J.-W. ve van de Veer, E. (2010). Perceiving Pure Evil: The Influence of Cognitive Load and Prototypical Evilness on Demonization. *Social Justice Research*, 23(4), 259-271. <https://doi.org/10.1007/s11211-010-0119-y>

- Vidmar, N. (2000). Retribution and Revenge. B. Lickel (Ed.), *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict* içinde (s. 31-63). https://doi.org/10.1007/0-306-47379-8_2
- Vidmar, N. (2002). Retributive justice: Its social context. M. Ross ve D. T. Miller (Ed.), *The justice motive in everyday life* içinde (s. 291–313). New York, NY: Cambridge University Press.
- Vidmar, N. ve Miller, D. T. (1980). Socialpsychological processes underlying attitudes toward legal punishment. *Law & Society Review*, 14(3), 565–602. <https://doi.org/10.2307/3053193>
- Wenzel, M. ve Okimoto, T. G. (2016). Retributive Justice. C. Sabbagh ve M. Schmitt (Ed.), *Handbook of Social Justice Theory and Research* içinde (s. 237-256). Springer. New York.
- Wenzel, M. ve Thielmann, I. (2006). Why We Punish in the Name of Justice: Just Desert versus Value Restoration and the Role of Social Identity. *Social Justice Research*, 19(4), 450-470. <https://doi.org/10.1007/s11211-006-0028-2>
- Wenzel, M., Okimoto, N., Feather, N. T. ve Platow, M. J. (2010). Justice through consensus: Shared identity and the preference for a restorative notion of justice. *European Journal of Social Psychology*, 40(6), 909–930. <https://doi.org/10.1002/ejsp.657>
- Wenzel, M., Okimoto, T. G. ve Cameron, K. (2012b). Do Retributive and Restorative Justice Processes Address Different Symbolic Concerns? *Critical Criminology*, 20, 25-44. <https://doi.org/10.1007/s10612-011-9147-7>
- Wenzel, M., Okimoto, T. G., Feather, N. T. ve Platow, M. J. (2008). Retributive and Restorative Justice. *Law and Human Behavior*, 32(5), 375-389. <https://doi.org/10.1007/s10979-007-9116-6>
- West, S. G., Finch, J. F. ve Curran, P. J. (1995). Hoyle, R. (Ed.), *Structural equation models with nonnormal variables: Problems and remedies*. In *Structural*

equation modelling: Concepts, issues, and applications. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.

Whitley, B. E. (1999). Right-Wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation, and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 126-134. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.126>

Yalçın, Ö. (2014). *Ahlaki İhlallere Tanıklıkta Ahlaki Geri Çekilme: Ahlaki Temel ve İçgrup/Dışgrup Durumlarında Gözlenen Farklılıklar*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, O., Cesur, S. ve Bayad, A. (2018). Türklerin ve Kürtlerin Birbirlerine Karşı Olumsuz Tutumlarının Bazı Psikolojik Değişkenlerle İlişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 21, 82-102.

Yılmaz, O., Harma, M., Bahçekapılı, H. G. ve Cesur, S. (2016). Validation of the Moral Foundations Questionnaire in Turkey and its relation to cultural schemas of individualism and collectivism. *Personality and Individual Differences*, 99, 149-154. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.090>

EKLER

EK 1: Çalışma 1 Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli katılımcı,

Sizi İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde Doç. Dr. Filiz Künüroğlu ve yüksek lisans öğrencisi Selen Göksal'ın ölçek uyarlama çalışmasına katılmaya davet ediyoruz. Burada sunulan bilgiler bu çalışmaya katılıp katılmayacağınıza karar vermenizi sağlamak için hazırlanmıştır. Bu araştırmaya katılmadan önce, lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyunuz.

Bu çalışmanın amacı, bireylerin suçlular ve cezalarla ilgili tutumlarını incelemek üzere Ceza Tutumları Ölçeğinin Türkiye'de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olup olmadığını test etmektir. Bu araştırmaya katılım tamamen **gönüllülük** esasına dayalıdır. Çalışmaya **katılmama** veya çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmayı **yarım bırakma** hakkına sahipsiniz. Çalışmaya katılmamaya karar vermeniz veya istediğiniz zaman çalışmadan ayrılmanız, bağlı olduğunuz kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerinizi etkilemeyecektir. Araştırma boyunca sizden aldığımız tüm bilgiler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Sonuçlar bireysel olarak değil, toplu olarak değerlendirilecektir. Çalışma bulgularının raporları herhangi bir tanımlayıcı bilgi içermeyecektir. Paylaştığınız bilgiler tamamen gizli tutulacaktır. Çalışmayı tamamlamak yaklaşık 10 dakika sürmektedir.

Araştırma sonuçlarından anlamlı bilgiler elde edilebilmesi için yönerge ve soruların dikkatle okunması ve samimiyetle yanıtlanması önemlidir. Size sunulan anket sorularının doğru veya yanlış yanıtları yoktur. Önemli olan kendi görüşlerinizi samimiyetle belirtmenizdir.

Çalışma hakkında merak ettiğiniz ve öğrenmek istediğiniz bilgiler için bizimle iletişime geçebilirsiniz. Çalışma tamamlandıktan sonra araştırma sonuçlarını sizinle paylaşmaktan mutluluk duyarız. Bu bilimsel çalışmaya sağladığınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Bu onam formundaki imzanız, bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğinizi gösterir. Lütfen onam formunu çalışma prosedürlerinin amacını ve doğasını bilerek imzalayınız. İmzalı onam formu araştırmacı tarafından saklanacaktır.

“Onam formunu okudum ve bana yapılan tüm açıklamaları anladım. Çalışma ile ilgili tüm sorularım cevaplandı. Bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.”

Katılımcının İmzası:

Araştırmacının İmzası:

Tarih:

EK 2: Örneklem 1 ve 2'nin Sosyodemografik Açından Karşılaştırması

Tablo 13. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerinin Frekansları

Değişken	Örneklem 1 (N=160)				Örneklem 2 (N=248)				Toplam (N=408)	
	Online (N=65)		Kâğıt (N=95)		Online (N=168)		Kâğıt (N=80)		n	%
	n	%	n%	%	n	%	n	%		
Cinsiyet										
Kadın	46	70.8	41	43.2	127	75.6	36	45	250	61.3
Erkek	19	29.2	54	56.8	39	23.2	42	52.5	154	37.7
Kayıp veri	0	0	0	0	2	1.2	2	2.5	4	1
Eğitim										
Lisansüstü	11	16.9	2	2.1	2	1.2	0	0	15	3.7
Lisans	53	81.5	87	91.6	162	96.4	71	88.8	373	91.4
Lise	1	1.5	6	6.3	2	1.2	8	10	17	4.2
İlkokul	0	0	0	0	0	0	1	1.3	1	0.2
Kayıp veri	0	0	0	0	2	1.2	0	0	2	0.5
Yerleşim										
Metropol	21	32.3	45	47.4	63	37.5	41	51.2	170	41.7
İl	27	41.5	31	32.6	60	35.7	21	26.3	139	34.1
İlçe	14	21.5	15	15.8	31	18.5	14	17.5	74	18.1
Kasaba	2	3.1	2	2.1	0	0	2	2.5	6	1.5
Köy	1	1.5	2	2.1	12	7.1	2	2.5	17	4.2
Kayıp veri	0	0	0	0	2	1.2	0	0	2	0.5
Din Grup										
Müslüman	41	63.1	71	74.7	117	69.6	38	47.5	267	65.4
Hristiyan	1	1.5	0	0	0	0	2	3.5	3	.7
Diğer	22	33.8	24	25.3	45	26.8	37	46.3	128	31.4
Kayıp veri	1	1.5	0	0	6	3.6	3	3.8	10	2.5
Suç mağduriyeti										
Var	17	26.2	11	11.6	24	14.3	12	15	64	15.7
Yok	46	70.8	84	88.4	142	84.5	67	83.8	339	83.1
Kayıp veri	2	3.1	0	0	2	1.2	1	1.3	5	1.2
Etnik Köken										
Türk	56	86.2	74	77.9	141	83.9	60	75	331	81.1
Diğer	9	13.8	21	22.1	20	11.9	19	23.8	69	16.9
Kayıp veri	0	0	0	0	7	4.2	1	1.3	8	2

EK 3: Demografik Bilgi Formu

Lütfen aşağıdaki bazı bireysel özelliklerinize dair soruları yanıtlayınız.

- 1) Cinsiyetiniz: .....
- 2) Yaşınız: .....
- 3) Eğitim Düzeyiniz (en son mezun olduğunuz):
  - Lisansüstü
    - Bölüm: .....
  - Lisans
    - Bölüm: ..... / Fakülte: .....
  - Lise
  - Ortaokul
  - İlkokul
- 4) En uzun süre yaşadığınız yerleşim birimi hangisidir?
  - Metropol (İstanbul, İzmir, Ankara)
  - İl
  - İlçe
  - Kasaba
  - Köy

- 5) Kendinizi ne kadar dindar tanımlarsınız? Lütfen aşağıdaki ölçek üzerinde belirtiniz.

Hiç dindar değilim									Çok dindarım
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

- 6) Dini inancınızı nasıl tanımlıyorsunuz? (Örneğin, Müslüman [Hanefi-Sünni, Hanefi-Şafî, Alevî], Hristiyan [Katolik, Protestan], Ateist, Deist vb.)

- 7) Etnik kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz? (Örneğin, Çerkez, Kürt, Laz, Zaza, Türk, Arap, Türkmen, Ermeni vb.) (Birden fazla yazabilirsiniz)

- 8) Daha önce herhangi bir suç eyleminde mağdur oldunuz mu?

- Evet

Evet ise mağduriyet yaşadığınız suç eylemini belirtiniz (İsteğe bağlı)

- Hayır

EK 4: Yeni Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (SBY7)

Lütfen verilen ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadığınızı, aşağıdaki sayıları kullanarak değerlendiriniz. Numaralar 1'e doğru yaklaştıkça verilen ifadeye katılmadığınızı, 7'ye doğru yaklaştıkça ise verilen ifadeye katıldığınızı göstermektedir. Lütfen her bir sorunun yanına uygun bulduğunuz numarayı işaretleyiniz.

1. Grupların eşitliği öncelikli hedefimiz olmamalıdır.
2. Bütün grupların eşit yaşam koşullarına sahip olmasını güvence altına almaya çabalamamalıyız.
3. Grupları eşit hale getirmeye çalışmak adaletli bir şey değildir.
4. Grupları eşit hale getirmek için uğraşmamalıyız.
5. Ne kadar çaba gerektirirse gerektirsin, tüm grupların hayatta eşit şansa sahip olmasını sağlamak için mücadele etmeliyiz. (*)³
6. Grupların eşitliği idealimiz olmalıdır. (*)
7. Tüm gruplara başarılı olmaları konusunda eşit şans vermek için çalışmalıyız. (*)
8. Farklı grupların koşullarını eşitlemek için elimizden ne geliyorsa yapmalıyız. (*)
9. Bazı insan grupları elbette diğer gruplardan daha aşağı konumdadır.
10. Bazı insan grupları buldukları yerde tutulmalıdır.
11. İdeal bir toplum, bazı grupların en üstte diğer grupların ise en altta olmasını gerektirir.
12. Belirli grupların en üstte diğerlerinin en altta olması belki iyi bir şeydir.
13. En alttaki gruplar buldukları yerde kalmak zorunda olmamalıdır. (*)
14. Toplumdaki hiçbir grup baskın olmamalıdır. (*)
15. Grup baskınlığı kötü bir şeydir. (*)
16. En alttaki gruplar da tıpkı en üsttekiler kadar değerlidir. (*)

---

³ Ters kodlanan maddeler yanlarında (*) ile belirtilmiştir.

EK 5: Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeği

Lütfen verilen ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadığınızı, aşağıdaki sayıları kullanarak değerlendiriniz. Numaralar 1'e doğru yaklaştıkça verilen ifadeye katılmadığınızı, 9'a doğru yaklaştıkça ise verilen ifadeye katıldığınızı göstermektedir. Lütfen her bir sorunun yanına uygun bulduğunuz numarayı işaretleyiniz.

1...Kesinlikle katılmıyorum 2...Büyük bir ölçüde katılmıyorum
3...Orta düzeyde katılmıyorum 4...Biraz katılmıyorum
5... Ne katılıyorum ne katılmıyorum 6...Biraz katılıyorum 7...Orta düzeyde katılıyorum
8...Büyük bir ölçüde katılıyorum 9...Kesinlikle katılıyorum

Yüksek Sağ Kanat Yetkecilik

- 1) Ülkemizin, bütünlüğümüze kasteden radikal yönelimleri ve kötülükleri ortadan kaldırmak için ne gerekiyorsa yapabilecek güçlü bir lidere ihtiyacı var.
- 2) Yönetimdeki saygın otoritelere ve dini yargılara güvenmek, toplumumuzda zihin karıştırmaya uğraşan “gürültücü ayak takımını” dinlemekten daima daha iyidir.
- 3) Ülkemizi krizlerden kurtarmak için, geleneksel değerlerimize dönmek, sert liderleri işbaşına getirmek ve kötü fikirleri yayanları susturmak gereklidir.
- 4) İnançlarımızı ve ahlaki yapımızı yiyip bitiren geleneksel olmayan değerleri zamanında yok etmezsek, günün birinde ülkemiz yıkılacak.
- 5) Eski moda adetler ve değerler hala en iyi yaşama biçimini gösteriyor.
- 6) Kürtaj, pornografi ve evlilik konusunda Allah'ın koyduğu yasalar çok geç olmadan titizlikle uygulanmalı ve bu yasaları ihlal edenler şiddetle cezalandırılmalıdır.
- 7) Bugün ülkemizde dini değerlerden yoksun, kendi amaçları için ülkeyi yıkmaya çalışan ve otorite tarafından mutlaka etkisizleştirilmeleri gereken radikal ve ahlaksız birçok kişi var.
- 8) Atalarımızın yaptıklarıyla onur duysak, otoritenin yapmamızı istediklerini yaparsak ve her şeyi berbat edem çürük elmaları ayıklarsak, ülkemiz müthiş olur.
- 9) Bu ülkede işler sorun çıkaran gruplar seslerini keser ve kendi gruplarının toplumdaki geleneksel yerini kabullenirlerse, biraz daha iyiye gidecektir.

Düşük Sağ Kanat Yetkecilik

- 1) Eşcinseller ve lezbiyenler, herhangi biri kadar sağlıklı ve ahlaklıdır.
- 2) Hiç kuşkusuz, mevcut dinsel öğretilere isyan edenler ve ateistler düzenli olarak camiye gidenler kadar iyi ve erdemlidir.
- 3) Çıplaklar kampının olmasında yanlış bir şey yoktur.
- 4) Birçok kişiyi tedirgin etse bile ülkemizin, geleneksel uygulamalara karşı çıkma cesareti gösterebilen özgür düşünceli bireylere ihtiyacı var.
- 5) Kendilerini herkesten farklı kılacak olsa bile bireyler, yaşam tarzlarını, dini inançlarını ve cinsel tercihlerini kendileri belirlemelidir.
- 6) Kadınların siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda daha aktif bir konumda yer alması, okullarda din derslerinin isteğe bağlı olması ve hayvan hakları için yeni düzenlemeler yapılmasını talep ederek mevcut yasalara ve çoğunluğun görüşlerine karşı çıkanlara hayranlık duymalısınız.
- 7) Ülkemizin en iyi bireyleri hükümete karşı çıkan, dini eleştiren ve doğal kabul edilen şeyleri göz ardı edebilenlerdir.
- 8) Kadının yeri, nerede olmak istiyorsa orasıdır. Kadının kocasına ve toplumsal geleneklere itaat etmek zorunda kaldığı günler artık geçmişte kalmıştır.
- 9) Feministler ve homoseksüeller, geleneksel aile değerlerine karşı koyabilecek kadar cesur oldukları için takdir edilmelidirler.

EK 6: Ceza Tutumları Ölçeği

Hapsetme

Madde 1- Vatandaşların güvenliğini sağlamak için, ciddi suçların failleri mümkün olan en uzun süre hapsedilmelidir.

Madde 2- Ciddi bir suçun faili şartsız hapis cezası almadıkça toplum için tehdit oluşturmaya devam edecektir.

Madde 3- Pek çok suçlunun, serbestçe dolaşmaları yerine hapsedilmeleri toplum için daha güvenlidir.

Madde 4- Ağır şiddet suçlarının cezalandırılmasında, vatandaşların güvenliği suçlunun ihtiyaçlarından daha önemlidir.

Madde 5- Birçok suçun işlenmesini önleyeceği için, bilinen (düzenli) suçluları daha uzun süre hapsetmek daha iyidir.

Hak Etme

Madde 6- Suç faillerinin yeniden topluma kazandırılmasına yönelik tedbirleri savunanların çoğu, işlenen suçların ciddiyetine pek önem vermiyor.

Madde 7- Ceza hak edilmiş acıdır.

Madde 8- Alternatif yaptırımlar için dahi, acı çekirme öne çıkan bir özellik olmalıdır.

Madde 9- Acı çekirme, her yaptırımda belirgin bir unsur olmalıdır.

Madde 10- Acı çekme unsuru içermeyen ceza, ceza değildir.

Onarıcı Adalet

Madde 11- Suçlu ve mağdurun karşılıklı istişare sonucunda çatışmanın bir çözüme ulaştığı durumlarda cezai kovuşturma gereksizdir.

Madde 12- Bir ceza süreci ancak hem fail hem de mağdur sonuçtan memnun olduğunda başarılı olarak nitelendirilebilir.

Madde 13- En iyi ceza şekli, suçun neden olduğü zarar göz önünde bulundurulduğunda, zararın karşılandığı ve tazminat olanaklarının en üst düzeye çıkarıldığı cezadır.

Madde 14- Anlaşmazlıkların çözümü, ceza adalet sistemimizde ihmal edilen bir hedeftir.

Ahlaki Denge

Madde 15- Ceza, suç eylemiyle bozulan toplumdaki yasal düzeni yeniden sağlar.

Madde 16- Ceza, suç eylemiyle bozulan toplumdaki ahlaki dengeyi yeniden sağlar.

Madde 17- Suçluları cezalandırmak ahlaki bir görevdir.

Madde 18- Bir suçlu ceza çekerek topluma olan borcunu öder.

Caydırma

Madde 19- Suç işlemeye meyilli daha fazla sayıda kişiyi caydırmak için Türkiye'de daha ağır cezalar verilmelidir.

Madde 20- Geçmişte daha ağır cezalar verilmiş olsaydı, günümüzdekinden daha fazla suç işlemeye meyilli kişi caydırılmış olacaktı.

Madde 21- Suç istatistikleri belirli bir suçun yaygınlığının arttığını gösterdiğinde, o suç için verilen cezanın ağırlığı da artmalıdır.

Madde 22- Ağır cezalar ceza adalet sisteminin güvenilirliğini artırır.

Rehabilitasyon

Madde 23- Ceza adaletinin temel odak noktası ıslah/düzeltilme ilkesi olmalıdır.

Madde 24- Ceza adalet sistemindeki yetkililerin, suçluların doğru yola dönmesine yardımcı olma gibi bir ahlaki görevi vardır.

Madde 25- Cezanın türünü ve şiddetini belirlemede, yeniden topluma kazandırma olasılıkları baskın bir rol oynamalıdır.

EK 7: Çalışma 2 Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli katılımcı,

Sizi İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde Doç. Dr. Filiz Künüroğlu danışmanlığında yüksek lisans öğrencisi Selen Göksal'ın tez çalışmasına katılmaya davet ediyoruz. Burada sunulan bilgiler bu çalışmaya katılıp katılmayacağınıza karar vermenizi sağlamak için hazırlanmıştır. Bu araştırmaya katılmadan önce, lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyunuz.

Bu çalışmanın amacı, insanların olumsuz yaşam olayları karşısındaki tepkilerini ve bu tepkilerin bireylerin kişisel özelliklerinden nasıl etkilendiğini incelemektir. Bu araştırmaya katılım tamamen **gönüllülük** esasına dayalıdır. Çalışmaya **katılmama** veya çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmayı **yarım bırakma** hakkına sahipsiniz. Çalışmaya katılmamaya karar vermeniz veya istediğiniz zaman çalışmadan ayrılmanız, bağlı olduğunuz kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerinizi etkilemeyecektir. Araştırma boyunca sizden aldığımız tüm bilgiler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Sonuçlar bireysel olarak değil, toplu olarak değerlendirilecektir. Çalışma bulgularının raporları herhangi bir tanımlayıcı bilgi içermeyecektir. Paylaştığınız bilgiler tamamen gizli tutulacaktır. Çalışmayı tamamlamak yaklaşık 15-20 dakika sürmektedir.

Araştırma sonuçlarından anlamlı bilgiler elde edilebilmesi için yönerge ve soruların dikkatle okunması ve samimiyetle yanıtlanması önemlidir. Size sunulan anket sorularının doğru veya yanlış yanıtları yoktur. Önemli olan kendi görüşlerinizi samimiyetle belirtmenizdir.

Çalışmaya katılan katılımcılardan çekilişle belirlenecek 3 kişiye D&R'da geçerli sanal hediye kartı verilecektir. Çekilişe katılmak için soru formunun son sayfasında ilgili kutuya e-posta adresinizi yazmanız gereklidir. Çalışma sona erdikten sonra çekiliş sonuçları e-posta yoluyla bildirilecektir.

Çalışma hakkında merak ettiğiniz ve öğrenmek istediğiniz bilgiler için bizimle iletişime geçebilirsiniz. Çalışma tamamlandıktan sonra araştırma sonuçlarını sizinle paylaşmaktan mutluluk duyarız. Bu bilimsel çalışmaya sağladığınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Bu onam formundaki imzanız, bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğinizi gösterir. Lütfen onam formunu çalışma prosedürlerinin amacını ve doğasını bilerek imzalayınız. İmzalı onam formu araştırmacı tarafından saklanacaktır.

“Onam formunu okudum ve bana yapılan tüm açıklamaları anladım. Çalışma ile ilgili tüm sorularım cevaplandı. Bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.”

Katılımcının İmzası:

Araştırmacının İmzası:

Tarih:

EK 8. Tam Bilgilendirme Metni

Bu araştırma, insanların farklı sosyal gruplardan suç faillerine yönelik ceza tepkilerini incelemek için gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle tamamen rastlantısal olarak katılımcılardan farklı sosyal gruplardan faillere yönelik ceza değerlendirmeleri yapmalarını istedik. Araştırma yürüttüğümüz konuda daha ayrıntılı bilgi almak ya da aklınıza takılan şeyleri sormak isterseniz "... " adresine e-posta atabilirsiniz.